

Tartu Ülikool

Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond

Ajaloo ja arheoloogia instituut

Joonas Vangonen

**PUNKARITE ROLL EESTIS NING NENDE
SUHTED ÜHISKONNAGA 1985–1995**

Magistritöö

Juhendaja: Dr. Olaf Mertelsmann

Tartu 2017

Sisukord

Sissejuhatus	4
Teema valiku põhjendus	4
Magistritöö eesmärk ja uurimisküsimused	4
Varasemad teemakäsitlused.....	5
Magistritöö erisus võrreldes bakalaureusetööga.....	6
Magistritöö struktuur	7
1. Magistritöös kasutatavad põhiterminid	9
2. Uurimistöö metoodika	13
2.1. Andmete kogumise protsess	14
2.2. Valimi koostamine.....	15
2.3. Intervjuude läbiviimine.....	16
2.4. Intervjuudega seonduv probleematika.....	17
3. Pungi eellugu	18
3.1. Eesti pungi juured	18
3.2. Intsident „Dünamo“ staadionil	19
3.3. Pungi levik.....	21
3.4. Punk enne 1985. aastat	22
3.5. Kokkuvõte	24
4. Punk 1985–1995	25
4.1. Punkarid ja keelud	25
4.2. Perestroika ja glasnost	26
4.3. 1990. aastad	30
4.4. Punk taasiseseisvunud Eestis.....	32
4.5. Kokkuvõte	34
5. Punkarite roll ning suhted ühiskonnaga.....	36
5.1. Plaanivälised sündmused.....	36
5.2. „Tere perestroika“.....	43
5.3. Pungi lõpu algus	46
5.4. Pungi varjusurm 1990–1992.....	49
5.5. Punkarid autsaideri rollis	51
5.6. Kokkuvõte	57
6. Punkarite suhted diskomeeste, venelaste, perekonna ning rahvuslike eestlastega	59

6.1.	Diskomeeste ja punkarite vahelised suhted	59
6.2.	Venelaste ja punkarite vahelised suhted	61
6.3.	Rahvuslike eestlaste ja punkarite vahelised suhted	64
6.4.	Perekondlikud olud.....	66
6.5.	Kokkuvõte	67
7.	Punkarite väärtused ja hoiakud	69
7.1.	Eituse roll pungis	69
7.2.	Konformeerumine ja mittekonformeerumine	71
7.3.	Gruppi kuulumise olulisus.....	74
7.4.	Kokkuvõte	76
	Kokkuvõte	77
	Kasutatud allikad ja kirjandus	81
	Summary	86
	Lisad	90
	Lisa 1. Intervjuu küsimused.....	90
	Lisa 2. Intervjueeritute lühitutvustused	94
	Lisa 3. „Gringode kultuur“	96

SISSEJUHATUS

Teema valiku põhjendus

Magistritöö kirjutamise vajadus teemal „Punkarite roll Eestis ning nende suhted ühiskonnaga 1985–1995“ lähtub mitmest aspektist. Tähtsaimaks põhjuseks on Eesti pungi lünkadeta käsitlemise puudumine ja vähene akadeemiline kajastus. Teisalt põhjustab vajadust sel teemal kirjutada jätkuv tähelepanu pungile kaasaegses Eestis. Ilmingut illustreerivad näiteks maailmas ainulaadse punklaulupeo traditsiooni tekkimine ja jätkumine ning „Panus Eesti muusikasse“ elutööpreemia andmine Villu Tammele 2017. aasta 26. jaanuaril aset leidnud Eesti muusikaauhindade galal. Kolmas põhjus Eesti pungi uurimiseks on soov jätkata ning hoogustada ENSV erinevate subkultuuride uurimist, pakkudes lisa 2013. aastal Eesti Rahva Muuseumis avatud näitusele „Nõukogude lillelapsed: 1970. aastate psühhedeelne underground“ ning 2014. aastal Voronja galeriis avatud punkkunsti näitusele „Ajutine valitsus. Nelikend aastat punki“.

Magistritöö eesmärk ja uurimisküsimused

Töö eesmärk on välja selgitada, millised arengud ja protsessid leidsid aset Eesti pungis aastatel 1985–1990 ja 1991–1995, millised olid punkarite ja ühiskonna vahelised suhted ning kuidas punkarid positsioneerisid ja mõistsid ennast kõnealusel perioodil. Ajavahemiku valik lähtub asjaolust, et 1985–1990 on Eesti pungi ajalugu käsitletud lünklikult ning alates 1991. aastast käsitus puudub täielikult. Varasemast perioodist on töös esitatud ülevaatlik lühikirjeldus, panemaks hilisemad arengud konteksti.

Lähtuvalt eesmärgist on püstitatud järgmised uurimisküsimused:

1. Millised arengud ja miks leidsid aset Eesti pungis käsitletaval perioodil?
2. Kuidas punkarid sobitusid ühiskonda?
3. Millised olid punkarite suhted perekonna, diskomeeste, venelaste ja rahvuslikult meelestatud eestlastega?
4. Kui oluline oli punkaritele eitus, konformeerumine ja gruppi kuulumine?

Varasemad teemakäsitlused

Kahe kõige põhjalikuma seni ilmunud Eesti punki kirjeldava teose autor on Tõnu Trubetsky. Trubetsky uurimuste esialgne, lühem versioon ilmus 2003. aasta kogumikteoses „Anarhistid“, mille lõpuosas autor käsitles ülevaاتlikult Eesti punkliikumist.¹ 2009. aastal ilmunud „Eesti punk 1976–1990. Anarhia ENSVs“², rohkete fotodega illustreeritud ülevaateraamat tugineb suuresti autori isiklikele meenutustele ning kirjeldab ENSV punki nii, nagu Trubetsky seda koos oma bändi, Vennaskonnaga koges. 2012. aastal ilmunud „Haaknõela külm helk“ on sarnane nii info- kui fotovalimi osas, uuenduseks võrreldes eelmise teosega on mõningad intervjuukatked asjaosalistega.³ Teoste tugevuseks on autori isiklik arhiiv ning mälestused, teisalt muudab Trubetsky tugev autorijälg teosed ühekülgseks ja subjektiivseks nägemuseks tollastest sündmustest. Puudub üldistus ja analüüs; küsimusi tekitab ka infovalim, mis on kohati asjasse puutumatu. Lisaks lõppevad mõlemad teosed 1990. aastaga, jättes täiesti kajastamata pungi Eesti Vabariigis.

Akadeemilisel tasandil Eesti punki käsitlevaid koguteoseid pole ilmunud, märkimisväärseid artikleid on kolm. Esimene neist on Piret Viirese 1999. aastal ilmunud „Eesti punkluule“, mis annab kompaktse ülevaate Eesti punkliikumisest ja punkluulest, analüüsides nii luulet kui selle loomise tagamaid.⁴

Teine artikkel on 2013. aastal ilmunud Pirjo Turki „Eesti punk – miilitsast presidendini“, mis on seni ilmunutest kõige paremat ülevaadet pakkuv.⁵ Autor käsitleb punkliikumist alates selle tärkamisest 1970. aastatel kuni kaasajani. Artikli puudusteks on ühelt poolt lühidus, teiseks puuduseks (või, sõltuvalt eelistustest, tugevuseks) on rõhuasetus teooriale. Turk keskendub punkliikumise algusele välismaal ning subkultuuride alaste kirjutiste teoreetilisele baasile enam kui Eesti pungi kirjeldamisele või analüüsile, olles seega Trubetsky kirjutiste täielik vastand (toorinfo edastamine *versus* teoreetilise info esitamine vähese reaalelulise kontekstiga).

Kolmas artikkel on Hannaliisa Uusma 2014. aastal ilmunud „Romantiline macho: mässav mees Eesti pungis?“, milles autor analüüsib mehelikkuse konstrueerimist Eesti pungis

¹ Trubetsky, Tõnu. 2003. Anarhistid: anarhia agendid. Maailmarevolutsiooni prelüüd: anarhistliku liikumise ajalugu. Tallinn: Kirjastuskeskus.

² Trubetsky, Tõnu. 2009. Eesti punk: 1976–1990: Anarhia ENSVs. Tallinn: Varrak.

³ Trubetsky, Tõnu. 2012. Haaknõela külm helk: Eesti punk 1972–1990. Tallinn: Kunst.

⁴ Viires, Piret. 1999. Eesti punkluule. Käsikiri autori valduses.

⁵ Turk, Pirjo. 2013. Eesti punk – Miilitsast presidendini. Rmt Airi-Alina Allaste (Toim.), Subkultuurid. Elustiilide uurimused. Tallinn: Tallinna Ülikool, lk 79–118.

Vennaskonna laulusõnade ning bändiliikmetega läbi viidud intervjuude põhjal.⁶ Autor on põhjalik nii teoreetilises baasis kui praktilises uurimuses (intervjuud (endiste) bändiliikmetega ning kõigi Vennaskonna laulutekstide analüüs). Siiski on Uusma fookus pigem soouuringulisel paradigmat kui Eesti pungi ajaloo kaardistamisel või üldtendentside analüüsimisel.

Eelnevad käsitlused on väärtuslikuks lähtepunktiks minu uurimistöö läbiviimisel, eriti hinnaliseks on autorite poolt läbi viidud intervjuud. Kõigi autorite käsitlused on erinevad, mis annab võimaluse näha Eesti punki mitmest küljest (laulusõnad, luule, pungi ajalooliste ideede teooria). Samas erineb nimetatud autorite lähtepunkt käesoleva töö fookusest, milleks on eelkõige punkarite suhted ühiskonnaga ning nende enesetaju. Magistritöö lisaväärtuseks on põhinemine autori poolt läbi viidud intervjuudel, sisaldades tänu sellele rohkesti uutset informatsiooni.

Magistritöö erisus võrreldes bakalaureusetööga

Minu bakalaureusetöö teemaks oli „Punk ENSVs 1980–1991“. Kahe töö vahel on kolm peamist erinevust:

Esimene erinevus on ajalise fookuse muutumine, millest tulenevalt muutus intervjuueeritavate valim, et kajastada hilisemaid pungi perioode. Ajalise fookuse hilisemasse järku nihutamise põhjuseks on vajadus uurida, kas ja kuidas Eesti Vabariigi taaskehtestamine mõjus punkskeenele ning milline oli punk demokraatlike vabadustega riigis. Samuti on vajadus uurida, millised tagajärjed olid 1990. aastate alguses aset leidnud punkliikumise populaarsuse taandumisel kümnendi keskpaigas toimunule.

Teine erisus seisneb kasutatud materjalides. Magistritöös on kasutatud täiendavate infootsingute tulemusena leitud lisamaterjale (artikleid ja veebiallikaid) kattuva ajaperioodi kohta ning lisatud info 1990. aastate punkliikumise kohta.

Kolmas erisus seisneb töö eesmärgis. Bakalaureusetöö eesmärk oli narratiivi loomine käsitletava perioodi kohta, luues käesoleva töö jaoks vajalikku konteksti. Magistritöös keskendun suhtumistele, nende arengutele ning vastastikmõjude väljaselgitamisele.

⁶ Uusma, Hannaliisa. 2014. Romantiline *macho*:mässav mees Eesti punk–rokis. *Ariadne Lõng*. 1/2014, lk 42–67.

Magistritöö struktuur

Esimeses peatükis defineerin põhimõisted, milleks on punk, pühapäevapunkar, perestroikapunkar ja diskomees. Mõistete selgitamine on oluline mõistmaks intervjueeritavate sõnavõtte ning nende konteksti. Mõistete definitsioonid põhinevad autori poolt läbi viidud intervjuudel.

Teises peatükis käsitlen uurimistöö läbiviimise meetodikat ehk valisin uurimistöö koostamiseks kvalitatiivse uurimisviisi ja fenomenoloogilise uurimisstrateegia. Jätkan andmete kogumismeetodite käsitlusega, tuues välja intervjuude ja dokumendianalüüsi valiku põhjused ning tutvustan intervjuude valimi koostamise põhimõtteid. Seejärel tutvustan kasutatud andmete analüüsimetodeid, milleks on narratiivanalüüs ja dokumendianalüüs. Käsitlust leiavad ka uurimistöö kvaliteedikriteeriumid.

Kolmandas peatükis käsitlen lühidalt Eesti pungis enne 1985. aastat toimunut. Kirjeldan, kuidas punk Eestis alguse sai, kuidas see levis ning millised olid punkarite peamised väljendusvahendid. Magistritöö narratiivist varsema ajajärgu kirjeldamine on oluline, mõistmaks töö põhiosas vaatluse alla tulevate sündmuste konteksti ja eellugu.

Neljandas peatükis käsitlen aastatel 1985–1995 toimunud sündmusi, luues ajatelje punkarite jaoks olulistest sündmustest. Kirjeldan punkliikumises aset leidnud muutusi paralleelselt ühiskonnas toimunuga, et järgnevas, viiendas peatükis analüüsivad vastastikmõjud tõhusamalt konteksti panna.

Viiendas peatükis võtan vaatluse alla punkarite suhted ühiskonnaga, vaadeldes nii uurimisperioodil ilmunud trükimeediat kui kasutades läbi viidud intervjuusid. Peatüki eesmärgiks on uurida, millised suhtumised valitsesid punkarite ning ülejäänud ühiskonna vahel ning kuidas ja miks need ajas muutusid, kajastades lisaks gruppide vahelisi vastastikmõjusid. Lisaks annan ülevaate rollist, mis punkaritele ajajärgul osaks langes nii punkarite endi hinnangul kui meedias levinud meeleolude põhjal.

Kuuendas peatükis analüüsin lähemalt punkarite suhteid nelja inimgrupiga. Vaatluse alla võtan venelased, perekonna, rahvuslikud eestlased ning diskomehed. Tegu on edasiarendusega eelnevast, viiendast peatükist. Peatüki eesmärgiks on uurida punkarite suhteid inimgruppidega, kelle tähtsust või mõju on varasemases kirjanduses mainitud, kuid

jäetud avamata. Varasema käsitluse puudumisel põhineb peatükk valdavalt autori poolt läbi viidud intervjuudel.

Seitsmes peatükk käsitleb punkarite enesepilti ja väärtushinnanguid kolmes küsimuses: eituse roll pungis, konformeerumine/mittekonformeerumine ning individualistlike ja kollektiivsete väärtuste tasakaal pungis. Nimetatud teemadevalik tuleneb jällegi varasema uurimustöö käigus üles kerkinud teemadel, mida on küll korduvalt mainitud, kuid on sellegipoolest jäänud käsitlemata. Sarnaselt kuuendale peatükile põhineb seitsmes peatükk varasema käsitluse puudumisel valdavalt autori poolt läbi viidud intervjuudel.

1. MAGISTRITÖÖS KASUTATAVAD PÕHITERMINID

Pungi defineerimise probleemiga on kokku puutunud ka varasemad Eesti pungi uurijad. Püüdes 2013. aastal ilmunud artiklis „Eesti punk – miilitsast presidendini“ punki defineerida, nentis autor Pirjo Turk: „Kasutades Mary Montgomery Wolfi mõtet, on pungi defineerimine justkui tarretise naelutamine seinale – see võib momendiks isegi õnnestuda, kuid see ei jää pidama.“⁷ „Väike Entsüklopeedia“ defineerib punki järgnevalt: „punk, rokkmuusika stiil; 1970. aastatel kujunenud noorteliikumine ja elulaad.“⁸ Definiitsioon juhib küll tähelepanu olulisele detailile, et sõna punk võib tähendada sõltuvalt kontekstist nii isikut, ideed, elustiili kui muusikažanri, kuid jätab paraku seletamata mõiste sisulise poole.

Üheks erinevuseks magistritöö ja bakalaureusetöö intervjuudes oli pungi definiitsiooni küsimuse välja jätmine magistritöö intervjuude küsimustikus. Otsuse tingis aastatel 2014–2015 läbi viidud intervjuude praktiline kogemus: intervjueeritud ei soovinud tihti mõistet „punk“ defineerida, pidades pungile otsese tähenduse andmist tehisklikuks ja elukaugeks konstruktsiooniks. Mõned intervjueeritud, kes soostusid vastama, sattusid vastamisel raskustesse ning väljendasid ebakindlust oma definiitsiooni õigsuse suhtes, mis kajastus vastuste madalas sisutiheduses. Kuna küsimus ei täitnud soovitud eesmärki ega omanud sisu seisukohalt kandvat väärtust, jätsin selle 2016. aastal koostatud küsimustikust välja.

Üllataval kombel defineerisid 2016–2017 läbi viidud intervjuudes peaaegu kõik intervjueeritavad mõiste omaalgatuslikult. Kirjeldatud vastuolu põhjuseks võib olla ühelt poolt intervjueeritavate vabadus mõistet kas selgitada või mitte selgitada, tehes seda endale sobival hetkel. Sel viisil kogutud vastused andsid võimaluse saada spontaansem ning tänu sellele sisutihedam definiitsioon mõistele „punk“. Oluline on märkida, et intervjueeritud sõnastasid tihti oma vastuse kasutades vormelit „*minu* jaoks on punk...“, markeerides nõnda enda definiitsiooni sõltumatust teistest võimalikest definiitsioonidest. Võttes arvesse magistritöö baseerumist reaalelulisel uurimisel, kasutan käesolevas magistritöös pungi definiitsiooni, mille koostas intervjueeritavate poolt enim pungile omistatud väärtustest.

Esmalt koondas intervjuudes esitatud pungi märksõnad: julgus, vabadus, soov olla sina ise, kriitilisus, eskapism, ühiskonnast eraldumine ja reeglitevastatus. Definiitsioonide analüüsimise tulemusena joonistus välja neli enimmainitud pungi katustunnust: julgus erineda teistest,

⁷ Turk 2013, lk 80.

⁸ Punk. 2006. Rein Aro (Toim.), Väike entsüklopeedia. Tallinn: Tallinna Entsüklopeediakirjastus, lk 772.

vabadus, isikliku väärtustekogumi tähtsustamine ning ühiskondlike reeglite eiramine. Nõnda on võimalik sõnastada pungi definitsioon:

- Ühiskondlike reeglite ja dogmade eiramine, mille eelduseks on julgus grupis levinud normidest erineda.
- Püüdlus elada oma elu enda poolt kehtestatud reeglite järgi (ehk pürgimine isikliku vabaduse poole).

Sellest tulenevalt saame sedastada, et „punk“ on maailmavaateline eluviis, mille põhiväärtusteks on kaks eelnevalt sõnastatud tunnust ning „punkar“ inimene, kes oma elu elades juhindub eelkõige (kuid mitte ainult) nimetatud väärtustest.

Kaks esitatud definitsiooni kordavad teineteist suures osas, kuid pean defineerimist läbi eituse ning jaatuse oluliseks kõigi intervjuudes enim mainitud tunnuste markeerimise huvides. Ühtlasi aitab kaksikdefinitsioon illustreerida ühelt poolt nii väärtusi, mida punkarid hindavad, kui teiselt poolt väärtusi, mida nad taunivad. Sisukaimateks näideteks punkarite endi poolt pakutud definitsioonidest pärinevad Valner Valmelt ning Raul Saaremetsalt:

„Ikkagi julgus olla ise on... see on ka punk. A samas kui sealt edasi mõelda, siis tekib selline kiuslik küsimus, et milleks üldse punki vaja on, aga eks neid termineid on tihti vaja liikumisele väljaspoolt külge pookida. (...) Minu jaoks on punk alati olnud sisemine vabadus. (...) Ütleks, punk on pigem veregrupp kui et ta on mingisugune formaalne koodeks.“⁹

Valme keskendub enda sõnavõtus pungi individuaalsele poolele; sellele, mida indiviid peab kehastama, kandmaks edasi pungi väärtusi. Saaremets rõhutab enda definitsioonis suhestumist (ehk siinkohal eelkõige vastandumist) grupiga ning seda, mida punk endas ei kätke:

„Kui mingi asi on täiesti reeglitevastane, või, või, tõeliselt julge, siis selle kohta öeldakse punk. (...) Selline üldistav nimi kõigele, mis, no ma ei tea, kompab piire, purustab reegleid, on uudne, eksju, ei karda mingeid süsteeme; ühesõnaga ei ole mingi etableerunud igavus. Noh, julgus midagi teistmoodi teha, ma ei tea, mitte pugged.“¹⁰

Definitsioonid omavad ühisosa autoriteedi- ja võimuvastasuse pinnal, rõhutades samas isiklikku otsustamis- ja käitumisvabadust. Lisaks resoneerub definitsioonides soov eristuda

⁹ Autori intervjuu Valner Valmega 28.11.2016.

¹⁰ Autori intervjuu Raul Saaremetsaga 05.12.2016.

grupist ning, olles küll nimeliselt punkar ehk grupi osa, anda mõistele tähendus enda äranägemise järgi, kajastades soovi mitte konformeeruda täielikult grupi tõekspidamistega.

Intervjuudes tervikuna kordusid kaks mõistet, mille tähenduse mõistmine on oluline käesoleva uurimuse mõistmiseks. Lähtun mõistete tähendusvarjundite lahtimõtestamisel intervjuudes kogutud infost ning asjaosaliste endi selgitustest.

Pühapäevapunkar tähendab mittepunkarist indiviidi, kes punkarite grupiga konformeerumise eesmärgil kasutab pungi väliseid tunnuseid, jagamata pungi põhiväärtusi. Tihti olid pühapäevapunkariteks kooliõpilased, kes nädalavahetuseti, koolist vabadel päevadel punkrõivastesse riietusid (siit ka nimetus „pühapäevapunkarid“). Pühapäevapunkareid iseloomustasid intervjuueritud kui noori, kes punkliikumise populaarsemaks muutudes üritasid kaasajooksikutena gruppi sulanduda, kopeerides kuvandit klassikalisest punkarist välimuse ja käitumise osas – mida intervjuueritavad vastandasid pungi ideedesse uskumise ja punkarite kogukonna tegevustes osalemisele. Samuti rõhutati, et pühapäevapunkarid ei teadnud üldjuhul midagi liikumise ideelistest alustest ning soovisid endale tekitada punkari imago, pälvimaks teiste inimeste tähelepanu või heakskiitu. Selline eristus subkultuuri siseselt ühtib Ventsli uurimusega, milles autor lahkas autentsuse küsimust Ida-Saksamaa punkliikumises. Autor leidis, et punksubkultuuris:

„...autentsus või „tõelisus“ on äärmiselt vaieldav küsimus, mis üldiselt tähendab seda, mil määral kindel isik usub või järgib subkultuurilisi norme ja elustiili. (...) Veel üks „tõelisuse“ tunnus on see, mis määrani isik on haaratud konkreetse skeene subkultuurilistesse tegevustesse.“¹¹

Ventsli teoreetiline kirjeldus ühtib seisukohtadega, mida intervjuueritavad väljendasid, rõhutades pühapäevapunkarite ideelist sisutühjust ning vähest punkariks olemisele pühendatud aega.

Perestroikapunkar on tähenduselt väga sarnane pühapäevapunkarile, kerge tähenduse erinevus peitub ajastuspetsiifikas. Perestroikapoliitika ning glasnosti tagajärjel toimus ENSVs 1980. aastate lõpul kiire demokraatlike vabaduste laienemine, mille tagajärjel varasemalt keelatud punkliikumine vabalt vohada võis, misjärel omakorda toimus plahvatuslik kasv punkarite

¹¹ Ventsel, Aimar. 2014. Old School Lonsdale: Authenticity and Clothes in Streetpunk and Skinhead Culture. Russell Cobb (Toim.), Genuine Copies: The Paradox of Authenticity in a Globalized World. London: Palgrave Macmillan, lk 261–276.

arvus, peamiselt pühapäevapunkarite lisandumise arvelt. Sisuliselt tähendab perestroikapunkar punkarit, kes ühines liikumisega perestroika perioodil, kusjuures varasemat liitumist takistavaks teguriks oli olnud soovimatus põhjustada endale punkariks olemise tagajärjel probleeme. Sel näitel ilmneb teravalt pungi definitsioonis välja joonistunud julguse (mida mõtestati lahti kui valmidust kannatada) kui kategoriseeriva ja defineeriva teguri olulisus põliste punkarite kogukonnas.

Diskomees (Viru ärikas, ärikas, dressimees) on mõiste, mille alla koonduvad peavoolukultuuri esindanud noored, kellega punkaritel tihti vastuolusid tekkis. Diskomehed kuulasid üldaktsepteeritud tantsumuusikat, käisid koos tantsupidudel, kandsid sportlikke, välismaiseid ja kalleid rõivaid ning suhtusid peaaegu eranditult punkaritesse hukkamõistvalt (mille tagajärjeks oli kohati füüsiline vägivald). Punkaritele mõjusid eemaletõukavalt eelkõige omadused, mida omistati diskomeestele, näiteks materialism, ühiskondlik konformism ning harimatus. Diskomees ja ärikas on kasutuses võrdsustatud terminitena, mõistet dressimees kasutati intervjuus 1990. aastate konteksti asetatud vägivaldse diskomehe tähenduses.

2. UURIMISTÖÖ METOODIKA

Töö koostamisel kasutasin kvalitatiivset uurimisviisi eelkõige lähtuvalt uuringu eesmärgist ja uurimisküsimustest (miks ja kuidas küsimused). Norman K. Denzini ja Yvonna S. Lincoln kohaselt võimaldab kvalitatiivne uuring rõhutada reaalsuse sotsiaalselt konstrueeritud olemust,¹² kus uurija selgitab, kuidas sotsiaalne kogemus loodi ja milline tähendus sellele anti. Kvalitatiivne uurimisviis sobib sõnaliste karakteristikute ja nähtuste kirjelduste tõlgendamiseks ning võimaldab enam süveneda uuritavate arvamustesse ja kogemuste subjektiivsetesse aspektidesse.

Uurimistöös kasutasin fenomenoloogilist uurimisstrateegiat. Vastavalt Meri-Liis Laherannale kasutatakse kvalitatiivse uurimisviisi puhul fenomenoloogilist uurimust, kui uurimustöö põhineb suuresti inimeste isiklike arusaamade ja kogemuste analüüsil.¹³ Fenomenoloogilise uurimisstrateegia valiku taga on vajadus selgitada punkarite suhteid ühiskonnaga nii nagu uuritavad seda tajusid. Uurimisstrateegia aitab mõista uuritavate subjektiivset kogemust ja selgitada välja erinevaid vaatenurki ja tõlgendusi. Laheranna kohaselt on fenomenoloogilises uuringus peamiseks andmete kogumise meetodiks intervjuu.¹⁴ Kvalitatiivse intervjuu valisin andmete kogumise meetodiks seetõttu, et see võimaldab koguda süvakirjeldusi (detaile), paremini mõista sõnumitele tähenduse andmise põhjusi, reguleerida andmete kogumist vastavalt olukorrale ja vastajale paindlikult, näiteks kui vastuseid on vaja täpsustada ja põhjendada, ning et uuritav väljendaks end võimalikult vabalt.

Lähtuvalt küsimustest valisin intervjuueerimiseks poolstruktureeritud intervjuu. Poolstruktureeritud intervjuu toetab Kirstin Esterbergi väitel uuritava vaatenurga mõistmist, kuna see võimaldab teemat uurida avatumalt.¹⁵ Küsimused, valimi suurus ja intervjuueeritavad on küll eelnevalt kindlaks määratud, kuid uurija võib esitada lisaküsimusi, küsida küsimusi vaba järjestuse ja sõnastusega. Poolstruktureeritud intervjuu aitas informatsiooni paindlikult koguda, andes võimaluse loomulikuks suhtluseks, vähendamata intervjuu süstemaatilisust ja tulemuste võrreldavust.

¹² Denzin, Norman K.; Lincoln, Yvonna S. 2008. Introduction: The Discipline and Practice of Qualitative Research. In N.K. Denzin, Y.S. Lincoln (Toim.-d), *Collecting and interpreting qualitative materials*. Thousand Oaks: Sage Publications lk 1–44.

¹³ Laherand, Meri-Liis. 2008. *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: Sulesepp.

¹⁴ Laherand 2008.

¹⁵ Esterberg, Kirstin G. 2002. *Qualitative Methods in Social Research*. Boston: McGraw–Hill.

Esterbergi kohaselt võimaldab uuringus erinevate andmekogumise meetodite kasutamine (triangulatsioon) saavutada terviklikuma tulemuse, kuna meetoditel on erinevad tugevused ja nõrkused.¹⁶ Norman W. H. Blaikie väitel aitab dokumentide analüüs täiendava andmekogumise meetodina kaasa seoste leidmisel nähtuste ja konteksti vahel.¹⁷ Uurimistöös kasutasin andmete triangulatsiooni: alustasin dokumendianalüüsiga ehk teiste autorite andmete analüüsiga, seejärel analüüsisin uuritavatega läbi viidud intervjuusid ning lõpuks võrdlesin saadud tulemusi teiste autorite uuringute tulemustega. Dokumendianalüüs aitas saada täiendavat teavet uurimisküsimustele vastamisel ja uuringu tulemuste selgitamisel. Seega oli dokumentide analüüs nii andmekogumise kui -analüüsi meetodiks, mis aitas andmeid tõlgendada ja saada mitmekülgsema ning tõepärasema vaate.

Kvalitatiivsete andmete analüüsiks kasutasin temaatilist narratiivanalüüsi, mille fookuses on narratiivide sisu. Temaatiline narratiivanalüüs aitab mõista, millest narratiivid ehk lood räägivad ning välja tuua tähendusrikkaid ja olulisi teemasid, uurija ülesandeks on hoida lugu terviklikuna ja keskenduda loo sisule.¹⁸ Oma töös kasutasin temaatilist narratiivanalüüsi, kuna meetod võimaldas mõista tekstide tähendust, mis oli vajalik töö eesmärgini jõudmiseks.¹⁹

2.1. Andmete kogumise protsess

Dokumendianalüüsi esimeseks faasiks oli olemasolevate allikate uuesti läbitöötamine ehk bakalaureusetöös kasutatud allikate hindamine. Siia alla kuuluvad intervjuud, raamatud, biograafiad, ajalehe- ja ajakirjaartiklid, luulekogud ja muusikaalbumid. Kõikide allikate läbitöötamise käigus tegin märkmeid, mille eesmärk oli talletada uurimistöo seisukohalt olulist infot. Teisalt oli see vahend olemasoleva info haldamiseks ja struktureerimiseks, et hõlbustada viitamist. Teiseks faasiks oli uue info kogumine. Siia kuuluvad näiteks viimastel aastatel ilmunud artiklid ja allikad ning intervjuude käigus saadud soovitusel. Suureks abiks uue info leidmisel olid Eesti Rahvusraamatukogule (RR) esitatud infopäringud, peaaesjalikult RR kartoteek, milles kajastusid muusikaalased artiklid, mis on ilmunud enne 1998. aastat ning pole seetõttu elektroonilises andmebaasis. Nimetatud artiklites leidis infot punkarite tegevuse kohta 1990. aastate esimesel poolel, millest varasemates uurimustes käsitlus puudub.

¹⁶ Esterberg 2002, lk 176.

¹⁷ Blaikie, Norman W. H. 2010. Designing social research: the logic of anticipation. 2nd ed. Cambridge: Polity Press.

¹⁸ Riessman, Catherine Kohler. 2008. Narrative methods for the human sciences. Los Angeles: SAGE.

¹⁹ Flick, Uwe. 2006. An introduction to qualitative research. Third edition. London: Sage Publishing, lk 315.

Kartoteegiga töötamisel kasutasin dokumendianalüüsi skeemi, kus esmalt sirvisin läbi teemakaartid, kirjutades sealt välja huvipakkuvate väljaannete artiklid ning jätsin kõrvale juba läbi töötatud allikad. Seejärel tellisin kõik huvipakkuvad ajalehed ja ajakirjad, jagades artiklid kaheks: uut infot andvad kirjutised ning sisulist infot mitteandvad (või kordavad) kirjutised. Uut infot sisaldavatest allikatest tegin koopiad ning töötasin need hiljem uuesti läbi, tehes märkmeid. Nii oli võimalik luua laiapõhjaline teadmiste baas sellest, mis teemadel on varasemad Eesti pungi teemalised artiklid arutlenud ning mis märksõnad neis korduvad või vastanduvad. Dokumendianalüüs aitas markeerida intervjuudeks olulised teemad ja andis baasi, mille põhjal koostada küsimused. Enne intervjuudega alustamist viisin läbi testintervjuu (19. novembril 2016), mille abil katsetasin küsimuste ühemõttelisust ja eesmärgipärasust. Testintervjuu põhjal selgus, et küsimused täidavad suuresti neile seatud eesmärgi, mistõttu küsimustesse muudatusi teha pole vaja. Intervjuu koosnes 12 küsimusest, mis on lisas 1.

2.2. Valimi koostamine

Vastavalt John Paleyle kasutatakse fenomenoloogilises uuringus väikest arvu intervjueeritavaid,²⁰ Greg Guesti, Arwen Bunce'i ja Laura Johnsoni kohaselt saavutatakse intervjuudest andmete küllasus 12 intervjuu järel.²¹ Magistritöös kasutasin sihipäraselt valimit ehk valisin kirjalike allikate läbitöötamise tulemusena välja intervjueeritavad lähtuvalt uurimiseesmärgist. Lõppvalim koosnes 13 nimest ning sinna kuulusid Jaanus Kivaste, Eero Tamm, Raul Sillaste, Raul Saaremets, Valner Valme, Tõnu Trubetsky, Merle Jääger, Lauri Leis, Ivo Uukkivi, Freddy Grenzmann, Allan Vainola, Villu Tamme ja Margus Müil (intervjueeritavate lühitutvustused on lisas 2). Margus Müiliga ei õnnestunud korduvate kontaktipüüdluste kiuste intervjuud läbi viia, mistõttu jäi lõplik intervjuude arv 12 peale. Eelnevalt kirjeldatud valimi koostamisel järgisin nelja põhimõtet:

- Esimeseks valikukriteeriumiks oli ajastu, mil intervjueeritav punkliikumisega liitus. Valimisse kuulub punkareid, kes alustasid juba 1970. aastatel (Tõnu Trubetsky), 1980. aastate algul liitunud (Merle Jääger), 1980. aastate keskel liitunud (Freddy Grenzmann) ning 1980. lõpul liitunud (Lauri Leis). Nii oli võimalik koguda mitmekülgset infot erinevate ajastute kohta ning ühtlasi saada tõepärasem üldpilt aset leidnud sündmustest.

²⁰ Paley, John. 2016. *Phenomenology as Qualitative Research: A Critical Analysis of Meaning Attribution* (Routledge Advances in Research Methods). 1st ed. London, New York: Routledge.

²¹ Guest, Greg; Bunce, Arwen; Johnson, Laura. 2006. How many interviews are enough?: An experiment with data saturation and variability. *Field Methods* 18, lk. 59–82.

- Teiseks kriteeriumiks oli piirkond, mille pungielluga intervjueeritav oli tuttav. Nii on töös kajastatud Tallinna, Tartu, Kohtla-Järve ja Viljandi ning vähemal määral Põlva ja Rakvere pungiellus osalejatest. Suurem mitmekesisus pungiellugukondade geograafilises paiknemises on käesoleva töö tugevuseks teiste seniste uurimuste ees, mis keskenduvad Tallinna pungiellu käsitlemisele.
- Kolmandaks kriteeriumiks oli intervjueeritavate kuulumine punkbändidesse. Eesti pungiellus on (vastavalt varasemalt läbi viidud intervjuudele) alati omanud tähtsust punkari kuulumine muusikakollektiivi, lisaks annab bändiliikmete intervjuerimine infot nende bändikaaslaste ja suhtlusringkondade kohta. Valimisse kuulus vähemalt üks liige kõigest Eesti kolmest kuulsaimast punkbändist (J.M.K.E., Psychoterror, Vennaskond), lisaks on esindatud punkarid bändidest Verine Pühapäev, Nyrok City, Ajutine Valitsus, Röövel Ööbik, Anonüümne AK ja Velikije Luki.
- Neljandaks kriteeriumiks oli intervjueeritavate aktiivsus uuritava ajaperioodil. Intervjueeritavate seas on Eesti aktiivsemaid punkareid, kes on pungielluskeenes tegevad tänapäevani, lisaks endiseid punkareid, kes irdusid subkultuurist erinevatel põhjustel ja aegadel. Viimase kategooria esindajate puhul huvitasid mind näiteks pungiellust eemaldumise põhjused ning nende suhtumine punkaritesse. Sel moel oli võimalik punkareid kirjeldada nii aktiivsete osalejate kui eemalseisjate silme läbi.

2.3. Intervjuude läbiviimine

Kokku viisin perioodil 24. november 2016 kuni 3. aprill 2017 läbi 12 intervjuud, mille pikkuseks kujunes 40 kuni 100 minutit. Kõik intervjueeritavad olid nõus enda vastuste salvestamisega ning oma nime kasutamise magistritöös. Intervjuud viisin läbi suuliselt, vaid nendega, kel kokkusaamiseks aega polnud, viisin läbi kirjaliku intervjuu, edastades küsimused e-kirja teel. Kokku vastasid üheksa intervjueeritavat suuliselt ning kolm kirjalikult. Lisaks jätsin kõigile intervjueritutele oma kontaktid, et võimaldada nii neil kui endal lisada või täpsustada intervjuudes räägitut, võimalust kasutati nii e-kirja kui telefonikõne näol.

Kõik suuliselt läbi viidud intervjuud salvestasin diktofonile, tehes intervjuu vältel märkmeid, et hõlbustada edasist andmete töötlust. Salvestatud intervjuud kuulasin hiljem üle, tehes olemasolevatele märkmetele lisandusi ning ajamärkmeid, et lihtsustada viitamisprotsessi. Kogutud info struktureerimiseks jagasin selle temalehtedele, mis andis mulle ülevaate intervjueritavate arvamustest iga uurimisteema kohta. Intervjueritavate tsitaadid esitan

magistritöös muutmata kujul, samuti on algsel kujul esitatud kirjalikult vastanute vastused. Kõik keelelised ebakõlad, mõttepausid ning ortograafia on täpsema tsiteerimise eesmärgil vastustesse jäetud algsel kujul.

2.4. Intervjuudega seonduv probleematika

Intervjuude läbiviimisega seondub kaks peamist probleemi, millest esimene seisneb mäletamises. Mitmed sündmused, millest intervjuueeritavatega vestlesin, toimusid enam kui 30 aastat tagasi, mistõttu intervjuueeritavad mõningaid aspekte enam ei mäletanud või mäletasid lünklikult. Nimetatud probleemi neutraliseerimiseks töötasin läbi kõik võimalikud tolleaegsed trükimeedias ilmunud artiklid, et veenduda aastaarvude ja koha- ning isikunimede õigsuses.

Teine probleem seisneb mälestuste ilustamises ja muul moel moonutamises. On võimalik, et minevikus tehtud otsuseid või väljaütlemisi kas ilustatakse või varjatakse. Selle probleemi suhtes olin eriti tähelepanelik, sest kaks kõige põhjalikumad seni ilmunud raamatut Eesti pungist on kirjutanud Tõnu Trubetsky, mistõttu on nende raamatute narratiiv isiksusekeskne. Et tulla toime seniste kirjelduste valefaktidega ning intervjuudes andmete moonutamisega, otsisin ja kõrvutasin kõikide sündmuste kohta võimalikult palju kirjalikke allikaid ning kahtluse püsimisel esitasin nende kohta küsimusi intervjuudes, üritades katta kõik osapooled. Kahtluse püsimisel jätsin üldistused tegemata, esitades töös kõik nägemused ja markeerides selgelt vastakad seisukohad. Abiks oli intervjuude suur hulk, mis aitas sündmusi analüüsida erinevate inimeste kogemuste alusel.

Kokkuvõtvalt kasutasin eelnevalt nimetatud probleemide kõrvaldamiseks allikakriitilist meetodit ja teiste allikatega kõrvutamist. Intervjuud võimaldasid koguda erinevaid seisukohti ja kajastada ka nende inimeste seisukohti, kelle arvamust pole senistes uurimustes käsitletud.

3. PUNGI EELLUGU

3.1. Eesti pungi juured

Varasemad kirjutised dateerivad Eesti pungi algust erinevalt. Trubetsky 2009. aasta „Anarhia ENSVs“ paigutab pungi alguse Eestis 1976. aastasse, sama autori 2012. aastal ilmunud „Haaknõela külm helk“ alustab pungiajalooga juba aastast 1972. Pirjo Turk kirjutab oma artiklis „Eesti punk – miilitsast presidendini“, et „Esimesed punkkultuuri nähtused (nagu näiteks punkbändid, pungilik välimus) ilmnesid Eestis 1970. aastate lõpul, 1980. aastate alguses.“²² Kui „Anarhia ENSVs“ alustab 1976. aastaga Uno Lauri tõttu, keda autor peab Eesti esimeseks punkariks, siis „Haaknõela külm helk“ alustab varasema aastaga, jälgides eelkõige välismaa pungi käekäiku ja eellugu. Turk nimetab Eesti pungi alguseks esimeste muusikakollektiivide tegevust ja pungivälimusega noorte tekkimist tänavapilti, täpsustamata seejuures isikuid või kollektiive.

Punkarluse jõudmine raudse eesriide taha oli pigem järkjärguline protsess kui dateeritav sündmus. Noori mõjutasid pungiga alustama erinevad tegurid, näiteks üks Eesti tuntumaid punkareid Villu Tamme otsustas lasta endale teha Sid Viciouse soengu Sex Pistolsit kujutava kleppildi omandamise tõttu,²³ Allan Vainola meenutas, kuidas Raekoja platsil nähtud punkarid jätsid tema mällu kustumatu mulje.²⁴ Lääneriikidest ENSVsse lekkinud info tähtsust Eesti pungi alustalana ei tohi alahinnata, kusjuures üks tähtsamaid mõjutuskanaleid oli Soome televisioon, mis üle Soome lahe Põhja-Eestisse levis. Nii mõnedki intervjuueritud mainisid intervjuudes vaimustust, mis neid valdas punkbändide esinemisi Soome televisiooni vahendusel vaadates.

Esimene laiemat tuntuks kogunud Eesti punkbänd oli Propeller, mille sünni juures mängis samuti osa Soome televisioon. Bänd koosnes professionaalsetest ja austatud muusikutest – mitte noortest punkaritest – kes põhjendasid Propelleri moodustamist sooviga Soome televisioonist nähtu eeskujul „ka natuke pulli“ teha.²⁵ Bänd tuli kokku 1978. aastal ning saavutas 1980. aasta suveks laialdase tuntuse. Arvestades, et 1980. aastal toimunud Propelleri kurikuulus kontsert põhjustas noorterahutused, mis omakorda ajendasid 40 kirja (40 eesti

²² Turk 2013, lk 79.

²³ Müül, Margus. 1998. Villu Tamme kleppildilugu. Kroonika 46/1998.

²⁴ Autori intervjuu Allan Vainolaga 15.04.2015.

²⁵ Pulver, Andres. 2005. Propeller pöörleb ikka edasi. Virumaa teataja, 23. juuli: <http://virumaateataja.postimees.ee/2276063/propeller-poorleb-ikka-edasi> (31.01.2017).

haritlase venestamisvastane pöördumine Eestimaa Kommunistliku Partei poole) koostamise, sai punk laiemalt tuntuks just Propelleri tegevusega 1980. aastal.²⁶

3.2. Intsident „Dünamo“ staadionil

22. septembril 1980 toimus Kadrioru „Dünamo“ staadionil jalgpallimatš Eesti Raadio ja Eesti Televisiooni meeskondade vahel. Enne mängu, poolajal ja pärast mängu pidi esinema ansambel Propeller ning kuni vaheajal toimunud esinemiseni läks kõik plaanipäraselt. Vaheajal esitatud kolmele muusikapalale tulid mõned bändi noored fännid staadionimurule kaasa elama, tekitades ürituse korraldajates hirmu noorte käitumise suhtes, mistõttu andis Televisiooni- ja Raadiokomitee esimees Raimund Penu korralduse keelata bändi esinemine pärast mängu lõppu.²⁷ Korraldusele alludes asusid bändimehed pille kokku korjama. Solist Peeter Volkonski meenutas toimunut järgnevalt:

„Juhtivametnikud olid hirmunud, neid kohutas noorte üksmeel. Üritasin korraldajaid veenda, sest aimasin, et seda otsesuist pettust noortehulk karistamata ei jäta. Nii oligi. Lubatud kontserdist ilmajäänud noored sattusid raevu, ametnikud aga kaotasid sootuks pea. Viimases hädas joosti jälle meie juurde, et me ikkagi mängiks, ehk noored taltuvad. Aga meil olid juba pillid koos, oma kolmveerand tundi oleks läinud, kui oleksime end mängukorda saanud.“²⁸

Noored olid muusikalise etteaste keelamise tõttu raevunud, haarates kapsaste, porgandite, kaalikate ja peetide järgi, mis olid Vaida sovhoosist jalgpallimatši võitjatele auhinnaks toodud ning asusid juurvilju laiali pilduma – muuhulgas ka miilitsautode pihta.²⁹ Tehnikumiõpilane Andres, keda miilits mässus osalemise asjus üle kuulas, meenutas, kuidas staadionil asusid mõned noored karjuma „Elagu punk!“ ja „Elagu punkrock!“³⁰ Allan Vainola, kes koos punkaritega staadionil viibis, kirjeldas, et vihane rahvahulk lahkus staadionilt trammipeatuse suunas, kus hüüete „Keerake ümber!“ saatel seisvat trammi kõigutati.³¹ Edasi suundus rahvamass mööda Narva maanteed kesklinna poole, üritades välja jõuda Viru hotelli juurde ja näidata seal viibivatele välismaalastest turistidele, et „ENSVs pole kõik sugugi korras.“³²

²⁶ Hiio, Toomas. 2009. 40 kiri. Estonica: http://www.estonica.org/et/40_kiri/ (28.02.2017).

²⁷ ETV24. 2005. Eesti Televisioon ja Eesti Raadio tähistavad 25 aasta tagust legendaarset jalgpallimatši. 8. september: <http://etv.err.ee/index.php?1530393&kuu=2012-02-22#.UcIIPJwXcgc> (19.02.2017).

²⁸ Vahter, Vaapo. 1987. Pisut tõde Peeter Volkonskist. Noorus, 13. november, lk 22-23.

²⁹ Vahter, Tarmo. 2015. „Karuks istus vangitornis...“ 1980 – aasta, mis raputas Eestit. Tallinn: Eesti Ekspressi raamat, lk 334.

³⁰ Vahter 2015, lk 334.

³¹ Intervjuu Allan Vainolaga 2015.

³² Sealsamas.

Marssivast rahvahulgas kõlasid erinevad skanderingud, näiteks „Tõmmake Vene lipud maha!“, mõned lugesid marsitaktis saksa keeles numbreid „*ein*z, *zwei*, *drei*“ ning kostusid loosungid „*Sieg heil!*“, „*Heil Hitler!*“, „Surm venelastele!“, „Venelased vabariigist välja!“ ja „Elagu vaba Eesti!“³³ Kui NSVLi vastaseid loosungeid võib intervjueeritavate poolt väljendatud seisukohtade tõttu tõsiselt võtta, siis fašistlikesse loosungitesse tasub kahel põhjusel suhtuda mõningase kahtlusega. Esiteks oli tollaste punkarite jaoks (nii Eestis kui Lääneriikides) harjumuslik kasutada natsisümbolikat šokeerimiseks ja ärritamiseks. Teiseks tuleb hüüete põhjusi otsida tollal üle NSVLi kinodes näidatud filmist „San Babila 20 tundi“, milles kujutati „*Ein*z, *zwei*, *heil*, *heil*“ skandeerivaid ning kommuniste tapvaid fašiste. Kõnealune film tekitas selles kujutatud kommunismivastasuse tõttu mitme NSVLi vabariigi noortes elavat huvi, kusjuures üks „Dünamo“ staadioni mässust osa võtnud nooruk tunnistas ülekuulamisel otsesõnu, et karjus staadionil üle rahva „Elagu San Babila!“³⁴

Viru hotelli juurde rahvamassil jõuda ei õnnestunud, sest esmasest ehmatuses toibunud miilitsad asusid marssivasse rahvamassi autodega suurel kiirusel sisse sõitma, ajades mässajad laiali.³⁵ Mõningad osalenud (sealhulgas Vainola) põgenesid juhuslikult peatunud liinibussi, teistel aga nõnda hästi ei läinud: intsident päädis kokku 24 arreteerimisega.³⁶

Vainola kirjeldas toimunud rahutusi märgilistena, sest kuigi tema hinnangul polnud toimunu „otseselt punkmäss, sest tollal punki väga polnud veel“, siis mässu järel tõusis noorte huvi pungi vastu märkimisväärselt. Pungi populaarsuse tõusu põhjuseid noorte seas võib otsida Propelleri ärakeelamise ja 40 kirja tõttu ilmsiks tulnud laialdasest rahulolematusest nõukogude korra suhtes, millele aitas kaasa punkarite prominentsus mässajate hulgas.³⁷ Propelleri solist Peeter Volkonski väljendas samuti arvamust, et kiirelt eskaleerunud sündmused peegeldasid ühiskonnas peituvaid pingeid: „„Propa“ tuli ülimalt õigel ajal, sellest ka ta ülipopulaarsus. „Propa“ oli täpne ja valus nagu näpp silma. Noored tabasid selle ära. (...) „Propa“ propageeris lahtiraputamist, mõtlemist.“³⁸

³³ Vahter 2015, lk 337.

³⁴ Sealsamas.

³⁵ Intervjuu Allan Vainolaga 2015.

³⁶ Vahter 2015, lk 338.

³⁷ Intervjuu Allan Vainolaga 2015.

³⁸ Vaher 1987, lk 23.

3.3. Pungi levik

Intervjuu Tallinna 10. keskkooli bändi Ajutine Valitsus liikme Peep Männiliga kinnitas Volkonski sõnu noorte tigea reaktsiooni osas. Männil meenutas, kuidas Tallinnas Nõmme linnaosas asunud 10. keskkool omandas juba varajastel 1980. aastatel suure arvu punkaritest õpilaste tõttu „pungikooli“ maine. 10. keskkoolis toimus näiteks Vastlapunk, mille käigus õpilased lasid liugu punkariteks riietatuna, visates seejärel suusahüppetorni tipust alla elusuures topisnuku ja põletades Karl Marxi „Kapitali“. Lisaks Vastlapungile toimusid 10. keskkoolis pungeneljäpäävad, mille raames õpilased kandsid punkakessuaare, laotasid kooli koridori ajalehed maha ning sõid kodust kaasa võetud toitu, protesteerimaks „vastiku koolitoidu“ vastu.³⁹ Kuigi punk oli tollal ametlikult põlu all, ei võtnud kooli juhtkond ürituste populaarsuse tõttu Männili sõnul selle vastu midagi ette.

10. keskkoolist võrsus lisaks Ajutisele Valitsusele veelgi bände, näiteks Hendrik Sal-Salleri Generator M. Bänd alustas tegevust peagi peale Propelleri keelustamist ning suutis lühikese, umbkaudu pooleteise aasta pikkuse tegutsemisajaga muutuda punkringkondades legendaarseks: koos Propelleriga on Generator M varajase Eesti pungi üks kahest kuulsaimast kohalikust bändist. 1982. aastal alustas tegevust Velikije Luki, mille koosseisu kuulusid nii Ivo Uukkivi kui tulevane J.M.K.E. solist Villu Tamme. Nõnda oli 1980. aastate esimese poole keskpaigaks ENSVsse tekkinud mitu punkbändi, mille iga põrandaalune kontsert oli nende korraldamise keerukuse tõttu punkarite jaoks kauaoodatud sündmus. Punkbändid olid eranditult tarifitseerimata, omamata seega ametlikku esinemisluba, samuti levis info kontsertide toimumise kohta vaid suulise reklaami põhjal. Ainsateks kohtadeks, kus punkaritel oli võimalik avalikus kohas võrdlemisi segamatult koos viibida, olid kolm Tallinna südalinna kohvikut, mis asusid tollase Võidu väljaku läheduses ning kuhu punkarid hakkasid koonduma 1982. aasta paiku.⁴⁰ Oma elulooraamatus „Inventuur“ kirjeldab Allan Vainola tollaste punkarite kohvikuelu, alustades kohvik „Moskvast“:

„Moskva kohvik oli jaotatud mitmeks eri tasemega territooriumiks. Restorani poolel armastasid istuda eakamad ja pisut rikkamad inimesed. Nende pealt tuli kohvikule peamine tulu. Enamasti olid need kultuursed, esimese vabariigi ehk Eesti aegu mäletavad proudad ja härrad. (...) Restorani vasakult äärelt viisid suured, valgete klaasruutudega ukсед kahte kõrvalsaali. Selle sektsiooni olid vallutanud noored boheemlased, alla käinud haritlased,

³⁹ Autori intervjuu Peep Männiliga 03.03.2015.

⁴⁰ Valne, Valmer. 2000. Moskva ja Varblane. Mida punki? Nael. Juuli/2000, lk 20–21.

kirjanikud, kunstnikud, geid ja pätid. (...) Kohviku kirju seltskond oli või vähemalt püüdis näida väga erudeeritud. Moes oli filosofoerida ja rääkida luulest ning olla kursis kirjanduse ja budismiga. Erinevalt NSV Liidus levinud lihtsast töölistõnepruugist oli siin hinnatud intelligentne eneseväljendusoskus.⁴¹

„Moskva“ lähistel asus teinegi punkarite meelispaik; vabaõhukohvik, mida kutsuti seal lendlevate rohkete värvuliste tõttu „Varblaseks“. Vainola kirjeldab seda võrreldes kohvik „Moskvaga“ kui vabama atmosfääriga paika:

„Varblane aktiveerus kevadel ja töötas hilissügiseni ning oli oma olemuselt palju metsikum kui kodanlik Moskva. Seal peatusid oma ülevenemaalistel tuuridel olevad hipid ja veetsid aega kohalikud retsid, punkarid ja muud friigid ning alati toimus midagi. Olukorra tegi nauditavaks šveitserite võimu puudumine, mistõttu kaasa ostetud pudelite lahendamine polnud probleem. Lausjoomise hoidis ära rahapuudus ja patrulliv miilits, kes astus terrassilt läbi paar korda tunnis.“⁴²

Kolmandaks punkarite ajaveetmispaigaks oli Kirjanike Majas asuv kohvik „Pegasus“, mida Vainola punkarite suurest kontsentratsioonist hoolimata meenutab kui rahulikumat ja pühapäevalise meeleoluga paika.⁴³ Nõnda koondus tollane Tallinna avalik pungielu kolme populaarsesse lokaali, mida kasutati uute punkaritega tutvumiseks ning info vahetamise kohana.

3.4. Punk enne 1985. aastat

Lisaks ENSV suurimale, Tallinnas paiknenud punkarite kogukonnale leidis punkareid mujalgi, näiteks Kohtla-Järvel ja Tartus, kusjuures mõlema linna pungile olid omased teatavad omapärad. Tartu punkarid, kes olid valdavalt Tartu Kunstikooli (endised) õpilased, nautisid võrreldes teiste ENSV linnadega suuremaid vabadusi. Põhjuseks oli eelnevalt mainitud Tartu Kunstikool, mille mitmekesise õpilaskonna tõttu olid miilitsad enam harjunud ebatavapärase välimusega noortega.⁴⁴ Raul Saaremets, kes osales Kohtla-Järve punkliikumises, meenutas, et vastupidiselt Tartule polnud sealsetel punkaritel probleeme niivõrd miilitsate, kuivõrd kohalike noortejõukudega (*Хулиганы, Мародёры* ja teised)⁴⁵, kes

⁴¹ Vainola, Allan. 2011. Inventuur. Tallinn: Eesti ajalehed AS, lk 12–13.

⁴² Vainola 2011, lk 20.

⁴³ Sealsamas.

⁴⁴ Autori intervjuu Merle Jäägriga 16.03.2015.

⁴⁵ Intervjuu Raul Saaremetsaga 2016.

olid linna mõjualadeks jaganud, mistõttu oli punkarina eriti tähtis teada, millistes linna piirkondades liikuda. Omapäraseks Kohtla-Järve punkarite harjumuseks oli kiriku külastamine, mida tehti eriti jõulude paiku, ajendatuna soovist mitte alluda riigi kirikuvastasele poliitikale. Vaimsust rõhutati vastandina valitsevale jõhkrale õhkkonnale muulgi moel:

„Minu meelest punkarid olid ikkagi keskmisest intelligentsemad, kui nii võib öelda, neil oli, ma ei tea... Noh, õigel punkaril oli ikkagi „Loomingu Raamatukogu“ kotis ja tõenäoliselt maalis, päris kindlasti ta kirjutas, noh, mingeid tekste, ma ei tea, kas luuletas või kirjutas mingeid följetone. (...) Keskmisest noorest kindlasti kultuurseim inimene, kunstihuviline. Ärksama meelega noor.“⁴⁶

Ehkki Saaremetsa sõnavõtt võib näida punkarite meelsuse ja ideede tagantjärgi idealiseerimisena, kinnitavad teised allikad sama. Piret Viires lahkas oma 1999. aasta artiklis Eesti punkluule fenomeni ning leidis, et Eesti pungile oli omane soov asuda loovisiku (näiteks kirjaniku või luuletaja) rolli sellele seisusele ühiskonna poolt omistatava prestiiži tõttu: „Ja asudes sellesse kirjandusega tegelejate ritta, näitasid punkarid – me oleme tegelikult kenad ja kultuursed inimesed, ükskõik, mida miilits ja KGB meie kohta ka väidaks.“⁴⁷ Eero Tamme sõnutsi soovis ta eneseharimisega vastanduda „ühiskonnas levivale juhmusele ja karjamentaliteedile“ ning diskomuusika sisutühjusele.⁴⁸ Merle Jääger mainis tollase pungi baasväärtusena vaimsust, näitlikustades seda juhtumiga, mil tema diskohuvilistest tuttavad teda teatris käimise tõttu mõnitasid.⁴⁹

1984. aastaks olid üle Eesti välja kujunenud punkarite grupid, kes veetsid aega nii kohvikutes, kirikutes, mahajäetud hoonetes kui kontsertidel, mille tähtsust kogukondliku identiteedi loojana ei saa alahinnata. Ehkki nii Ajutine Valitsus kui Generator M olid 1984. aastaks tegevuse lõpetanud, alustasid kontsertide andmisega Vennaskond ja Velikije Luki, tehes seda saatuse tahtel samal kontserdil Nõmme Kultuurimajas. Ajastule iseloomulikult oli avaliku reklaami puudumisest hoolimata miilitsal õnnestunud pörandaalusest punkkontserdist teadlikuks saada, arreteerides osa publikust juba enne kontserdi algust. Kontserdi tormilise kulgemise tõttu käisid järgnevatel päevadel KGB ametnikud Tallinna koolides punkmuusikute

⁴⁶ Intervjuu Raul Saaremetsaga 2016.

⁴⁷ Viires 1999, lk 4.

⁴⁸ Autori intervjuu Eero Tammega 25.11.2016.

⁴⁹ Autori intervjuu Merle Jäägriga 14.12.2016.

pilte näitamas, rääkides samas, et tegu on „pahade poiste, fašistide ja narkomaanidega.“⁵⁰ Tasuta reklaam tegi keelatud bändid muidugi ainult populaarsemaks.

3.5. Kokkuvõte

Varajastel 1980. aastatel ENSVs pead tõstnud punkliikumise välised atribuudid ning ideed (Nõukogude Liidu kritiseerimine, eneseharimine, populaarsete arvamuste ja väärtuste eiramine) kujutasid endast kollaaži ühelt poolt Läänemaailmast saadud infost, teisalt kohalikest protestimeeleoludest. Kui 1970. aastatel saab rääkida vaid üksiküritajatest, siis 1980. aastate alguses kujunes välja kindlate tunnustega subkultuur. 1980. aastal aset leidnud rahutused juhtisid tähelepanu noorte rahulolematusele ning aitasid kaasa pungi levikule. Varajaste punkbändide Propeller, Ajutine Valitsus ja Generator M teke andis liikumisele kogukondliku identiteedi ning nende kontserdid pakkusid võimaluse ühistegevuseks. Lisaks muusikale pandi rõhku veidrale ja ühiskondlikult mitteaktsepteeritud välimusele ja käitumisele, soovides sellega vastanduda ühiskondlikele normidele. Ehkki esimeste punkbändide tegutsemisaeg jäi lühikeseks, andsid 1984. aasta lõpul esimest korda avalikkuse ette astunud Velikije Luki ja Vennaskond punkarlusele uut hoogu ning panid aluse pungi levimisele kümnendi teises pooles.

⁵⁰ Trubetsky 2012, lk 193.

4. PUNK 1985–1995

4.1. Punkarid ja keelud

Arvuka liikmeskonna kiuste ei kirjeldatud punkarluse olemasolu, veel vähem selle ideid massimeedias enne 1985. aastat. Vaid miilits näitas punkarite suhtes üles ergast huvi, tegeledes punkarite arreteerimistega, millele järgnenud, tüüpiliselt paaritunnised kinnipidamised päädisid ülekuulamise, sõimu, ähvarduste ning punkatribuutika kõrvaldamisega (harva nõuti kinnipeetult seletuskirja kirjutamist). Sellegipoolest võisid kinnipidamisel olla karmimad tagajärjed kui paaritunnine ajakaotus, näiteks kirjeldas Merle Jääger juhtumit, mil ta pidi kannatama miilitsate poolt ülekuulamise füüsilist vägivalda. Tuginedes eelnevate kinnipidamiste käigus omandatud kogemusele, kasutas Jääger miilitsa šokeerimiseks viisakust, tänades lööjat ning naeratades talle, mille tulemusena miilits üllatunult vägivalda lõpetas.⁵¹ Ühtlasi meenutas Jääger vangistusi raviastutustes (näiteks Naha- ja Suguhaiguste Dispanseris Nõmmel), kuhu miilitsad saatsid ilma igasuguse ravivajaduseta punkareid nädalate pikkustele kinnipidamistele. Lisaks vägivaldale kasutasid võimud teisigi mõjutamisvahendeid: Vennaskonna bassist Jan-Eik Tulve sunniti bändist välja KGB poolt, sest vastupidine teguviis oleks osutunud saatuslikuks tema muusikaõpingutele konservatooriumis.⁵² 1980. aastatel ENSV Riikliku Julgeoleku Komitee esimehena töötanud Raul Sillar ei omistanud tagantjärgi punkarlusele suuremat tähtsust, nähes neid hipidest vähem ohtlikena:

„Hipid hoidsid ennast ühiskonnast kõrvale, aga punkarid püüdsid end ühiskonnale vastandada. Hipid olid rohkem lillenuusutajad, aga punkarid protestisid ühiskonna ühetaolisuse vastu, näidates oma individuaalsust.“⁵³

Ähvarduste ja vägivaldaaktide kiuste meenutasid punkarid konfrontatsioone miilitsatega kohati positiivsetes toonides, pidades arreteerimisi enda tegevuse viljadeks, mistõttu vahistamine miilitsa poolt toimus omalaadse kinnitus- ja väärtustamissüsteemina. Punkarite seas on näiteks saanud legendaarseks lugu, kuidas punkar Anti Nõmmsalu Viru tänava läbimise jooksul 11 korda kinni peeti.⁵⁴ Nõmmsalu tunnistas, et vähem kui kord nädalas

⁵¹ Intervjuu Merle Jäägriga 2016.

⁵² Sirbits, Heili. 2000. Jaan–Eik Tulve väärtustas *punk*'is välist sära. Mida punki? Nael. Juuli/2000, lk 15.

⁵³ Valme, Valner. 2000. Rein Sillar: haaknõel läbi nina! Milleks? Mida punki? Nael. Juuli/2000, lk 18–19.

⁵⁴ Autori intervjuu Anti Nõmmsaluga 15.04.2015.

vahistatud saamine näis talle tollal lausa kummastava vabadusena, lisades, et arreteerimised olid oma mõttetuse tõttu naljakad ning pakkusid võimaluse miilitsas läbi elatut teiste punkaritega seltskondlikult arutada.⁵⁵

1986. aasta jaanuaris andis oma esimese kontserdi J.M.K.E. Ehkki kontserti saatis tagasihoidlik menu, aitas Villu Tamme tuntus pungiringkondades (juba 1985. aastal ilmunud intervjuus viidatakse Tammele kui „punkide isale“⁵⁶) nende populaarsuse kiirele kasvule kaasa. Veebruaris sai kohvikus „Pegasus“ alguse punkluule avalik esitamine, sest varem oli looming publikuni jõudnud kas käsikirjade või põrandaaluste kontsertite kaudu. Punkluule „avalikustamine“ jätkus maikuus Noorte Hääles avaldatud Merle Jäägeri ja Tõnu Trubetsky luuletusega.⁵⁷ Tsensuurist pääsemine oli vaid osaline, sest kaks päeva hiljem Tartu Kirjanike Majas toimunud punkürituse kajastamise „Loomingus“ keelas ajakirja peatoimetaja Kalle Kurg (põhjuseks oli soovimatus avaldada sõna „punk“ trükimeedias).⁵⁸

Võrreldes hilisemate hoiakutega märgib 1986. aasta ajastu lõppu Eesti punkliikumises. Mõningase punkloomingu avalikustamise kiuste iseloomustab aastat jätkuvalt vaenulik suhtumine punkaritesse meedias, arreteerimised miilitsa poolt ning raskused loomingu esitamisel. Järgnev, 1987. aasta tõi kaasa murrangu nii avalikus arvamuses kui punkliikumises endas.

4.2. Perestroika ja glasnost

1987. aasta esimeses pooles lõpetasid miilitsad punkarite arreteerimise välimuse põhjal,⁵⁹ lisaks hakkasid trükimeedias ilmuma artiklid, mis kutsusid avalikkust üles punkaritega dialoogi pidama ning neid mitte vaenama. Punkliikumises endaski läksid liikvele kaks protsessi: esiteks algas „vanade“ punkarite aeglane eemaldumine punkliikumisest ning teisalt uute, perestroikapunkarite juurdevool. Punkarite koguarv alustas kiiret tõusu, millega samaaegselt toimus nii kaadri- kui põlvkondadevahetus, viies pungikogukonna koosseisu väljavahetumiseni.

1987. aastal hoogustus punkloomingu avaldamine peavoolumeedias: aasta algul ilmus Tõnu Trubetsky luule „Vikerkaares“ ning kevadel leidis Kirjanike Majas aset järjekordne

⁵⁵ Intervjuu Anti Nõmmsaluga 2015.

⁵⁶ Kraan, Ülo. 1985. Varblasevabadus? Noorte Häälel, 5. oktoober.

⁵⁷ Viires 1999, lk 4.

⁵⁸ Sealsamas.

⁵⁹ Autori intervjuu Villu Tammega 03.04.2017.

punkluuleõhtu/kontsert nimega „Progress ’87“, mis osutus eelkõige noore publiku hulgas väga populaarseks.⁶⁰ Ühtlasi asus pärast lühikest vaikuseperioodi uuesti aktiivselt kontserte andma Vennaskond.⁶¹

Juulis toimus Jaanika Paanika, seni suurim punkmuusikafestival Eestis, mille raames kogunesid Riisipere lähistele Jaanikale ühepäevaseks festivaliks mitmed punkbändid. On tähelepanuväärne, et nõnda suure ürituse puhul puudus täielikult reklaam ja info selle toimimisest levis suusõnaliselt.⁶² Üritusel osales üle kümne punkbändi (täpset kollektiivide arvu ei õnnestunud mitmete allikate kiuste välja selgitada), festivalil osalenute arvu hinnati enam kui sajale inimesele.⁶³ Toimumiskoha eraldatuse tõttu saabusid punkarid Jaanikale valdavalt rongiga, kus ajastule omaselt neid kontrolöride poolt miilitsa kutsumisega ähvardati, reaalseid tagajärgi nendele sõnadele ei järgnenud. Metsadevahelisel lagendikul toimunud punkürituse jaoks vajaliku organiseerimisel näitasid punkarid üles märkimisväärset leidlikkust: voolu vedas 200 meetri kaugusel asuvast majast kohale ürituse organiseerija, J.M.K.E. trummar Venno Vanamölder, bändide tarvis ehitati ja kaunistati algeline lava, kusjuures publik istus lagendikul rohus.⁶⁴ Lisaks esinemispaigale võimaldati organiseerijate poolt bändidele ka helisüsteem ja trummikomplekt. Tuntuimad esinenud koosseisud olid Vennaskond (tollal „Vennaskond D“ nime all), J.M.K.E. ning Röövel Ööbik. Eriti märkimisväärseks teeb ürituse tõsiasi, et tegu oli esimese ja viimase suure punküritusega, mis toimus enne pungi massidesse jõudmist, olles tollaste punkarite isetegemise ja peavooluvastasuse näiteks.⁶⁵

1987. moodustati Viljandis rühmitus IMI (Ilusad Moodsad Idioodid), mis koondas Viljandi punkareid, kunstnikke ja boheemlasnoori. Grupeeringu tegevus oli mitmekesine ning koondas kõiki punkkunsti ja -kultuuri väljendusmeetodeid: film, muusika, helikust, kujutav kunst, luule ja *happeningud*. Koos käidi Viljandi vanas sünnitusmajas, mis kuulutati noorte kultuurikeskuseks.⁶⁶ IMI tegevuse kandvaks ideeks oli absurd ning spontaansus, mis väljendus noorte rõivastuses (näiteks naisteriiete kandmine), juhuluule loomises ning selle linnaruumi jäädvustamises. Kuna grupeeringu tegevus oli suures osas hetkeemotsioonil

⁶⁰ Kruus, Rein. Saateks. Vikerkaar. 11/89, lk 44.

⁶¹ Trubetsky 2009, lk 205.

⁶² Intervjuu Villu Tammega 2017.

⁶³ Sealsamas.

⁶⁴ Autori intervjuu Freddy Grenzmanniga 19.12.2016.

⁶⁵ Intervjuu Villu Tammega 2017.

⁶⁶ Sommer, Lauri. 2001. Haaknõela vari. Looming 2–3/2001: <http://www.vikerkaar.ee/archives/19829> (24.02.2017).

põhinev, on IMI tegevusest vähe säilinud: ainus teadaolev rühmituse tegevust kajastav teos on 1990. aastal avaldatud „Alternatiivne Luulerull“, mis koondab kümne autori teoseid ning ilmus vaid 50 eksemplaris.⁶⁷

1987. aasta teisest poolest muutusid punkluule esitamisel nii elava publiku ees kui trükimeedias tavaliseks, lihtsamaks muutus ka punkkontsertide korraldamine. Detsembris toimus Tallinna Kodulinna Majas avalik punkkontsert Sponsorparaad '87, kus esines kaheksa punkbändi. Lisaks punkaritele oli ürituse publikumi siginenud ka üliõpilasi, kunstnikke ja luuletajaid:

„Neid meelitas kohale ehk soov leida punkide hulgast mõttekaaslust ühtsete mõtlemismallide vastu. Mõned neist, üle hinnates punkliikumise tähtsust ja mõju, käsitavad punke jõuna, mis suudab vastu seista jäljendamisele ja paigaltammumisele.“⁶⁸

1988 on punkarite arvu ja punkürituste toimumissageduse poolest Eesti pungi tippaasta. Lisaks kontsertidele ilmusid uue nähtusena ajakirjandusse intervjuud tuntud punkaritega, näiteks Tõnu Trubetsky ja Villu Tammega. Viimasega avaldati pikk intervjuu juunikuul „Nooruses“, kusjuures foto Villu Tammest paigutati ajakirja esikaanele, mis oleks vaid kaks aastat varem olnud mõeldamatu. 17.–19. juunini toimus Tartu Lauluväljakul kolmepäevane ametlik punkfestival PUNK '88, mille mastaaapsus on Eesti kontekstis harukordne. Esines üle 15 bändi, lisaks toimus 18. juuni õhtul Tartu Kultuurimajas punkluuleõhtu.

1988. aastal sai alguse punkkunsti näituste sari „Defekt“, mida korraldas samanimeline grupp vahelduva eduga 1992. aastani. Kõik näitused lõppesid oksjonitega, mille käigus valdav osa töid (küll madala hinna eest) maha müüdi. Esimene sarja näitus toimus Tartus Raekoja platsi ääres asuvas tollases Tartu Kultuurimajas. Näituse korraldamise ajendina nimetas üks korraldajatest, Eero Tamm, frustratsiooni ametlike kunstiringkondade suletuse suhtes, mistõttu mitteformaalsed kunstnikud ei leidnud oma töödele eksponeerimisvõimalusi.⁶⁹ Ettevalmistustööd näituse korraldamiseks kestsid terve aasta. Meedia huvi näituse avamise vastu oli suur; kümne päeva jooksul müüdi viis tuhat piletit, kusjuures kõik punkaririides külastajad pääsesid näitusele piletita. Näituse edukuse üheks põhjuseks pidas Tamm selle uuenduslikku ülesehitust, mis seisnes näituse pingevabas ning pungilikus õhkkonnas:

⁶⁷ Sommer 2001.

⁶⁸ Trubetsky 2009, lk 238.

⁶⁹ Intervjuu Eero Tammega 2016.

„Mul oli täiesti uus näitusekontseptsioon ka. Ma elasin ise sealsamas, mul oli niiöelda oma kodu. Tõin jälle depoo sööklast pangega kartulit ja sousti ja seal sõin. Ja kõik võisid seal süüa, kes tahtsid. Seal said inimesed kokku, ühesõnaga, ma vist kunagi ütlesin selle kontseptsiooni teles ka välja, et, ühesõnaga: näitusesaal ei pea olema steriilne, kuradi, kus sa käid kikiparvukil, see peab olema nagu kunstniku ateljee, kus inimesed käivad läbi, noh, on. Ma pressisin isegi selle välja, et seal võis normi, noh, viisakuse piires õlut juua. Kõik oli! Kokkusaamised leppisid inimesed: „Ah, saame Defektis kokku.““⁷⁰

Lisaks „Defekt“ näitustele iseloomustab 1980. aastate lõpu õitsvat pungieliu Tartus Segasumma Suvila tegevus. Tegu oli Tähtveres asuva mahajäetud majaga, mille hõivasid enda ateljee- ja elupinnaks linna punkarid, hipid ja *metalia*ustajad. Segasumma Suvila tegi omalaadseks tõsiasjaks, et vastupidiselt Lääneriikide pungis levinud *squat*kultuurile polnud Eesti punkaritele tavaline hõivata mahajäänud hooneid eesmärgiga seal kogukonnana elada. Seega on Segasumma Suvila puhul tegu teadaolevalt varaseima Eesti punkarite *squat*iga.

Intervjuude põhjal ei õnnestunud välja selgitada täpset ajavahemikku, mil Segasumma Suvila aktiivne püsis, umbkaudseks perioodiks on aastad 1987–1989. Freddy Grenzmanni andmetel oli tegu Tartu Kunstikoolis käiva, Tartu Rotteniks kutsutava punkari (Ants Jaanimägi) ateljeepinnaga.⁷¹ Segasumma Suvila peamiseks funktsiooniks oli toimida mitteformaalsete noorte kogunemis- ja koosviibimiskohana, kus filosoferiti, tehti kunsti ning peeti pidusid. Majaga seondus tollast linnafolkloori, näiteks Jaanus Kivaste meenutas, kuidas Segasumma Suvilasse pääsemiseks pidi soovija tooma kaks kasti õlut, misjärel tema kandidatuuri asuti kaaluma.⁷² Muuhulgas levisid jutud, et maja elanikud magavad surnukirstudes (kuulujutu põhjuseks oli tõsiasjaks, et üks maja elanikest tõesti seda teadmata põhjustel tegi).⁷³

1989. aastast andsid Soomes kontserte nii Vennaskond kui J.M.K.E., kellest eriti viimane muutus Soomes populaarsemaks kui Eestis. Kui Vennaskond tegeles Soomes lisaks kontsertide andmisele lugude salvestamisega esimese studioalbumi tarvis, siis J.M.K.E. andis esmalt välja singli „Tere perestroika“ (mis oli pärast avaldamist 1987. aasta teises pooles saanud hittlooks nii ENSVs kui Soomes) ning aasta lõpus täispika studioalbumi „Kylmälle maalle“. Tegu polnud mitte ainult esimese Eesti punkbändi poolt välismaal (Eestis andis samal aastal albumi „Jõuluks koju“ välja Velikije Luki) välja antud albumiga, vaid

⁷⁰ Intervjuu Eero Tammega 2016.

⁷¹ Intervjuu Freddy Grenzmanniga 2016.

⁷² Autori intervjuu Jaanus Kivastega 24.11.2016.

⁷³ Intervjuu Jaanus Kivastega 2016.

esimene korraga, kui Eesti rokkartistil õnnestus ENSVst väljaspool album avaldada. Lisaks märgilisusele on album tänapäevaks kogunud kõrgeid hinnanguid muusikakriitikutelt. 2008. aastal paigutas Mart Juur „Kylmälle maalle“ Eesti kõigi aegade 101 parima albumi sekka⁷⁴ ning 2014. aastal valis muusikaekspertide kogu selle Eesti kõigi aegade parimaks albumiks.⁷⁵ Lisaks muusikalisele tegevusele jätkus punkluule avaldamine, 1989. aastal ilmusid Kanadas Merle Jäägri luulekogumikud „Merca by air mail“ ja „MercaMerka“.⁷⁶ Tõnu Trubetsky sulest avaldati luulekogu „Pogo“.⁷⁷

Punküllitistest hoolimata muutus 1989. aasta jooksul tülpimus liikumise populaarsuse osas punkarite seas valdavaks. Anti Nõmmsalu nimetas pungist kaugenemise põhjusena ühiskonnas tekkinud pungivaimustust: „Oleks olnud punkar kauem, kui poleks nii väga kiitma hakatud. Punkaritest sai juhuslikult perestroika osa.“⁷⁸ Teiste lahkumispõhjustena nimetati tühimust, Nõukogude Liidu sisulise mõju kadumist, vajadust perekonna eest hoolt kanda ning uutesse muusikaga seotud subkultuuridesse üleminekut (*house, indie, grunge, drum and bass*).⁷⁹

4.3. 1990. aastad

Pärast mitmeaastast võidukäiku jõudis punkliikumine 1990. aastaks madalseisu, mida iseloomustasid endiste punkarite huvide liikumine teistele tegevusaladele, pungi reeglistiku välja kujunemine ning laialdane joomarlus. Mitmed intervjueeritud, näiteks Allan Vainola, Tõnu Trubetsky, Jaanus Kivaste ja Raul Sillaste kirjeldasid, kuidas 1990. alguse pungile oli omane kindlate välimus- ja käitumismallide kivistumine, mis omakorda pärssis originaalsust ja vabamõtlemist, muutes pungi kindlalt reglementeeritud „tööks“.⁸⁰ Intervjueeritud tõid esile, et 1990. alguse punkarite üheks väheseks ühistegevuseks oli alkoholism, Jaanus Kivaste meenutas mõnede Tartu punkarite hulgas levinud bensiini (mida „toodi lähedalasuvast bensiinijaamast morsikannuga“) grupiviisilist sisse hingamist.⁸¹

⁷⁴ Juur, Mart. 2010. 101 Eesti popmuusika albumit. Tallinn, Varrak, lk 58–59.

⁷⁵ Ernits, Rutt. 2014. Muusikaekspertid hindasid aegade parimaks Eesti albumiks J.M.K.E. "Külmale maale": <http://menu.err.ee/v/uudised/muusika/e0d4d7ef-8693-4b30-97c7-561208c2ca9c> (02.02.2017).

⁷⁶ Trubetsky 2009, lk 366.

⁷⁷ Garšnek, Igor. 2014. Vastab Tõnu Trubetsky. Teater. Muusika. Kino. Juuni/2014: <http://www.temuki.ee/archives/609> (01.03.2017).

⁷⁸ Intervjuu Anti Nõmmsaluga 2015.

⁷⁹ Intervjuu Raul Saaremetsaga 2016.

⁸⁰ Intervjuu Raul Sillastega 2016.

⁸¹ Intervjuu Jaanus Kivastega 2016.

1980. lõpul toimunud arvukate punkürituste järel võttis maad ükskõiksus pungiga seonduva suhtes. Kontsertite üleküllasus tuhmistas nende senise võlu, lisaks tabasid muudatused seniseid kooskäämiskohti (näiteks remont kohvik „Moskvas“, Segasumma Suvile hääbumine). Uue kogunemispäigana Tallinna punkarite jaoks toimus Lollidemägi (Niguliste kirikut ümbritsev haljasala), mida kasutati peamiselt alkoholi tarbimiskohana.⁸² Ajastu vaimu kannab Freddy Grenzmanni poolt kirjutatud tekst „Kuhu kõik punkarid on kadunud?“. „Alles eile oli elu – olid Moskva ja Karoliina, olid seks ja püstolid, punk ja pudel viina“.⁸³ Pungis levivaid nostalgilisi meeleolusid peegeldas Propeller, tulles esimest korda üle kümne aasta kokku, meenutades 1980. aasta pöördelist kontserti „Dünamo“ staadionil.⁸⁴

Lisaks nõukogudevastasuse devalveerumisele ja põlvkondade vahetusele võib pungi allakäigu põhjuseid otsida sotsiaalsete ja majanduslike olude muutustest. Probleemistikku käsitleb Uusma oma 2014. aasta uurimuses, vaadeldes, kuidas ajastu muutused mõjusid punkaritele (Vennaskonna bändiliikmete intervjuude ja laulutekstide põhjal) olulisi teemasid ja järeldab, et 1990. aastatel muutus bändi loome võtmeküsimuseks „kuidas kohaneda muutustega pärast Eesti iseseisvumist, sh rahvusvahelise kapitalismi, vaba turu ja koos sellega ka popkultuuri erinevate ilmingute tulekuga.“⁸⁵ Ka käesolevaks magistritööks läbi viidud intervjuudest jäi kõlama rahulolematust ja/või suutmatust kohaneda uute oludega, mida iseloomustati äärmise vabaduse ja rahakultuse näitel. Ühelt poolt olid intervjuueeritud nõus, et varajased 1990. aastad pakkusid laialdasi võimalusi loomingu- ja liikumisvabaduse näol, nimetades ajastut „anarhistlikuks.“⁸⁶ Samas rõhutati vabaduse suhtelisust, tuues negatiivse ilminguna esile turvatunde puudumist ja raha ning majandusliku kapitali senisest suuremat olulisust elu korraldamisel. Nõnda kujutati intervjuudes 1990. aastaid kui segast, peadpöörivat vabadust pakkuvast ajastut, mil „kõik omavahelised suhted muutusid rahapõhisteks.“⁸⁷ Valner Valme võrdles Viljandi pungiseltskonnas 1980. ja 1990. aastatel levinud meeleolusid järgnevalt:

„Kaheksakümnendatel oli naivism, idealism. (...) Kaheksakümnendatel oli kõik võimalik, kõik lubatud, mänguline, pigem isegi rõõmsameelne ja mida aasta edasi, või noh, ütleme siis, mida üheksakümnendate poole, läks asi järjest kuidagi jõhkramaks ja brutaalsemaks, sest inimesed ju kasvasid vanemaks ja mingid võib-olla ideaalid purunesid. Pidi nagu tegeliku

⁸² Intervjuu Freddy Grenzmanniga 2016.

⁸³ Leis, Lauri. 2011. Uims, lõõ esimesena! Eesti Ekspress. 11. oktoober, lk 51.

⁸⁴ Laulik, Jott. 1993. Propeller pandi pöördlema stagnatsioonitaevas. Areen 26/1993, lk B1–B2.

⁸⁵ Uusma 2014, lk 63.

⁸⁶ Intervjuu Eero Tammega 2016.

⁸⁷ Intervjuu Raul Sillastega 2016.

eluga silmitsi seisma ja iseseisvat elu alustama. (...) Alkohol, mida kooli ajal tahes-tahtmata nii palju ei joodud, siis pärast kooli, kellel siis töö kõrvalt, kellel ülikooli kõrvalt, kellel lihtsalt nagu – praeguse terminoloogia järgi – asotsiaali elu elades, noh, alkohol hakkas järjest rohkem mõjutama seda. Mingis mõttes oli raske vahet teha, kes on punkar ja kes on parm.“⁸⁸

Pungi juhtfiguuridki eemaldusid liikumisest mõnevõrra: kaks tollal populaarseimat punkbändi, J.M.K.E. ja Vennaskond, suunasid oma energia Soomes tegutsemisele, kusjuures Vennaskond suundus 1991. aasta alguses terves koosseisus Soome elama, naastes sealt alles 1993. aasta alguses.⁸⁹ Samas anti 1991. aastal Eestis välja Vennaskonna esikalbum „Ltn. Schmidt'i pojad“, mis pälvis arvestatavat publikumenu, pannes aluse Vennaskonna suurele populaarsusele 1990. aastate keskel.

4.4. Punk taasiseseisvunud Eestis

Eesti taasiseseisvumine 20. augustil 1991 jäi intervjuudes kõrvaliseks teemaks. Küsides taasiseseisvumisega kaasnenud võimalike muutuste kohta, omistasid intervjuueeritud sündmusele vaid marginaalset tähtsust, mille võtab kokku Valme arvamus, mille kohaselt „rikkamaks ega vaesemaks üks pohhuistlik ja anarhistlik punkar sellest ei jäänud.“⁹⁰ Freddy Grenzmann sekundeeris, meenutades, kuidas ta 1991. aasta augustis püüdis teletorni kaitsnud rahvamassiga ühineda, kuid aeti sealt minema, sõimates teda „kuradi punkariks.“⁹¹ Nii kujunes intervjuude põhjal seisukoht, mille kohaselt jäid punkarid Eesti Vabariigis autsaideri rolli.

Esimene Eesti Vabariigis välja antud punkluulekogumik, Villu Tamme 1992. aasta „Tuvi oli tihane“ jättis lugejad valdavalt külmaks, suuremat huvi näitas publikum üles samal aastal ilmunud Vennaskonna teise täispika albumi „Rockipiraadid“ suhtes. Selget muutust võib märgata alates järgnevast, 1993. aastast, mil leidis aset mitu punkliikumise seisukohalt olulist sündmust. J.M.K.E. teine album „Gringode kultuur“ ilmus nii Soomes kui Eestis, aasta alguses naasis Eestisse Vennaskond, kes andis tagasitulekukontserti 20. veebruaril. Seejuures asus Vennaskond aktiivselt üle Eesti esinema, avaldades 1993. aasta jooksul kaks albumit: „Usk. Lootus. Armastus“ ning „Vaenlane ei maga“, mille toel kerkis bänd kiiresti muusikaedetabelite tippu.

⁸⁸ Intervjuu Valner Valmega 2016.

⁸⁹ Autori intervjuu Tõnu Trubetskyga 06.12.2016.

⁹⁰ Intervjuu Valner Valmega 2016.

⁹¹ Intervjuu Freddy Grenzmanniga 2016.

Punkarite kogukond jäi aga endiselt jõuetuks. Nii Tõnu Trubetsky kui Allan Vainola kirjeldasid Soomest naasmise järgseid pungikontserte kui „mandunud“ meeleoluga üritusi, kus osalesid peamiselt samad punkarid, kes 1980. lõpul subkultuuri kokkuvarisemise kiuste pungi juurde olid jäänud.⁹² Mõlemad tõid esile grupitunnetuse puudumist, kusjuures ainsaks kooshoidvaks jõuks „paigaltammuv“ atmosfääris oli alkohol.⁹³

Ehkki Vennaskond osutus 1990. aastate keskel publiku seas populaarseks, polnud bändi austajateks niivõrd tulihingelised punkarid kui tavalised inimesed. Vennaskonna muusika oli kantud pungi vaimust, kuid koondas endas lisaks *rock'n'rolli* ja popmuusika mõjutusi, mis võimaldas mängida laiema publiku maitsele. 1994. aastal aset leidnud Vennaskonna ja The Tuberkuloitedi Eesti turneed saatis suur publikumenu, kuid intervjueeritud väljendasid rahulolematust Vennaskonna 1990. aastate laiemale publikule suunatud pehmema kõla osas, vastandades seda 1980. aastatel käest kätte levinud kassettide „keldrisoundiga.“⁹⁴ Teisalt on Vennaskond haruldaseks näiteks võimekusest taasiseseisvumisega kaasnenud olude muutustega kaasas käia ning isegi edu saavutada. Vennaskonna näol oli tegu ainsa punkkultuuri kandjaga, mis osutus 1990. aastatel edukamaks kui 1980. aastatel, samas kui teised bändid, üritused, tavad ja kogukonnad mõõnasid. Seetõttu tuleb Vennaskonna muutunud stiili, mida iseloomustas senisest suuremale publikumile apelleerimine, edukaks üleminekuks hinnata.

Lisaks eelnevalt mainitud albumitele alustas 1993. aastal Tartus tegevust punkbänd Nyrok City. 1994. aastal lisandus Operatsioon Õ, milles olid põgusalt tegevad nii Villu Tamme kui Tõnu Trubetsky. 1994. aastal andis Vennaskond välja järjekordse albumi „Võluri tagasitulek“, mis aitas bändil veelgi kindlustada populaarsust. Tõnu Trubetsky sulest ilmus tema teine luulekogu pealkirjaga „Anarhia“.⁹⁵ 1995. aastaks tuli Eesti punkliikumine aeglaselt välja madalseisust, mis seda 1990. aastate algul valdas ning oli aktiivseim pärast 1989. aastat. Sael alustas tegevust uus, vaid naistest koosnev punkbänd Zriamuli, mille tuntuim pala „Kabistaja“ punkarite südamed võitis.⁹⁶ 1995. aastal avaldas pärast nelja tegutsemisaastat oma esialbumi Psychoterror, pealkirjaks Vennaskonda parodeerides „Tusk. Töötus. Armetus.“ Samal aastal jõudis bänd oma teise stuudioalbumini „Viva la Revolucion“. J.M.K.E. tegeles uue materjali salvestamisega kolmandaks stuudioalbumiks ning pälvis avalikkuse tähelepanu, tehes

⁹² Intervjuu Tõnu Trubetskyga 2016.

⁹³ Autori intervjuu Allan Vainolaga 16.12.2016.

⁹⁴ Intervjuu Jaanus Kivastega 2016.

⁹⁵ Garšnek 2014.

⁹⁶ Intervjuu Villu Tammega 2017.

koostööd Draamateatriga suvelavastuses „Pööriöö unenägu“. Debüütalbumi andsid välja nii Operatsioon Õ („Илax! Матт...“) kui Nyrok City („Shit, blood & flowers“), järjekordse albumi pealkirjaga „Inglid ja kangelased“ üllitas Vennaskond. Lisades siia J.M.K.E. poolt välja antud vene muusikute kaveralbumi „Sputniks in pectopah“ ja Propelleri esialbumi „Propeller 1980–1995“ (kes tuli 1995. aastal taas üle viie aasta kokku), anti 1995. aastal välja seitse eestimaist punkmuusikaalbumit, mis on Eesti pungi kontekstis erakordne saavutus.

Vaatamata uue muusika ilmumisele ei ühinenud 1990. aastate punkarid kogukonnaks ning kontsertidel käimine jäi sisuliselt ainsaks ühistegevuseks. Punkaritest ei tekkinud enam tihedat sotsiaälvõrgustikku: kui 1980. aastatel majutasid punkarid enda pool teistest linnadest (ja isegi liiduvabariikidest) saabunud punkareid, siis 1990. aastatel selline vastutulelikkus puudus.⁹⁷ Raul Sillaste pidas selle põhjuseks hoolimatust ja egoismi, mis 1990. pungis levis, meenutades, et sageli oli 1990. aastatel külalislahkuse tulemuseks rüvetatud ja paljaks varastatud kodu.⁹⁸ Kogukondliku tunnetuse kadumise põhjuseks võib lisaks vana põlvkonna punkarite eemaldumisele pidada kauboikapitalismi ja individualistlike väärtuste levikut ühiskonnas tervikuna, mille kohaselt igaüks oli oma õnne sepp ning vastastikkusest abistamisest enam väärtustati kasu saamist vahendeid valimata.⁹⁹

4.5. Kokkuvõte

Perioodil 1985–1995 oli Eesti pungi ilme heitlik. 1985. aasta kindel, kuid väiksearvuline pungikogukond kasvas kümnendi lõpuks plahvatuslikult, tuues endaga kaasa seniste väärtuse moonumise ning devalveerumise. Keelatus, mis oli seni punkliikumist elujõulisena hoidnud, lõppes, tuues endaga kaasa liikumise lagunemise. Sellele aitasid kaasa põlvkondade vahetumine ning ühiskondlike väärtuse teisenemine, mida hoogustasid Nõukogude Liidu kokkuvarisemine ning Eesti Vabariigi taaskehtestamine. Eesti Vabariigi taaskehtestamine, mida mõned punkarid olid idealiseerinud, ei toonud kaasa loodetud elutingimusi. Varajaste 1990. aastate pungielus valitses suunatus ja anoomia, mis väljendus senise pungieluga võrreldes suurenenud vägivaldsuses, alkoholismis ja kuritegevuses.

Teisalt muutus 1990. aastatel vabamaks punkloomingu avaldamine, mille tulemuseks oli arvukate albumite ilmumine (nii vana loomingu plaadistamine kui uue loomine) ning

⁹⁷ Intervjuu Freddy Grenzmanniga 2016.

⁹⁸ Intervjuu Raul Sillastega 2016.

⁹⁹ Viires, Piret. 2002. Kirjanduse kohandumisi 1990. aastatel ehk kauboikapitalismi kultuuriloojika. Kohandumise märgid. (Toim.–d.) Virve Sarapik, Maie Kalda, Rein Veidemann. Collegium litterarum 16. Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus, Tallinn: http://www.kirikiri.ee/article.php3?id_article=298 (10.02.2017).

luulekogude kirjastamine. Ehkki punkmuusikat anti välja seninägematus koguses, kontsertide publik püsis stabiilsena ning punküritusi kajastati aeg-ajalt massimeedias, ei tekkinud võrreldes 1980. aastate punkliikumisega sidusat kogukonda ega usalduslikke suhteid, mille peamiseks põhjuseks on ühiskondlike väärtuste teisenemine. Sellegipoolest oli punkliikumine 1995. aasta lõpuks 1990. aastate aktiivseim. Kokkuvõtlikult saab uurimisperiodil eristada nelja ajajärku:

- 1985–1986: kindlaarvuline, kuid endiselt põlatud punkliikumine
- 1987–1989: punkliikumise tippaeg, mil punk rehabiliteeriti ning lisandus massiliselt pühapäevapunkareid
- 1990–1992: madalseis, mille põhjustas punkliikumise kokkukuivamine ning ideetus
- 1993–1995: pungi populaarsuse tõus nii maailmas kui Eestis, loomingu senisest hoogsam avaldamine

5. PUNKARITE ROLL NING SUHTED ÜHISKONNAGA

„Minu reageering punkarina ümbritsevale oli sisuliselt sama nagu siis, kui mind väikse poisina sunniti sööma rasvast hapukapsa suppi karvaste ja võbelevate keedupeki tükkidega, supp kogu oma koostisega oli minu seedekulgale äärmiselt jälg, ometi püüti mulle sisendada, et see on väga hea ja paremat asja polegi olemas... reaktsiooniks tollal oli kisa ja oksendamine. Juba järgmisel päeval tagusin ümber kõik lasteaija prügikastid. Kasvades ja suuremaks saades ronisin lavale ja ropsisin seal välja kõik mis sisse oli topitud“¹⁰⁰

Eelnev, Ivo Uukkivi sulest pärinev tsitaat on tabavaks lühikokkuvõtteks sellest, milliseid tegureid punkarid on väljendanud punkliikumisega ühinemise põhjustena. Sundlus, viha ja vastikustunne on vaid mõned aspektid, mis noori ühiskonnaaenukule positsioonile asuma ajendasid. Uurimaks põhjalikumalt ühiskonna ning punkarite vahelisi suhteid aastatel 1985–1995, annan järgnevas peatükis ülevaate vastastikuste dünaamikate muutustest, kasutades infomaterjalina nii tollast ajakirjandust kui läbi viidud intervjuusid. Vaatluse alla tulevad punkaritele 1980. aastate keskel osaks saanud negatiivne suhtumine, selle muutuse põhjused ning tagajärjed punkliikumise jaoks.

5.1. Plaanivälised sündmused

1985. aasta märgib pärast kiirete juhivahetuste lõppu Mihhail Gorbatsšovi võimuletulekut Nõukogude Liidus. Vanameelsusele vastandudes asus Gorbatsšov ellu viima glasnosti- ning perestroikapoliitikat, mille mõjud peagi ENSVsse jõudsid, omades märkimisväärselt mõju nii punkaritele kui suhtumisele punkaritesse. Enne uutmispoliitika mõjude avaldumist oli avalik suhtumine punkaritesse aga kõike muud kui soosiv. 1985. aasta 5. oktoobril ilmus Noorte Hääles artikkel, milles autor Ülo Kraan viis läbi intervjuu kahe Tallinna punkari, Ronaldi ja Rihoga. Eriliseks teeb intervjuu tõsiasi, et tollases meedias välditi punkarlusest kirjutamist, liiatigi võis sõna „punk“ kasutamise tõttu artikkel ilnumata jääda.¹⁰¹ Kraani poolt läbi viidud intervjuud on omataoliste hulgas tõenäoliselt esimesed, väljendades üleüldist halvakspanu:

„Seda vabaõhukohvikut Harjumäel tuntakse rahvasuus „Varblase“ kohvikuna. Kevadest sügiseni, tihti hommikust õhtuni istub seal omamoodi kirev seltskond röötsakil, lärmitsevaid, ropendavaid, laua alt pudelit kummutavaid noori. Kes nad on?“¹⁰²

¹⁰⁰ Trubetsky 2012, lk 152.

¹⁰¹ Viires 1999.

¹⁰² Kraan 1985.

Järgnenud intervjuus uuris Kraan noortelt muuhulgas joomarluse, asotsiaalsuse, diskomeeste, tuleviku, igapäevaelu ning peresuhete kohta. Noored kurtsid intervjuus vastuolusid vanematega, mis tulenesid perekonna soovimatusest mõista poiste eluvalikuid. Füüsiliste konfliktide esinemise kohta vastas Ronald järgmist:

„On küll. Sagedamini ärikatega, nad tulevad ise õiendama: kuidas te riides käite, kas teil häbi ei ole, olete nagu kaltsakad! Ise käivad ainult firmakates. Minu arvates tuleks just ärikad kinni võtta. Nad teevad välismaalastega äri, ja kui tänavapilti vaatad, näed, et igal teisel on mõni nendelt hangitud hilp seljas. Neid on palju rohkem kui punkareid.“¹⁰³

Teisalt ei pidanud noored end täielikult ühiskonnast väljaspool seisvateks. Riho, kirjeldades enda plaane seoses punkariks olemise ja jäämisega, sõnas järgmist: „Ei tea. Praegu arvan küll, aga võib-olla hakkab kunagi ka mina asju ostma, võtan naise, mul on lapsed ja kodu nagu kõigil, kes meid praegu hukka mõistavad.“¹⁰⁴ Lisaks ütles Riho, et „korralik elu ei meeldi, aga räpane ma ka ei ole“, vastandades ennast ühiksondlikule normile, eriti ühiskonna arvamusele punkaritest, kuid võttes samas omaks üldlevinud väärtushinnangud (lisaks puhtusele näiteks aususe ja kultuuri tarbimine). Kumbki intervjuueeritustest ei väljendanud põhimõttelist rahulolematust ühiskonnaga (v.a kriitika ärikate suhtes). Kraani artiklit lõpetav seisukoht peegeldab tabavalt tollast üldist suhtumist, väljendades mõõdukat halvakspanu ning mõistmatust:

„Kes nad on? Mis neis on? Trots, viha, jõuetus kellegi-millegi konkreetse, sageli ebamääraselt üldise, piiritlematu vastu. Nad vajavad vabadust. Millist? Nende mõtted ja väärtushinnangud on vasturääkivad. Nad peavad ennast anarhistideks. Üleminekuea ohutu rumalus või ohtlik algus? Kus on juured, millised on mõjud? Miks nad siiski on? Mida neist arvata?“¹⁰⁵

Negatiivset suhtumist kogesid mujalgi ENSVs tegutsevad punkarid: Valner Valme kirjeldas, kuidas Viljandis said noormehed pahatihti peksta pelgalt teistsuguse välimuse tõttu, näiteks kõrvarõnga kandmise pärast, lisaks topiti aktiivsemaid Viljandi punkareid teiste noorte poolt regulaarselt prügikasti.¹⁰⁶ Tõnu Trubetsky meenutas, kuidas 1985. aastal ütles tundmatu

¹⁰³ Kraan 1985.

¹⁰⁴ Sealsamas.

¹⁰⁵ Sealsamas.

¹⁰⁶ Haav, Margus. 2006. Valner Valme: kultuur pole mingi klaaskastis asi. Sakala, 2. september: http://www.sakala.ajaleht.ee/141206/laupaev/inimene/5022560_1.php (15.01.2017).

vanaproua talle tänaval “Te olete Eesti rahva häbiplekk.”¹⁰⁷ Anti Nõmmsalu kirjeldas Keilas toimunud intsidenti, mille käigus Vene rahvusest vanahärra Nõmmsalul avalikus kohas vihaselt riideid seljast rebima hakkas, mille põhjuseks Nõmmsalu pidas enda punkarirõivaid ehtinud Nõukogude sõjaväe ordeneid.¹⁰⁸

1986. aastal välja kuulutatud perestroika ning glasnost ei suutnud suhtumist punkaritesse veel muuta. Noorte Hääles ilmus augustikuus lugejakirjadega rikastatud artikkel, milles lahati punkarlusega seotud probleeme. Urve Halling hoiatas oma kirjas esiteks tegevusetuse eest punkarite suhtes ning teisalt nõudis korrakaitseorganitelt tegevusplaani punkarite vastu võitlemiseks:

„Olen veendunud, et nähtus, mida punkarluseks nimetatakse, ei ole süütu lastehaigus ja sellest ei tohi heatahtlikult üle vaadata. Mitte üheski ühiskonnas ei saa elada ühiskonnaliikmed, kes ühiselu seadusi eiravad. (...) Ühiskonna negatiivne hoiak neisse nähtavasti ei mõju, see ei jõuagi nendeni. Mida arvavad sellest meie korrakaitseorganid, mida on selles asjas tehtud ja mida kavatsetakse teha?”¹⁰⁹

Hallingu poolt tõstatatud küsimustele vastates rõhutas Allan Vainola, et arreteerimiste kiuste oli punakritel võimalik Nõukogude Liidus eksisteerida, mis tema hinnangul markeeris nõukogude süsteemi saamatust. Vainola arvamuse kohaselt näitas punkarite eksisteerimine, et võimude vastu on võimalik võidelda, kogemata seejuures märkimisväärset vastupanu, nimetades punkarite tegevust „info levitamiseks vaenlase silme all.”¹¹⁰ Ta rõhutas, et punkarite tõsiste tagajärgedega ähvardamisest hoolimata lasid inimesed punkarlusel eksisteerida, tõestades nõnda ähvarduste sisutühjust. Korrakaitseorganite tegevust meenutades leidis Merle Jääger, et kinnipidamiste mõte jäi noorukitele segaseks ning hirmutava efekti asemel oli kinnipidamistel pigem lõbustav mõju:

„Mina ei tea, mis neil viga oli, mingi pätipüügiplaan kõrbes või mingi jama, et oli vaja kuskile mingi linnuke tõmmata, ma ei saanud absoluutselt sellest loogikast nagu aru. Aga samas see mendiskäimine oli päris äge.”¹¹¹

Allan Vainola poolt mainitud hirmutamise strateegiat kasutades pöördus noortejuht J. Liiv otsesõnutsi punkarite poole: „Vaata avali silmi enda ümber ja sa näed, sa oled üks, üks oma

¹⁰⁷ Intervjuu Tõnu Trubetskyga 2016.

¹⁰⁸ Intervjuu Anti Nõmmsaluga 2015.

¹⁰⁹ Kraan, Ülo. 1986a. Kes on PUNKARID? Noorte Häälel, 5. august.

¹¹⁰ Intervjuu Allan Vainolaga 2016.

¹¹¹ Intervjuu Merle Jäägriga 2016.

narrimundri ja eluvõõraste mõtetega. (...) Sa oled lihtsalt võõrkeha tervel organismil.“¹¹² Samas avaldatud väljavõtted Järva-Jaani keskkooli 8. klassi õpilaste kirjanditest teemal „Mida arvan punkaritest“ olid kantud samast vaimust:

„Nende käitumine peaks igale terve mõistusega inimesele ebanormaalsena tunduma.“

„Minu arvates peab selliseid noori karistama. Peaksid olema eri koolid nagu kolooniad, kus nad peaksid õppima ja oma huviala leidma.“

„Arvan, et punkarid ei kõlba meie ühiskonda oma eluviiside poolest. Nad ei tee midagi selleks, et õigustada oma elu.“¹¹³

Avaldatud väljavõtetest ilmneb ühiskondlik soov võidelda punkarlusega kui tülika ja kahjuliku sotsiaalse pahega. Punkareid kujutati argade, laiskade ja vastutustundetute inimestena, kellel puuduvad konstruktiivsed ideed ühiskonna parandamise osas. Küsitavaks jääb, kui palju oli sellise seisukoha meedias rõhutamise taga avaliku arvamuse tegelik hukkamõist ning mil määral oli tegu võimuorganitele sobiliku seisukoha korrutamise. Täieliku sallimatuse usutavus langeb eriti ilmse kahtluse alla Järva-Jaani kooliõpilaste kirjandite näitel. Esiteks on raske uskuda, et õpilased tollal nõnda väikses asulas elades oma silmaga punkarit olid näinud, veel vähem teadsid nad tõenäoliselt punkarite poolt propageeritavatest ideedest. NSVLi koolisüsteemi propagandistlikku loomust arvestades on tõenäolisem, et õpilaste ainsad teadmised punkaritest pärinesid trükimeediast või õpetajatelt ning olid seega ühepoolsed. Teiseks on väheusutav, et õpilastelt oodati kirjandit kirjutades isiklike seisukohtade esitamist ja argumenteerimist, tõenäolisem on soov testida nende võimekust ametlike seisukohtade ümberütlemisel.

Punkaritele osaks saanud hukkamõist ei tekitanud neis soovi oma seisukohtade ja rahulolematuse põhjuste osas hukkamõistjatega dialoogi asuda:

„Pigem see punk olemine oligi see, et sa andsid nagu oma välimuse või tegevusega mõista, et nagu sulle midagi ei sobi või ei meeldi, sest muidu sind lihtsalt keegi ei kuulanud. Et sa pidid nagu natuke, ütleme, uudistekünnist ületama riietuse või käitumise või mingi... no mingi veiderdamisega, kuidas seal kellelgi välja tuli, on ju. (...) Sellel ajal oli veel see asi, et see vanem generatsioon põhimõtteliselt nagu juba eos nagu seda nooremat üldse ei kuulanud on ju, et see oli siuke tase, et vanemad on nagu, noh, viiekümnendatest ja kuuekümnendatest, et

¹¹² Kraan 1986a.

¹¹³ Sealsamas.

vanemad on nagu A'd ja O'd ja siis mingid lapsed on sellised, nagu, et enne kahtekümmend viit, kolmekümmend ära üldse tule midagi seletama, et nagu kollanokk ja tattnokk, et no siuke teema.“¹¹⁴

Vainola väljaütlemisest kõlab läbi frustratsioon selle suhtes, kuidas vanema generatsiooni esindajad välistasid noortega diskussiooni, pidades neid ebakompetentseteks ühiskondlikes asjades kaasa rääkima. Punkarid said sellest veelgi suuremat õigustust oma ühiskonnaenaenulikule käitumisele. Vainola selgitas punkarite viha subjekti järgnevalt:

„Sellel ajal oli ikkagi, jah, nii, et ikkagi sellele... sellele, sellele, noh, suurele survele, mis sealt ühiskonna poolt tuli, et sind sunniti selliseks tavakodanikuks, kes nagu kõik alla neelab ja ilusti tööl käib ja üldse midagi ei mõtle, on ju, et see nagu ajas närvi. (...) Ja ma arvan et selle pungi põhiteema ongi vabadus. Et see on nagu, ütleme, vabaduse eest võitlemine.“¹¹⁵

Allan Vainola selgitused aitavad mõista punkarite ja ühiskonna vahelise teineteisemõistmatuse põhjuseid. Punkarites tekitasid vastumeelsust ühiskondlikud normid ja nende arvamuse ignoreerimine vanema põlvkonna poolt, mida väljendati välimuse ja käitumisega. Sisulist avalikku debatti punkarite viha põhjuste üle ei toimunud ning noorte ühiskonnaenaenuliku käitumise tulemuseks oli üldine hukkamõist. Kumbki pool ei olnud sisuliselt huvitatud ebakõlade lahendamisest. Juba 6. augustil 1986 ilmus Noorte Hääles järg eelmise päeva artiklile, kus jätkusid arutelud punkarite olemasolu ja eesmärkide üle:

„Nende sõnad ja teod ei lähe alati kokku. Nad kujutavad ennast küll väljaspool ühiskonda, samal ajal rikuvad kirjade ja märkide kritseldamisega riigi vara. Nad väidavad, et ei taha ühiskonnalt midagi saada, samal ajal kasutavad nad kõiki ühiskonna hüvesid.“¹¹⁶

Jurist Vello Andre sõnavõtt rõhutas punkarite ühiskonnavälist positsiooni, juhtides lisaks uuesti tähelepanu punkarite eesmärgi ebamäärasusele ning võimetusele enda eesmärki, ühiskonnast eelmalseismist tegelikkuses saavutada. Sarnases meeolus oli noortepsühholoog Tõnu Ots, märkides samas, et „Puhtas vormis protesteeris punkarlus näiliselt ilusa ja klantsiva ühiskonna halbade kommete vastu.“¹¹⁷ Eelnev tsitaat kuulutab ette suhtumise muutumist punkarite osas, mille tõi endaga kaasa Nõukogude Liidus leviv uutmislane. Intervjueeritud punkarite jaoks oli esimeseks muutuseks tõsiasi, et miilitsad neid enam välimuse tõttu ei

¹¹⁴ Intervjuu Allan Vainolaga 2016.

¹¹⁵ Sealsamas.

¹¹⁶ Kraan, Ülo. 1986b. Kes on PUNKARID? Noorte Häälel, 6. august.

¹¹⁷ Kraan 1986b.

arreteerinud. Tõnu Trubetsky nägemuses „rehabiliteeriti“ punk 1987. aastal,¹¹⁸ sama kinnitas Freddy Grenzmann, meenutades, et Tallinnas lõpetasid miilitsad punkarite pideva arreteerimise 1987. aasta kevadel.¹¹⁹ Sirbis ja Vasaras ilmus artikkel linnakultuuri seminari järelkajast, mille autorid nentisid:

„Praegust linnamentaliteeti konstrueeritud kujul esindavad punkarid, nende kutsumine üritusele on lausa vajalik. Rahva hoiaku muutumine nende suhtes annab tunnistust üldise mõttelaadi suunast vabanemisele, sõltumatusele.“¹²⁰

Vähem kui aasta varem väljendas trükimeedia punkarluse vastu heal juhul põlglikku huvi, halvemal juhul täielikku hukkamõistu. 1987. aasta Noorte Hääl kirjutas aga:

„Olgem ausad, nad ei tekkinud eile või üleöö. Juba aastaid on otsitud, kuidas neist lahti saada. Juba aastaid, päris algusest peale, on peetud neid ainult halbadeks. Nüüd, demokratiseerimisprotsessi lätetel, hakkavad murduma mitmed seni üsna betoonselt seisnud arusaamad.“¹²¹

Andi Kalamees, Kultuuriministeeriumi Rahvaloomingu keskuse direktor, lisas punkaritest rääkides: „Tõde on aga selles, et kõik me oleme erinevad ning sellega peab arvestama. Peame austama teiste seisukohti, arvamusi. Peame leidma neis positiivset; seda, mis meid ühendab.“¹²² Vabariigi peanarkoloog Anti Liiv kutsus avalikkust ning noortega tegelevaid institutsioone üles diskussioonile, öeldes: „Ründama me punkareid ei hakka.“¹²³ Eelnevate arvukate sõnavõtude toonist joonistub välja selge seisukohamuutus, mis leidis 1987. aastal aset. Muutuse põhjusena kirjeldatakse ka mainitud artiklites Nõukogude Liidus perestroika mõjul leviva vabameelsuse rõhutamist, teisalt võimaldas seisukohtade paljususe propageerimine väljendada seisukohti, mis varasemalt sobilikuks poleks peetud. Äkitselt valdavaks muutunud sallimine mõjutas ka punkarite gruppi. Nii Allan Vainola kui Merle Jääger nentisid, et juba 1987. aasta paiku suurenes punkliikumise arvukus märkimisväärselt. Vainola leidis, et uue laine punkarite saabumisega seonduisid negatiivsed aspektid, öeldes, et „uus põlvkond tegi asja lahjemaks“¹²⁴, viidates uute punkarite vähest pühendumist punkariks olemisse ja pidades neid pigem moe järgijateks. Punkarite identiteet kontrakultuuri

¹¹⁸ Autori intervjuu Tõnu Trubetskyga 01.03.2015.

¹¹⁹ Autori intervjuu Freddy Grenzmanniga 02.03.2015.

¹²⁰ Sildam, Toomas. 1987. Mitte võidelda, vaid esmalt uurida. Noorte Hääl, 17. juuni.

¹²¹ Sildam 1987.

¹²² Sealsamas.

¹²³ Sealsamas.

¹²⁴ Intervjuu Allan Vainolaga 2016.

esindajatena lõi kõikuma, saades perestroika tõttu massikultuuri osaks ja kaotades pungile nõnda olulise „meie“ *versus* „nemad“ identiteedi.¹²⁵ Punkarite arvamusedki uutest vabadustest lahknesid: kui Freddy Grenzmann väljendas intervjuus rõõmu, et 1980. lõpul sai ta avalikus ruumis vabamalt liikuda, siis Merle Jääger nägi pungi üldises aktsepteerimises liikumise lõpu algust:

„Kummalisel kombel, tead, hakkas see kokkukuivamine... noh, ütleme kui veel perestroika algusaegadel oli punkareid kuidagi palju... ma tõesti ei oska öelda, mis see põhjus võis olla, äkki selles, et nagu enam ei represseritud. Mingi hetk perestroika alguses oli küll ikka väheke veider, et saad nagu normaalselt tänaval käia ilma, et ei peaks silmadega vibama ja vaatama, et millise plangu taha peituda.“¹²⁶

Muutusi ühiskonnas märkas ka Tõnu Trubetsky. Trubetsky, kelle hinnangul oli üldsus punkaritesse eelnevalt väga negatiivselt suhtunud, tundis, et inimesed muutsid meelt nii rahvusluse kui punkaritesse suhtumise osas:

„Aga siis kui tuli, noh, see perestroika ja Nõukogude aeg nagu hinnati ümber eks ole, ja siis see Nõukogude aeg muutus nagu selliseks halvaks ja ühesõnaga... et siis nagu läksid sellega kaasa ja siis perestroika ajal nagu enamus eestlasi muutus sellisteks Eesti Vabariigi pooldajateks – mida nad Nõukogude ajal polnud, sest Nõukogude ajal olid nad komsomolid ja kuulusid parteisse ja olid nagu tavalised lojaalsed kodanikud ja siis perestroika ajal läksid nagu selle ajaga kaasa.“¹²⁷

Avalikustamise ja uutmise meeleoludes muutusid rahva meeleolud rahvuslikumaks, mis tõi kaasa soosivama suhtumise punkaritesse, keda nii Raul Saaremetsa kui Trubetsky hinnangul nähti kui vabadusvõitluse võitjaid. Aupaiste teke tõi viimase hinnangul kaasa veelgi suurema perestroikapunkarluse tekke.¹²⁸ Samas on küsitav, mil määral oli punkarite aktsepteerimise põhjuseks inimeste isiklike arvamuste muutus, kui palju populaarse arvamusega kaasas käimine (millele viitas Trubetsky) ning kui palju mängis rolli võimalus viimaks repressioone kartmata oma tegelikku meelsust näidata.

Avalik arvamus punkarite osas tegi perioodil 1985–1987 läbi mitmeid muutusi. Algne ignoreerimine asendus pungi levimisel hukkamõistuga, mille valguses kujutati punkareid

¹²⁵ Uusma 2014, lk 42.

¹²⁶ Intervjuu Merle Jäägriga 2016.

¹²⁷ Intervjuu Tõnu Trubetskyga 2016.

¹²⁸ Sealsamas.

kriminaalsete päevavarastena; sõltuvalt olukorrast kas sotsiaalsete probleemide tulemi või põhjustajatena. Nõnda sai levinuks punkarite patuoina rolli paigutamine. Punkarid omakorda soovisid massist irdumisega väljendada rahulolematust ühiskondliku sundlusega, panemaks nii algust muutustele inimeste mõttelaadis. Nõukogude Liidus välja kuulutatud demokratiseerimine muutis punkarite suhtes väljendatavaid seisukohti jällegi: varasemad pahalased mõtestati ümber, kujutades neid aina hoogu koguva rahvusliku liikumise valguses vabaduse eest võitlejatena.

5.2. „Tere perestroika“

1988. aastal süvenes ühiskonna poolt punkaritele vabadusvõitlejate ning rahvuslaste imago omistamine. Üldine suhtumine punkaritesse oli äärmiselt taunivast muutunud heakskiitvaks või lausa heroiseerivaks:

„Paar aastat oli levinud arvamus, et meie riigis ei ole punkliikumisel mitte mingit tagapõhja. Meil olevat kõik niivõrd hästi. See arvamus on nüüd muutunud. Meie ühiskond on niivõrd katkine ja haige, et raske on siit täielikult tervet inimest leida. Me oleme kõik kuidagi maha surutud. Selle vastu ongi suunatud punk – meie ühiskonna pahelisuse ja saamatuse vastu.“¹²⁹

Juunis Tartu lauluväljakul toimunud punkmuusika festival „PUNK '88“ näitab, kui kiiresti õnnestus eelnevalt keelatud punkbändidel perestroika tõmbetuules mitmepäevane avalik pungifestival korraldada. Teisalt rõhutab Freddy Grenzmanniga aset leidnud intsident, et punkarluse vabadusvõitlusega sidumine polnud see, mida punkarid saavutada olid üritanud. Raul Saaremets, kes festivalil esines Röövel Ööbiku koosseisus, meenutas toimunut järgmiselt:

Raul Saaremets: „Ja siis lehvitati seal nende sinimustvalgete lippudega ja siis Mikro Pets ja Freddy ütlesid, et kurat, te ei lehvita siin oma lippudega, et me oleme anarhistid *à la*, et me oleme igasuguse ideoloogilise ühes suunas mõtlemise vastu ja ühesõnaga, läksid ja rebisid selle lipu nendel käest ära. See kõik toimus veel meie kontserdi ajal.“

Joonas Vangonen: „Kelle käes see lipp seal algselt oli?“

Raul Saaremets: „Kas see oli Mikro Pets või see oli... aa, lipp oli algselt mingite üliõpilaste käes! (...) Ja siis oligi nii, et kontsert oli läbi ja siis me lähme kuskile sinna nõlva peale, kus nagu inimesed istusid ja siis seesamune... Me nägime muidugi ka, et seal mängu ajal mingi

¹²⁹ Meos, Aivar. 1988. Meil oli punk-üritus. Tallinna Polütehnik, 6. mai.

rüselemine käis, aga see käis asja juurde, et kogu aeg publikumis mingi mäsu käib. Ja siis istub see Freddy seal ja esihambaid enam suus ei ole, lihtsalt oli selline verine must auk.

– „Noh, mis sul juhtus?“

– „A, näed teie kontserdi ajal lollid kuradi üliõpilased löid mul hambad sisse. Mis nad, kurat, lehvitasid selle lipuga!“

– „Mis selle lipuga?“

– „No mida nad, kurat, lehvitavad siin pungikontserdil oma lippudega, riigilippudega, raisk.“¹³⁰

Grenzmann ise meenutas vastasseisu lühidalt: „Takkapihta löödi mul veel järgnenud möllu käigus kaks esihammast välja. Purjus punkarid versus kehakultuurlastest isamaalised noored.“¹³¹ Selgub, et punkarluse lubamise tulemusena mõistmist punkarite ja mittepunkaritest noorte vahel ei tekkinud. Rahvusromantilistest meeleoludest kantuna töid üliõpilased punkkontsertile sinimustvalge, punkaritele aga selline tegevus ei meeldinud ning nõnda oli tulemuseks vägivald ja jätkuv teineteise vaenamine. Raul Saaremets meenutas teistki festivalil aset leidnud intsidenti, mil Röövel Ööbiku solist Allan Hmelnitski karjus publikule „Me pole mingi punk, me oleme *indie!*“¹³², tahtes sellega rõhutada bändi muusikalist suunitlust. Publik tõlgendas seda aga kui tõendust punkarite isamaalisusele:

„Kusjuures suur osa publikust, eksju, mõtles *indie* all loomulikult mitte mingite sõltumatute plaadifirmade muusikat, kust see nimi tuli, aga vabadus, on ju, *independent*, et me oleme vabadusvõitlejad.“¹³³

Muret punkliikumise sisu devalveerumise pärast väljendasid juba 1988. aastal kaks liikumise ehk tuntuimat liiget, Tõnu Trubetsky ja Villu Tamme. Suvel antud intervjuus sõnas Trubetsky: „Praegu seoses perestroikaga on tagakiusamine enam-vähem kadunud. Rohkem taotletakse seda, et pungi sisu – anarhism, ära kaoks. Jääksid ainult soengud, haaknõelad jne.“¹³⁴ Villu Tamme sekundeeris ajakirjas Noorus ilmunud intervjuus Trubetsky poolt väljendatud seisukohtadele:

¹³⁰ Intervjuu Raul Saaremetsaga 2016.

¹³¹ Trubetsky 2009, lk 274.

¹³² Intervjuu Raul Saaremetsaga 2016.

¹³³ Sealsamas.

¹³⁴ Trubetsky 2009, lk 256.

„Seoses „uue laine“ tekkimisega ühiskondlikus elus oleme muutunud aga lausa perestroika suuvoodriks. Nii võib missioonitunne kaduma minna. Mõned punkarid on suisa nõrдинud, et mis mõttega veel ringi käia, kui miilits enam väljagi ei tee ega kinni ei võta.“¹³⁵

1988/89. aastaks oli punkliikumine ühiskonnas lõpuks lubatud – isegi soositud – ning punkarite arv oli tõenäoliselt ENSV ajaloo kõrgeim. Vastuolulisel kombel tunnetasid liikumise vanemad ja tuntuimad liikmed, et on jõutud pungi ideelise laostumiseni. Varasem suhestumine ühiskonnaga baseerus suuresti vastandumisel ning keeldude eiramisel; kümnendi lõpuaastatel tekkinud tegutsemisvabadus põhjustas punkarites nõutust. Eesti punkliikumine ei leidnud endale uusi eesmärke ning kiilus seetõttu muutuste ajastul kinni sügavale ideetusesse. Seda harukordsem on 1988. aasta lõpul ajakirjas Kultuur ja Elu ilmunud artikkel, kus autor Lembit Luts kirjutas punkliikumise tekkepõhjustest ENSV kontekstis, kasutades punkarite ideede illustreerimiseks (tollal ametlikult ilmunuta) J.M.K.E. ja Velikije Luki laulude tekste:

„Nad vaatasid pompoosseid tähtpäevapidustusi ja külastasid sandipensioni saavat vanaema. Nad tulid läppunud ühiskorteritest ja luksuslikest eramutest, põlates väsinud vanemate püüdu elada „nagu inimesed“ üha vähem inimesed olles. Nad nägid telekast USA agressoreid ja internatsionaliste Afganistanis. Nad lugesid ajalehte ega lugenud enam peale seda... ajalehti. Nad lugesid sõbra kirja, kes kartis magada kasarmus ja pesi hambaid sõrme ümber mähitud nõõriga ja mõistsid, et see on aukohus. Nad leidsid postkastist kutseid võõraste meeste valimistele ja hommikuti voodist võõraid tüdrukuid. Neile öeldi (sugu arvestades), et nad on fašistid või litsid ning korjati seejärel komsomoli ja ALMAVÜ liikmemakse. Nad tundsid endid kõikjal pelgalt statistiliste ühikutena ning otsisid inimlikkust, andudes esimesele, keda ei huvitanud mitte vorm, vaid nad ise. Nad lugesid rahvaste sõprusest ja kartsid venelasi õhtustel tänavatel. Nad kõik olid rahvuse tulevik, aga pelgasid minna naaberkooli peole. Nad nägid kiidetud tööstust, seda enesehävitamise kirest hullunud koletist ja hellitasid oma rinnal rotte. Nad otsisid joovastust prügimäelt ning väänlesid põrandal, kui mängis nende muusika. Nad ropendasid uljalt ja jõid nagu „mehed“ ning nutsid, kui keegi ei näinud. Nad maalisisid ja luuletasid ja see tembeldati antikultuuriks. Nad nägid ja mõtlesid mida mõtleavad, kui mitte muul moel, siis oma oleku ja vaikimisega.“¹³⁶

Artikli autor põhjendas punkarite ja ühiskonna vahelisi ebakõlasid pungi moeks taandamisega ning ühiskonna suutmatust kohaneda plaaniväliste nähtustega. Lisaks markeeris Luts

¹³⁵ Haug, Jürgen. 1988. J.M.K.E. Noorus, 7/1988.

¹³⁶ Luts, Lembit. 1988. 80–ndate algus/punklaulud/miks. Kultuur ja elu, 10/1988, lk 28–29.

punkarite igapäevaelulisi probleeme, näiteks soovi leida mõistjaid, teravaid suhteid diskomeeste ja venelastega ning punkarite sõnumi takerdumist välimusse. Oma ajastu kontekstis oli tegu seni kõige põhjalikuma ilmunud käsitlusega pungist, mis lahkas punkarluse tekkepõhjuseid ja ideid, tehes seda punkarite endi positsioonilt (ehkki tuleb nentida kirjutise osalist kaldumist pungi heroiseerimisele). Luts, juhtides tähelepanu punkarite probleemidele, ei suutnud siiski välja pakkuda lahendust olukorrale, kus noored tundsid ennast ühiskonna heidikutena.

Kokkuvõtlikult oli aastatele 1987–1988 omane avaliku arvamuse jätkuv positiivsus punkarite suhtes. Punkareid kujutati kui Eesti Vabariigi taastamise pooldajaid, kelle roll ühiskondlikus elus mõtestati selle tulemusena täielikult ümber. Kui varasemaid hoiakuid punakrite suhtes iseloomustas soov neid marginaalseks grupiks taandada, siis perestroikaastatel pandi punkarid vabadusvõitlejate rolli. Selline suhtumine tekitas vanemates punkarites võõristust ning soovi end punkliikumisest distantseerida. Lisaks kasvas ülevoolavalt positiivse avaliku arvamuse mõjul hüppelist punkarite arv, peaaegajalikult perestroikapunkarite arvelt, kellele vastupidiselt imponeeris pungi mässuline, rahvusliku võitluse võitja imago. Seni põrandaalusena püsinud subkultuur paisus üleriigiliseks liikumiseks, mis omakorda andis pinda pungi tulevasele kokkuvarisemisele.

5.3. Pungi lõpu algus

1989. aasta alguses püsis punk päevakajalisena. Vennaskond ja J.M.K.E. andsid Soomes kontserte ning novembris avaldati Eesti punkajaloo esimene ametlik täispikk album – J.M.K.E. „Kylmälle Maalle“ (ironilisel kombel esmalt Soomes, mitte ENSVs). Albumit arvustades kirjutas ajakiri Muusik järgmist:

„Ja Villu lõhubki, ta purustab totalitaarsust, öeldes järsult ja otsekoheselt välja selle, mida teab ja arvab. Tema osa on ainult destrukttiivne, varemete peale uut ehitada ei ole tal soovi, positiivset ja roosilist lahendust ta ei paku.“¹³⁷

Lõhkumine ja vastandumine jäidki Nõukogude Liidu piirava süsteemi kadumisel Eesti pungi peamisteks väljendusviisideks, kusjuures riigikorra asemel suunati oma destruktiiivsed kired pahatihti käegakatsutavate objektide suunas. Suutmatuse positiivset tegevuskava välja pakkuda tähendas Eesti pungi võimetust Nõukogude Liidu kadumise järgselt enda olemasolu õigustada. Nõnda hakkas pungi aktuaalsus ja populaarsus aasta vältel vähenema, mille

¹³⁷ Raudsepp, Koit. 1990. J.M.K.E. „Kylmälle maalle“ (Stupido Twins, TWIN 1). Muusik, 1/1990, lk 19.

tulemusena avalikkus punkarid peagi unustas. Sarnased protsessid leidsid aset liikumises endas, sest põlvkondade vahetumise ning sotsiaalsete ja poliitiliste olude muutuste tulemusena hääbus liikumine sama kiiresti kui oli populaarseks saanud. Järgnevalt annan ülevaate peamistest faktoritest, mis aitasid kirjeldatud tendentsidele kaasa.

1980. aastate lõpul kujunes välja punkarite kogukond, kelle ainsaks sisuliseks ideeks oli heal juhul Eesti Vabariigi taastamise pooldamine, halvimal juhul valitses nende hulgas ideoloogiline anoomia, vähesed väljendusviisid piirdusid alkoholismi ja märatsemisega:

„Need olid need punkarid, kes olid tekkinud mingi 1988. Ja need perestroikapunkarid olid nagu sellised J.M.K.E., Velikije Luki ja võib-olla ka Vennaskonna fännid, aga kes nagu pigem tahtsid Eesti Vabariiki või midagi. Või noh, nende punk seisnes perestroika poolt olemises või kuidagi... Ja seetõttu sobibki neid nimetada perestroikapunkariteks, et nagu tundus, et nad kuidagi mõtleavad selle peale, et tuleks juba Eesti Vabariik.“¹³⁸

1989. ja 1990. aastat iseloomustas punkarite arvu drastiline langus ning punkarite grupi sisene väärtushinnangute muundumine või kadumine. Ühiskondlikul tasandil oli fookus vabadusvaimustusele edasi liikunud, mistõttu kadus punkarite aktuaalsus võitluse võitjatena. Punkarid muutusid koos aegade, mida tehti kas pungist loobudes, end sellest distantseerides või destruktiivseid vahendeid kasutades:

„Tegelikult see oli metsik aeg, vahepeal see oli ideaalideta... see oli joomine, sigatsemine, ümber Eesti ringi hulkumine, tõpralik aeg. Seal isegi oma kamba sees joosti teinekord kümne õllega teiste eest põõsasse peitu, kaaniti need seal siis nahka ja mindi edasi laiama. Tegelt see oli, noh... see ei olnud nii ilus rahvusromantiline ärkamisajaga paralleelne idealistlik liikumine, see oli kaabakate ja patsaanide... stiihia, ma ütleks.“¹³⁹

Nõukogude Liidu languse varjus oli toimunud punkarite põlvkondade vahetus, kus noorimad subkultuuriga liitujad olid tugevalt mõjutatud perestroikapunkarite massidest, kellele imponeeris eelkõige pungi destruktiivne pool. Teisalt kinnistusid pungi „reeglid“, mida isemõtlemise ja isikupäraste ideede asemel varasemast enam tähtsustati:

„Ma tajusin seda, et hakkas tekkima mingi tsensuur. Et see punkariks olemise standard kujunes välja kuidagi: kuidas sa pead riides käima, mis muusikat sa pead kuulama, kuidas sa pead rääkima, kuidas sa pead nagu ülal pidama ennast. Ja kui tuli nagu mõni muu punkar, kes

¹³⁸ Intervjuu Tõnu Trubetskyga 2016.

¹³⁹ Intervjuu Valmer Valmega 2016.

oli täiesti erinev nagu, siis hakati isegi mõnikord kiusama teda või ei võetud omaks. Ja see standard... see oli nagu töökoht, mille eest keegi palka ei maksa, et töötad punkarina. Umbes nagu miilitsal oli vorm, siis punkaril oli ka oma vorm ja oli hästi palju nagu selliseid kirjutamata reegleid, mis millegi pärast muutsid selle liikumise nagu totakaks. Et see vabamõtlemine ja omalooming hakkas nagu ära kaduma.“¹⁴⁰

Liikumine, mis oli kunagi seadnud eesmärgiks elanikkonna šokeerimise ebameeldivate või suisa keelatud seisukohtade ja teemade käsitlemise läbi, oli kaotanud oma suutlikuse irriteerida. Pungi reeglistumine tähendas, et punkliikumisest kadus võime üllatada ja normiväliselt mõjuda. 1980. lõpul ja 1990. aastate algul loobusid mitmed inimesed pungist, sest tüdinesid ennast kordama kippuvast rutiinist ja uute väljundite puudumisest. Samuti mainiti võõristustunnet uue põlvkonna punkarite ideaalide suhtes. Eero Tamm iseloomustas 1980. aastate lõpu pungieliu järgnevalt:

„Seda sünergiat enam polnud ja siis võõrandud, no põlvkonnad vahetuvad, eks. Siis tulid noored nolgid peale, ma ütlen, need, kes arvasid, et lööd jalaga prügikasti pikali ja oled punkar. (...) Noh, aated nagu muutusid, mulle tundus niimoodi.“¹⁴¹

Freddy Grenzmanni hinnangul oli mitmete temast vanemate punkarite võõrandumise põhjuseks Nõukogude Liidu kokkuvarisemine ning sellega kaasnev eesmärgitus:

Joonas Vangonen: „Aga sinu jaoks, kas see vastandumine kuidagi transformeerus sellega, et Nõukogude Liit kadus ära, tuli Eesti Vabariik asemele?“

Freddy: „No, paljudel vanematel kindlasti, seda on paljud vanemad, noh, isegi tänapäeval kuidagi rääkinud, et oh, nende jaoks kadus selline, noh, pungi mõte ära, aga minu jaoks mitte. Mina ei ole kunagi pungi mõtet nagu ainult mingisuguse, noh, nõukogudevastasusega seostanud. Mul on see nagu rohkem ikka laiem mõiste.“¹⁴²

Seega mõjutasid ENSV pungi hääbumist kümnendi vahetusel mitmed tegurid, millest ühed pärinesid punkarite grupi seesmistest vastuoludest, teised aga olid grupivälised. Üks suurimaid mõjureid oli Nõukogude Liidu taandumine ning väljavaade Eesti Vabariigi taastamisele. Teisalt toimus grupi sees põlvkondade vahetus, mille vallapäästvaks teguriks oli perestroikapunkarite osakaalu suurenemine ning seeläbi punkarite identiteedi lahustumine.

¹⁴⁰ Intervjuu Raul Sillastega 2016.

¹⁴¹ Intervjuu Eero Tammega 2016.

¹⁴² Intervjuu Freddy Grenzmanniga 2016.

Vanad ideed ja ideaalid kadusid ning asemele tuli lihtsustatud pungiklišeede taastootmine. Ühiskondlikus plaanis mängisid punkarid veel endiselt vabadusvõitlejate rolli, punkarite endi jaoks aga oli nende roll mässajate, šokeerijate ja mõtlema panemise hoogustajatena ammendunud.

5.4. Pungi varjusurm 1990–1992

Eesti Vabariigi taasiseseisvumise ajaks olid punkarid unustatud. Villu Tammest oli ajakirjanduses saanud Eesti levimuusika lipulaev, veelgi populaarsem oli J.M.K.E, Soomes, kus bänd peamiselt tegutses. 1991. aasta alguses lahkus Vennaskond täiskoosseisus Soome, otsuse põhjusena nimetas bändi liider Tõnu Trubetsky „tüdimust Eestist.“¹⁴³ Intervjueeritavad mainisid korduvalt, et 1990. aastatel ei huvitunud inimesed enam punkaritest, näitamata teisalt välja arvestatavat halvakspanu; pigem valitses ükskõiksus. Ajakirjanduse veergudel ilmusid terve 1990. aastate esimese poole vältel regulaarselt intervjuud Villu Tamme ja Tõnu Trubetskyga, milles pungiikoonidega räägiti peamiselt seltskonnaajakirjanduslikel temadel. Tuntud nimede Trubetsky ja Tamme abil oli punk saanud parketikõlbulikuks, kuid paraku muutunud üldsusele sisutühjaks. Olukorra trööstitust ilmestavad Raul Sillaste ja Jaanus Kivaste kirjeldused Tartu pungi-elust 1992. aasta paiku. Sillaste meenutas tollal levinud egoismi, varastamist ja vägivalda, sarnased mälestused olid ka Kivastel:

„Et seal üheksakümnendate alguses oli teada linna peal sellised kõvemad punkarid, kes nagu, noh, olid sellised hästi-hästi ülbed, käisid kogu aeg niiöelda täies vormis ringi ja kedagi ei sallinud, olid üsna vägivaldsed ja mingi mõnitasid. (...) Ja siis samuti oli seal, et kui kellelgi olid need mingeid välismaa bändi embleeme, oli, oli kuskilt saanud, siis nagu lihtsalt anti peksa, võeti need ära ja siis müüdi maha, et alkoholi jaoks raha saada.“¹⁴⁴

Vägivaldsus oli iseloomulik nii punkaritele kui teistele noortejõukudele. Raul Sillaste meenutas, kuidas Tartu dressimehed ründasid punkareid näiliselt ilma põhjusega, kasutades viimaste peksmiseks muuhulgas puuriidast võetud halge:

„Näiteks ükskord ma mäletan, me saime kõvasti peksa nende dressimeeste käest. Oli nagu mingi *squat* seal raudteejaama lähistel, ma ei mäleta enam tänavat... see võis olla Kastani tänaval, jah. Ja siis lihtsalt läbi akende tulid päise päeva ajal sisse, noh, nagu mingid dressimehed ja hakkasid lihtsalt julmalt peksuma, ühel punkaril, kelle nimi oli Rebane, lõikasid

¹⁴³ Intervjuu Tõnu Trubetskyga 2016.

¹⁴⁴ Intervjuu Jaanus Kivastega 2016.

pool kõrva peast ära noaga, noh nagu siit alt nagu üles välja. Ja minul vist oli niimoodi et... no mul ei juhtunudki midagi, mul löödi lihtsalt ninaluu katki...“¹⁴⁵

Eesti punkliikumine oli 1990. aastate alguses tõenäoliselt trööstitum ja sisutühjem kui kunagi varem, olles täielikult kaotanud oma näo. Kasutades Raul Sillaste sõnu: „Võtmemoment on seal, kus punk kui loominguline protestivorm enam ei edasta mingit sõnumit või muutub nihilismiks. Ja muutub ka moeks.“¹⁴⁶ Kui 1980. aastate keskel peeti punki sisutühjaks moenarruseks, siis 1990. alguseks oli see tõepoolest nii läinud, sest lisaks varasemast uhkematele soengutele ja kallimatele tagidele andsid tooni alkoholism, vägivald ja kriminaalsus. Ainsaks väljapaistvaks saavutuseks jäi punkmuusika salvestamine ning sedagi peamiselt vanade ja tuntud bändide poolt. Ajakirjanduses ilmunud pungiteemalised kirjutisedki rääkisid valdavalt vaid punkmuusikutest, mitte Eesti pungi ideedest. Kogukond kui selline oli aga lakanud täielikult olemast, mistõttu oli valdav meeleolu dekadentlik:

„Möödakõndiv rahvas ei osanud äkitselt tekkinud lärmist midagi head arvata – kontsert oli tasuta ja napi eelreklaamiga. Paljud piirdusidki üle aia piilumisega, kartes ilmselt samalaadsetel üritustel juba traditsiooniliseks saanud müstilist piletihinda. (...) Kontserti alustasid „PSÜHHOTERROR“ ja „PVA“. Esimene neist mängis head 70–ndate psühhot, teine oli lihtsalt naljakas. Kui arvati, et „Psühhoterrori“ solist on purjus, siis „PVA“ paistis sedasama täies koosseisus olevat.“¹⁴⁷

Nagu ENSVs kombeks oli olnud, lõppes ka see kontsert, kui politsei voolu välja lülitas.

Pungist kaugelseisvate inimeste jaoks jäid ainsateks kokkupuudeteks punkaritega etableerunud „pungikuningate“ Villu Tamme ja Tõnu Trubetsky intervjuud. Isegi huvi J.M.K.E. vastu vähenes märgatavalt, mis väljendus turneede ja kontsertide arvu järsus languses.¹⁴⁸ Bändi teist, 1993. aastal ilmunud albumit „Gringode kultuur“ osteti Eestis aastaga vaid pisut üle tuhande eksemplari,¹⁴⁹ tiraažiga 12 000 eksemplari ilmunud Villu Tamme esikluulekogu „Tuvi oli tihane“ seisis raamatupolettidel, kus keegi selle vastu suuremat huvi üles ei näidanud.¹⁵⁰

¹⁴⁵ Intervjuu Raul Sillastega 2016.

¹⁴⁶ Sealsamas.

¹⁴⁷ Lepp, Kristjan. 1992. Iivan pakkus tasuta rokki. Muusik, juuni/1992.

¹⁴⁸ Intervjuu Villu Tammega 2017.

¹⁴⁹ Klein, Kaidi. 1994. VILLU TAMME: „J.M.K.E.“ on Venemaal legendaarne bänd“. Päevaleht, 16. märts.

¹⁵⁰ Morna, Erik. 1993. Võtke istet, vanamutt. Muusik, 12/1993, lk 8.

Perioodile 1990–1992 oli omane seni kangelase rollis püsinud punkarite unustusse vajumine, millele aitas kaasa rahvusromantiliste meeleolude jahtumine ENSVs ja järgnevalt Eesti Vabariigis. Punkarite grupp oli kaotanud oma peamise vastase ning jooksis seejärel ka arvuliselt tühjaks. Senise tiheda kogukondliku tegevuse asendas alkoholism ning vägivaldsus, mis ajendas veelgi rohkemaid ideelisi punkareid ennast liikumisest distantseerima. Eelkõige märgivad varajased 1990. aastad punkarite suutmatust endale uutes poliitilistes ja sotsiaalstes oludes laialdaste vabaduste kiuste sobivat rolli leida.

5.5. Punkarid autsaideri rollis

1993. aastal ilmunud „Gringode kultuur“ märgib ideelises plaanis muutust Eesti pungis. Villu Tamme sõnutsi võttis album kokku tema jaoks tollal olulised teemad. Laulutekstides on võrreldes eelneva loominguga märgata nihet ENSV probleemidelt Eesti Vabariigi probleemidele, puudutades läänestumise ja demokraatiaga seotud kitsaskohti. Kogu albumi meelsuse võtab lühidalt kokku nimilugu „Gringode kultuur“, mille laulusõnad on käesoleva töö lisas 3. Lisaks peegeldasid albumi laulutekstid varasema loominguga võrreldes enam isiklikke kahtlusi (näiteks „Tulevik on tunni aja pärast“). Samas ei tundnud Tamme, et tema sõnum oleks ühiskonnale arusaadav olnud, sõnades „Tulevik on tunni aja pärast“ kohta järgmist:

„See on põhimõtteliselt mu enda siseheitlused.

–Kuigi kuskil Soomes nad ei saa pooltest asjadest aru, mis ma püüan intervjuus rääkida. Tänu sellele, et ma soome keelt pursin üsna hädiselt. Ja siis oli kirjutatud midagi eesti rahvast, kes seisab tuleviku ees ega tea, mida sellega pihta hakata.

– Noh, neil on nagu põhiline mingi sotsiaalse sõnumi jõledam otsimine.“¹⁵¹

Kuigi punkarid polnud 1990. aastatel rahvuslikud vabadusvõitlejad, tundis Tamme endiselt 1980. aastate lõpul lauluga „Tere perestroika“ talle külge jäänud populaarsust, mis mõjus pigem raske taaga kui õnnistusena.¹⁵² Veel 1993. aastal oli Tamme sunnitud nentima „Ma muidugi jätan õudselt tõsise mulje, et õudne, kuradi, VÕITLEJA! Tegelt ma pole mingi vabadusvõitleja! Mulle on kunagi lihtsalt see silt külge kleebitud.“¹⁵³ Tõnu Trubetsky sõnad

¹⁵¹ Morna 1993, lk 6.

¹⁵² Intervjuu Villu Tammega 2017.

¹⁵³ Morna 1993, lk 7.

„Rohkem tahetakse seda, et pungi sisu – anarhism, ära kaoks. Jääksid ainult soengud, haaknõelad jne.“¹⁵⁴ olid osutunud prohvetlikeks.

1993. aasta alguses naases Eestisse Vennaskond, alustades kohe kontsertide andmise ning albumite salvestamisega. Vennaskonna tõus Eesti populaarseimate ansamblite hulka oli üheks peamiseks põhjuseks, miks punk hakkas 1993. aastast alates taas tähelepanu pälvima. Värskest Vennaskonnaga Soomest naasnuna meenutas Allan Vainola 1990. punkfestivale järgnevalt:

„Seal oli palju bände ja nad ei mänginud väga hästi, nad olid rohkem siuksed ühepäevabändid, aga siis kõik hästi palju jõid, et see tegelt veits häiris. Et seal ei olnud siukest meelsust, et seal valitses lihtsalt siuke, noh, nii öelda siuke... noh, allakäinud meeleolu.“¹⁵⁵

Vainola mälestused ühtisid Trubetsky omadega, kelle hinnangul oli Eesti pungielu tolleks hetkeks täielikult mandunud.¹⁵⁶ Sellegipoolest reklaamis Vennaskond end välja nimelt punkbändina, kogudes seejuures märkimisväärset populaarsust. Pungi sildi all pakkus Vennaskond publikule stuudiokõlaga popilikku punki, mis tegi nad varasemast märksa vastuvõetavamaks keskmisele kuulajale. Ülimenukateks osutunud palade „Lili Marleen“, „Insener Garini hüperboloid“ ja „Pille-Riin“ toel sai tõeks omapärane olukord, kus end punkbändiks nimetav ansambel troonis koos diskomuusikaga edetabelite tipus. Paraku ei tõstnud Vennaskonna populaarsus üldsuse huvi pungi ideede vastu, sest Vennaskonna kontserte täitvatel rahvamassidel näis bändi liidri Tõnu Trubetsky hinnangul nende sõnumist võrdlemisi ükskõik olema:

„Aastal üheksakümmend kolm, kui Eesti Vabariik oli juba, siis inimesed suhtusid punkaritesse hästi ja see on nagu siiamaani sama. Aga suhtusid sellesse olematusse punki hästi, või selles mõttes punki, mida tegelikult enam olemas ei olnud. Aga noh, neid punkareid endid polnud tegelt enam olemaski. (...) Ega keegi ei süvenenud sellesse, millest need Vennaskonna laulusõnad olid. Noh, me laulsime ikka neid vanu laule, mida Nõukogude ajalgi, et me usume anarhiasse ja ega need inimesed ei süvenenud täpselt, et millest me laulame. Et oli hoopis mingi perestroika sümbol see Vennaskond.“¹⁵⁷

¹⁵⁴ Trubetsky 2009, lk 256.

¹⁵⁵ Intervjuu Allan Vainolaga 2016.

¹⁵⁶ Intervjuu Tõnu Trubetskyga 2016.

¹⁵⁷ Sealsamas.

1990. aastate nostalgiahõngulisele Vennaskonnale osaks saanud edu kiuste väljendasid mitmed toonased punkarid intervjuudes ebasümpaatiat bändi uue suuna vastu¹⁵⁸, leides et stuudiokõlaga Vennaskond polnud enam see bänd, keda nad 1980. aastatel austasid.¹⁵⁹ Ilmselt käisid selliste tundmustega kaasas süüdistused peavoolumuusikasse üle minemises ja oma põhimõtetest lahti ütlemises:

„Laulud tulevad kuidagi vägisi ja bänd teeks nagu mingit tüütut ja igavat tööd. Üha rohkem on saalis publikut, kes on küll rahul ja õnnelik ja karjub midagi kõvasti kaasa, ent see on publik, kes karjub kaasa kõigele ja kellel on ükskõik, mida talle ette söödetakse. See on publik, kelle muusikaline maitse ja lemmikud kujunevad ja muutuvad punktuaalselt käsikäes USA või mõne teise TOP 10ga. See on publik, kes on ühtemoodi vaimustunud palsneritest, belladest, triodest, paulustest ja jamidest.“¹⁶⁰

Kriitikast jääb kõlama, et publik Vennaskonna kontsertidel oli muutunud, koosnedes mitte protestimeelsetest punkaritest, vaid tavakodanikest. Lisaks laidab kriitika bändi ükskõikset ning kiretut lavaolekut. Nagu polnud Vennaskond kriitika väitel huvitatud oma publikust, polnud publik üleliia huvitatud Vennaskonna ideedest. Ideede tahaplaanile nihkumine ei välistanud aga aktiivselt punkürituste korraldamisest: 1990. aastate kesksaaga pungielus tunda olevast elavnemisest kirjutas Eesti Ekspress:

„Sellest annavad märku näiteks üha saginevad punk'i-maigulised kontserdid, eriti aga inimesed, keda sellistel üritustel kohata võib: viimasel ajal ei ole punk-kontsertide küllastajateks enam ainult mõne aasta taguse punkrock-buumi aegadest säilinud harjade ja haaknõeltega patrioodid (keda Eestis paraku üsna väheses koguses alles on jäänud), vaid ka n-ö. harilikud linnakodanikud, kelle välimusel anarhismiga ka kaudses mõttes palju ühist ei ole. Viimased J.M.K.E. ja Psychoterrori kontserdid toimusid täissaalidele, pead on hakanud tõstma ka uuema generatsiooni punkrock-bändid.“¹⁶¹

Psychoterrori solist Freddy Grenzmann märkas samuti 1990. keskel toimunud elavnemist:

„Punk kuidagi vajus hästi, korraks nagu unustuse hõlma seal üheksakümnendate alguses pisut, mulle jäi selline mulje. Ja see oligi ka üks neid põhjuseid, miks me hakkasime jälle Psychoterrorit – noh, mitte jälle, vaid just et hakkasimegi tegema. Ja noh, mulle igatahes

¹⁵⁸ Intervjuu Eero Tammega 2016.

¹⁵⁹ Intervjuu Jaanus Kivastega 2016.

¹⁶⁰ Maiste, Valle S. 1994. Kes armastavad Vürsti ehk armastus ja anarhia kalapeakastmes. Postimees, 24. november.

¹⁶¹ Aule, Andres. 1995. Kahepalgeline Psychoterror. Eesti Ekspress, 22. juuni, lk B9.

tundub, et just nagu mingi... oligi üheksakümne neljanda-viienda aasta nagu [Psycho]terrori kontertid koos teistega, noh, PVA tollal polnud veel nii *white pride*, eksju, ja nii edasi, et panid jälle selle nagu punkshowde asja jälle käima.“¹⁶²

Tollesse ajajärku jäävad Eesti esimesed paremäärmuslike ideedega punkbändid, (või punkbändide muutumine paremäärmuslikeks, näiteks Grenzmanni poolt mainitud PVA), mis indikeerib katset leida pungile teiste väärtushinnangute abil uut hingamist. Lisaks toimus maailmas pop-pungi võidukäik, mis aitas Eesti noortelgi jõuda kodumaise punkmuusika juurde: teismelisi tutvustas pungiga näiteks noorteleht Meie Meel, kirjutades välismaa (pop)punkbändidest ning trükkides ära mitmeid postreid Freddy Grenzmannist.¹⁶³ Uuteks tuulteks Eesti pungimaastikul olid kümnendi keskel aktiivselt albume välja andma hakanud Psychoterror ning 1993. aastal tegevust alustanud Nyrok City. Viimane oli eriti tähelepanuväärne selle poolest, et oma muusikale tähenduse andmist pigem välditi, soovimata ennast selle läbi kammitseda. Muusikakriitikute hinnangul oli ainsaks tajutavaks väljendusvahendiks robustne ja füüsiline mõju: „Mingit sõnumit ei taheta muusikaga edasi anda. Ükskõik millise sõnumi edastamine tähendaks endi raamidesse seadmist.“¹⁶⁴ Tõnis Kahu sekundeeris, juhtides tähelepanu Nyrok City eemalseisja-positsioonile:

„Punk oli omal ajal tähenduslik seetõttu, et avas sõnavabaduse mistahes kummalistele ja kummastavatele häälele kultuuris. Bändid nagu Nyrok City otsivad paraku veel selle vabaduse eelset väljendust. Tingimustes, kus kogu vägivald, surm ja häving on nii või teisiti saanud meedia privileegiks, on mittekuuluvus ja eemalolek iseenesest juba radikaalne.“¹⁶⁵

Bändi eesmärk polnud mitte maailmavaate levitamine, vaid ülepiitsutatud vägivaldsus ja jõud. Selle põhjuseid võib omakorda otsida tollases pungis levinud ning eelnevalt mainitud brutaalsusest. Selgelt joonistusid välja soovimatus samastuda klassikalise pungi reeglitega, natsipunkarlusega (ehkki bänd pälvis märkimisväärselt natsipunkarite tähelepanu) või veel vähem pop-pungiga.¹⁶⁶ Nyrok City eesmärk oli avaldada mõju emotsioonipõhiselt:

„Võiks arvata, et see ongi Nyroki tuum. Viha, eksistentsialistlik viha ja power. Ma ei ole täheldanud, et nende viha objektiseeritult kellelegi suunduks, et nad kontserdil kedagi

¹⁶² Intervjuu Freddy Grenzmanniga 2016.

¹⁶³ Peterson, Mari. 2010. PSYCHOTERROR: puuduv spetstörts ehk pooltaotluslik lõpetamatus. Metroo, märts/2010.

¹⁶⁴ Oksa, Elmet. 1996. eesti alternatiivrock. NYROK CITY. Postimees EXTRA, 28. september.

¹⁶⁵ Kahu, Tõnis. 1996. Ei – sündroom. Postimees, 7. veebruar, lk 14.

¹⁶⁶ Intervjuu Jaanus Kivastega 2016.

ründaksid, kellelegi kallale läheksid. See viha, mis igast nende riffist ja trummilöögist väljub, on nende atribuut, kuid mitte väline.“¹⁶⁷

Nyrok City asutus punkväljendusviisides järgmise sammu, püüdmata otseselt kuulaja meelsust mõjutada. Teavet, emotsioone ja mõjutusi võeti küll ümbritsevast ühiskonnast vastu, kuid sellele vastureaktsioonina tekkiv viha põimiti muusikasse abstraktsel kujul, soovimata otseselt midagi muuta või positiivset väljundit omada. Sihiks oli jõud ja füüsilisus iseenesest, tekitades nõnda surnud ringi ühiskonna ja punkarite vahelises suhtluses. Sarnast suhtumist võib märgata teisteski tollastes intervjuudes, kus punkarite sõnavõttudes jäi kõlama jõuetu viha ümbritseva vastu, allaandmismeeleolud ning lootusetus. Uue aja pungi muutumist tajudes lausus Villu Tamme 1994. aastal: „Me oleme liiga mahe bänd noorte punkide jaoks, kel veri käib kiiremini ja kes tahavad kuulda hirmsat mürinat-kolinat.“¹⁶⁸ Ideaalitust ja eneseiroonilisust väljendas Freddy Grenzmann, öeldes:

„Olen muutunud. Ikkagi poleks uskunud, et hakkame rock’n’rolli mängima. Samas pean end endiselt punkariks, ma ei ole punkideoloog, kes pakub välja paremate ühiskondade projekte, parasiit ja individualist aga tõenäoliselt küll...“¹⁶⁹

Psychoterrori, nagu ka Nyrok City loomingule ja hoiakutele oli iseloomulik kriitiline sisekaemus. Lisaks enda loomingus kajastatavatele olustikupiltidele võtsid Psychoterrori liikmed vaatluse alla positiivsuse ja negatiivsuse, aususe ja valskuse ning nende vastuolud. Sellise suundumuse põhjuseks tõi bändi liige Lauri Leis soovi otsida eelkõige tõtt, öeldes: „Positiivsusega seostub ka rohkem teesklust kui negatiivsusega“¹⁷⁰, lisades 1990. aastate muusikat kommenteerides järgnevat:

„Näiteks eesti popmuusikas praegu valitseva võltsi ilutsemise vastu oleme tõsiselt. Tõelist ilu hindan, kuid võlts ilutsemine on ääretult lame. Inetus negatiivsuse ilminguna tundub siirusega kindlamalt seotud olevat.“¹⁷¹

Artikli autor, püüdes sõnastada bändi muusika meelsust, nentis Psychoterrori loomingule omaseid allaandmismeeleolusid:

¹⁶⁷ Laansalu, Andreas. 1996. Läbi ukse. Postimees, 7. veebruar, lk 14.

¹⁶⁸ Klein 1994.

¹⁶⁹ Aule 1995.

¹⁷⁰ Mägi, Marko. 1995a. Kõikehõlmav eitus viimases hoiatuses. Õhtuleht, 7. märts, lk 18.

¹⁷¹ Mägi 1995a.

„Iseennast samastatakse ümbritseva saastaga ega seista sellest eemal ega kõrgemal. Muusikud sulavad keskkonnaga ühte ning irvitavad tekkinud terviku üle ja sülitavad selle peale. Sülitatakse rohkem, kui irvitatakse; irvitused pole optimistlikud, vaid isiklikku agooniat ja maailmalõppu peegeldavad. Kaoses kui anarhia võrdkujus ei nähta helget lahendust, see kehtib prügikastisiseselt. Tegelikku vastu eriti ei protestita, seda pigem konstateeritakse.“¹⁷²

Lauri Leis rõhutas Psychoterrori eneseiroonilist kuvandit, nähes loomingut kui kõverpeeglit bändimeestele endile:

„Mitmele ansambli liikmele on selles osalemine ka eneseirooniliseks tegevuseks, kuna laulutekstid halvustavad muu hulgas tudengeid ja esteete. Olen ise tudeng ja pean ennast esteediks.“¹⁷³

Psychoterrori ja Noisemurderi 1995. aastal välja antud ühisalbumit kommenteerides arvas artikli autor, et bändidel on potentsiaali mõjuda ühiskonnale, kuid selle eelduseks oleks vastavate tingimuste loomine:

„Mõlemad bändid võiksid ootamatult üles astuda mõnel ballil, näiteks Estonia Teatri talveaias; või kõlada aeg-ajalt riigiraadiost. Selliseid võtteid kasutades jõuaksid Noisemurder ja Psychoterror oma ilmsetele eesmärkidele võimsamalt lähemale.“¹⁷⁴

Psychoterrori solist Freddy Grenzmann rõhutas 1995 aastal intervjuus pungi taotlust luua eelkõige iseendast ausam nägemus, sest punk annab „vabaduse ennast tunnustada ja tunnustada sellisena, nagu keegi parajasti on.“¹⁷⁵ Grenzmann kirjeldas punki kui alternatiivi ühiskondlikult normeeritud nägemusele elust, toonitades taas lootusetuse ideed ning pidas ühiskondlikult väärtustatud püüet materialistlike väärtuste poole sisutühjaks. Lisaks kirjeldas Grenzmann punki (sarnaselt Nyrok City loomingule) kui reaktsiooni ühiskonnas võimust võtnud vägivaldsusele, soovides seda samas „ilustamiseta lammutada“ ning oma hävingu-sõnumiga ühiskonnale mõjuda:

„Ehk käsitlen vägivalda seetõttu, et olen oma elus seda palju kogenud. (...) Aga et see nagunii eksisteerib, on ka Psychoterror omamoodi vägivald – ühiskonna peeglina, millena on punk

¹⁷² Mägi 1995a.

¹⁷³ Sealsamas.

¹⁷⁴ Sealsamas.

¹⁷⁵ Mägi, Marko. 1995b. Psychoterrori ausad poosid, Freddy vaated elule. Õhtuleht, 5. detsember, lk 15.

suuresti kogu aeg toiminud. (...) Meie laulud sünnivad oma negatiivseid emotsioone välja elades ja tore, kui ka meie publik neid kuulates vaimselt puhastuks.“¹⁷⁶

Kaasaegsete intervjuude näitel joonistub välja nihe, mis Eesti punki mõttemaailmas kümnendi keskpaigas aset leidis. Pärast 1980. aastatele omast idealismi ja soovi ühiskonda muuta ning 1990. aastate alguse sisutut ja enesehävitamisele orienteeritud punki vormus kümnendi keskpaigaks nende kahe kombinatsioonina uue näoga punkliikumine. Selle eesmärgiks oli maailma võimalikult ausalt vaadelda, nähes ennast mitte ühiskonna aktiivse, vaid pigem passiivse osana. Teisalt on täheldatav Eesti punki pettumine iseenda ideaalides: soov kõike parandada asendus sooviga ennast hävitada ja jõudis 1995. aastaks välja eneseanalüüsi juurde. Punkis ainsaks väljendusvahendiks jäi muusika, mis (Vennaskonna erandiga) muutus eelkõige nišitooteks ning jõudis väheste kõrvu. Punkaritele jäi ühiskonnas marginaalne roll, olles lähedane seltskonnatähe omale.

5.6. Kokkuvõte

Ühiskonna suhtumine punki tegi uurimisperioodil läbi mitmeid muutusi, alustades 1985. aastal levinud ignoreerimisest, muutudes paari aasta jooksul halvaks panuks ja mahategemiseks, jõudes lõpuks esimeste soovideni punkareid mõista. Murrangu ühiskondlikul tasemel tõid endaga kaasa Mihhail Gorbatšovi välja kuulutatud riiklikud sotsiaalsed reformid ja demokraatlike vabaduste levik Nõukogude Liidus, mille tuultes punkarid esiteks ühiskondlikult rehabiliteeriti ning seejärel 1980. aastate lõpul valitseva rahvusliku vabadusliikumise paradigmaga seoti. Kiirele arvamuse muutusele järgnes ükskõiksus, mille ajastusse jäi üleüldine demoraliseerumine Eesti pungis: punkarite arv langes drastiliselt ning mitmed liikumise juhtfiguurid suundusid Soome. Ajastule oli eelkõige omane suhtumine punkaritesse kui avaliku elu tegelastesse või meediastaridesse, kelle puhul polnud huvitav sisu, vaid väline külg ning neid ümbritsev nostalgia. Väike, kuid märgatav muutus leidis aset Eesti pungielu elavnemisega kümnendi keskel, mil lisaks elavamale meediahuvile sagesid ka punnikontserdid.

Sellegipoolest ei saavutanud punkarid seda ühiskondlikku positsiooni, mis neil oli olnud perestroika päevil ebamugavas rahvuskangelase rollis olles. 1980. aastate idealistlikust pörandalusest liikumisest jõuti 1995. aastaks välja eneseiroonilisuse ja introspektiivsuse juurde; selgelt oli vähenenud punkarite soov ühiskonnaga suhestuda või seda muuta, pigem

¹⁷⁶ Mägi 1995b.

oli huvi suunatud iseenese välja elamisse. Suutmata ennast ühiskonnast lahti ühendada, võtsid astusid punkarid autsaideri rolli, püüdmata avaldada ühiskonnale laialdast mõju ning tegeledes iseenda väärtushinnangutesse puutuva (ümber)hindamisega. Nõnda selgub, et ühiskonna nägemus punkarite rollist ei ühtinud uurimisperioodi vältel kordagi punkarite poolt endile omistatud rolliga, olles sellele kõige lähemal 1990. keskpaigaks, kui punkarid võtsid vaikimisi omaks eemalseisja positsiooni ühiskonnas.

6. PUNKARITE SUHTED DISKOMEESTE, VENELASTE, PEREKONNA NING RAHVUSLIKE EESTLASTEGA

Käesolevas peatükis võtan vaatluse alla punkarite suhted nelja inimgrupiga, kelle kokkupuuted punkaritega varasem kirjandus on markeerinud, kuid jätnud analüüsimata. Seetõttu põhineb käesolev peatükk peaaegu eranditult magistritöö jaoks läbi viidud intervjuudel. Vajadus nelja inimgruppi eraldi uurida põhineb nende tihedamatest ja keerulisematest suhetest punkaritega võrreldes teiste ühiskondlike gruppidega. Venelased ja diskomehed olid punkarite jaoks miilitsa kõrval peamised konfliktiallikad ning suhtusid punkaritesse vaenulikumalt kui ühiskond tervikuna. Perekonda kuulusid punkaritele lähedal seisnud inimesed, kelle jaoks punkarid olid mitte ainult anonüümsed noored, vaid nende endi pojad ja tütreid. Rahvuslikult meelestatud eestlased suhestusid punkaritesse keskmisest positiivsemalt, kujutades punkareid enda kaasvõitlejatena, mida punkarid suuremas osas aga olla ei soovinud, pannes nõnda aluse gruppidevaheliste huvide ebakõladele.

Punkarite probleemsed suhted miilitsaga jäävad käesoleva peatüki fookusest välja. Teemat on varasemalt kirjanduses (eelkõige Tõnu Trubetsky kahes ülevaateos) ulatuslikult käsitletud, samuti kajastasin punkarite ja miilitsa suhteid enda bakalaureusetöös, mistõttu olen seda aspekti käesolevas töös analüüsinud põgusalt.

6.1. Diskomeeste ja punkarite vahelised suhted

Diskomehed olid 1980. aastatel punkarite kõrval teine märkimisväärseim ENSVs levinud mitteametlik noortekultuur. Arvestades gruppide väärtushinnangute vastandumist, tekkisid selle pinnalt arvukad konfliktid, mille põhjusi intervjuude abil uurisin. Täpsemalt on järgnevalt välja toodud, mida intervjuueeritavad sõna „disko“ all mõistavad, millisena kujutavad diskomehi ning millisena suhteid punkarite ja diskomeeste vahel.

Intervjuueeritavate poolt sõnale „disko“ antud tähendustest tuli ilmsiks mõiste muundumine ajas. Kui algselt tähistas see vaid populaarset tantsumuusikat, siis aja jooksul hakkas sõna tähistama „võimudele ohutut meelelahutusvormi“¹⁷⁷, mille harrastajad väärtustasid intervjuueeritavate nägemuses materiaalseid väärtusi, välismaiseid kultuurimõjutusi ning ühetaolisust. Allan Vainola kirjeldas, kuidas võrreldes 1970. aastatega muutus disko tähendus 1980. aastate lõpuks, tähendades „korralikke inimesi, kellele ei mahtunud pähe kultuurilised

¹⁷⁷ Autori intervjuu Lauri Leisiga 30.11.2016.

kõrvalekalded.¹⁷⁸ Raul Saaremets sekundeeris, lisades, et tõeline diskovastatus tõstis temas pead 1990. aastate algul, mil Eestis said populaarseks „päkapikudiskot“ viljelevad tantsumuusikakollektiivid.¹⁷⁹ Lisaks ärritas intervjuerituid diskomeeste üleolev, patroniseeriv ja tihti vaenulik suhtumine punkaritesse. Freddy Grenzmann meenutas juhtu, mil sattus diskomehega samasse vangikongi, kus too kasutas ära võimalust Grenzmanni punkarlikku välimust kritiseerida:

„Kunagi mendikongis ma sattusin ühe ärikaga kokku, kes hakkas ka kohe laiama, eksju, et „Türa, mis kaltsudega sa käid?“ eksju. Temale oli oluline, hakkas mulle rääkima, et „Oh, Soomes, seal on kataloogis, saad aru, tead, kui palju need tagid ja värgid ja rihmad ja kõik need asjad maksavad,“ eksju. Tema jaoks oli oluline selline teistmoodi prestiiž, eksju, et nad on firma ja korras, aga mul oli kõik isetehtud, eksju, et ütleme, seda ei osanud inimene nagu väärtustada, et see oli tema jaoks puhver, eksju.“¹⁸⁰

Intsident näitlikustab diskomeeste originaalsuse/isetegemise põlgamist, mida kinnitas ka Vainola, kelle hinnangul oli punkarite ja diskomeeste põhimõttelise konflikti põhjuseks eelkõige punkarite isemõtlemis- ja tegemistaotlus *versus* diskomeeste soov konformeeruda. Tema sõnutsi olid diskomehed (sarnaselt Grenzmanni kirjeldatud ärikale) arvamusel, et punkarid häbistavad ühiskonda. Merle Jääger, kes tunnistas, et oli isegi olnud diskohuviline, eemaldus diskomeeste seltskonnast, kuna tundis, et nende kultuurivaenulikkuse tõttu polnud tal nendega millestki rääkida.¹⁸¹ Allan Vainola oli seisukohal, et diskomeestele oli omane ebameeldivate asjade „allaneelamine“ ja nendega paratamatusena leppimine, mis vastandus punkarite tundlikule sotsiaalnärvile ning soovile oma arvamus kuuldavaks teha.¹⁸²

Teiseks kerkis intervjuudest esile sõna „disko“ kahetähenduslikkus. Sõltuvalt olukorrast võis see tähistada nii muusikažanri kui elustiili, kusjuures disko kui muusikažanri suhtes väljendasid intervjueritud mõõdukalt positiivseid hinnanguid. Nii Valner Valme, Lauri Leis, Eero Tamm kui Raul Saaremets rõhutasid intervjuus, et kvaliteetse tantsumuusika vastu polnud neil midagi, kusjuures Valmel oli harjumus Viljandis regulaarselt diskodel käia

¹⁷⁸ Intervjuu Allan Vainolaga 2016.

¹⁷⁹ Intervjuu Raul Saaremetsaga 2016.

¹⁸⁰ Intervjuu Freddy Grenzmanniga 2016.

¹⁸¹ Intervjuu Merle Jäägriga 2016.

¹⁸² Intervjuu Allan Vainolaga 2016.

(millest paraku tekkisid kohati konfliktid diskomeestega, kes ei aktsepteerinud punkari viibimist diskol).¹⁸³ Sama tegid Ivo Uukkivi ja Villu Tamme Tallinnas:

„Kuid. Ükskord läksime Villuga Sossi klubisse diskole ja tantsisime seal kõige hullema disko järgi terve õhtu, saades õhtu lõpuks parimate diskotantsijate auhinnad ja vabapääsmed Pritsumajja (praegune Venus club) diskole. Ei keelanud endale diskot. Võtsime viimase välja.“¹⁸⁴

Punkarite vastuolud diskomeestega ei lähtunud seega niivõrd muusikalistest eelistustest, kui võrd selle austajate elustiilist ja väärtushinnangutest. Uukkivi meenutas, kuidas diskomeestel oli ebameeldiv komme punkaritele põhjusega mitmekesi kallale tulla, tema hinnangul oli rünnakute põhjuseks punkarite riietus, mida diskomehed tema sõnutsi „talumatuks“ pidasid.¹⁸⁵ Diskomeeste poolt üles näidatud füüsiline vägivald oli piisavalt sage, et leidis kajastust Psychoterrori palas „Mind peksti“:

Mind peksti tänaval, ma sain vastu lõugu

Kolmelt diskomehelt, kes olid slaavi tõugu

Ma sain neilt peksta, sest ma pole nagu nemad

*Mina olen vastik, aga nemad on kenad*¹⁸⁶

Psychoterrori laulutekstist ilmneb veel üks punkareid irriteerinud asjaolu: kui punkareid avalikkuses üldiselt ei sallitud, siis diskomehed olid konformismi ja peavoolukultuuri esindajatena ühiskondlikult aktsepteeritud, mis ajendas näiteks Eero Tamme võrdlema diskomehi Komsomoliga.¹⁸⁷ Juba esimeses teadaolevas intervjuus punkaritega (Ülo Kraani 1985. aasta „Varblasevabadus“) väljendas punkar Ronald pettumust selle üle, et miilits arreteerib punkareid, mitte diskomehi, kelle süüks ta pani „välismaalastega äri tegemist.“¹⁸⁸

6.2. Venelaste ja punkarite vahelised suhted

Sarnaselt diskomeestele valitses antipaatia ka punkarite ja Eestis/ENSVs elavate venelaste vahel. ENSVs puudus venelastest punkarite kogukond, mida intervjuueeritud põhjendasid ühelt poolt eestlaste ja venelaste erineva suhtumisega Nõukogude Liitu ning teiselt poolt erinevate

¹⁸³ Intervjuu Valner Valmega 2016.

¹⁸⁴ Autori intervjuu Ivo Uukkiviga 11.12.2016.

¹⁸⁵ Intervjuu Ivo Uukkiviga 2016.

¹⁸⁶ Grenzmann, Freddy. 1998. „Mind peksti“. Mätta Fondi 25 Kuldset Lööklaulu 2. Osa. Mätta Fond – MÄF 3.

¹⁸⁷ Intervjuu Eero Tammega 2016.

¹⁸⁸ Kraan 1985.

tõekspidamistega. Villu Tamme meenutas, et venelased käitusid enne Eesti taasiseseisvumist eestlaste suhtes üleolevalt ja vihkavalt, nimetades nende üldist mentaliteeti „peremehetsevaks“. Tema hinnangul paranes olukord alles pärast taasiseseisvumist, mil venelaste agressiivsus punkarite suhtes vähenes,¹⁸⁹ sarnast seisukohta väljendas Tõnu Trubetsky. Muutuse põhjuseks toodi intervjuudes venelaste arvu vähenemisega Eestis, venelaste taandumisega ühiskondlikult juhtpositsioonilt ning vene noorte huvi kasvuga subkultuuride vastu.

Venelaste suhtumist punkaritesse mõjutas negatiivselt muuhulgas Nõukogude Liidu võimude propaganda. Freddy Grenzmann nõustus Villu Tamme väitega, et Nõukogude Liidu langemise järel venelaste poolne vägivald vähenes, meenutades, kuidas ENSV päevil käis KGB Aleksei Müürisepa nimelises Kutsekeskkoolis Number 3 (mille õpilaskond oli valdavalt venekeelne) õpilastele punkarite pahelisusest rääkimas. Lisaks mainisid intervjueeritavad, et venelaste seas oli levinud arvamus, mille kohaselt punkarid olid fašistid. Sellise arvamuse olemasolu põhjendati punkarite nõukogudevastasusega ning teisalt võimudepoolse propaganda mõjuga. Ometigi aitasid punkarid ise sellise eelarvamuse tekkele ja püsimisele kaasa, kasutades tavakodanike šokeerimiseks natsisümbolikat ning fašistlikke tervitusi (jagamata samas fašistlikke või natsionaalsotsialistlikke vaateid).

Isiklikku antipaatiat venelaste suhtes intervjueeritavad ei väljendanud, rõhutades, et punkaritele omane venevastatus väljendus Nõukogude Liidu vihkamises ning isiklikul tasandil tutvusi venelastega kirjeldati positiivsetena. Eriti positiivselt mäletasid intervjueeritud kontakte Vene NFSVst pärit punkaritega, kellele pakuti enda pool öömaja ning kellel käidi 1980. aastatel Leningradis ja Moskvast külas. Intervjuudest ilmnes, et kui läbisaamine Eesti NSVs elavate venelastega oli konfliktiderohke, siis Vene NFSVst pärit punkaritega leiti ühine keel kergesti. Lisaks sarnasele maailmavaatele aitas sellisele tendentsile kaasa ENSV punkarite vahel tekkinud tihe suhtlusvõrgustik, mistõttu kaugemalt külla tulnud punkaritega tekkis kergesti solidaarsustunne.¹⁹⁰ See ei tähendanud aga, et eestlastest punkarid oleksid venelastest punkaritega jaganud identset maailmavaadet. Eelkõige mainiti erinevustena vene punkaritele omast destruktivistset kaootilisust¹⁹¹ (ümbritseva keskkonna lõhkumine, radikaalsus) ning enesehävituslikke praktikaid¹⁹² (lisaks alkoholismile ka narkootikumine

¹⁸⁹ Intervjuu Villu Tammega 2017.

¹⁹⁰ Intervjuu Freddy Grenzmanniga 2016.

¹⁹¹ Intervjuu Eero Tammega 2015.

¹⁹² Intervjuu Raul Saaremetsaga 2016.

kuritarvitamine). Kohati keevalistest lahkarvamustest hoolimata lahenesid intervjueeritute konfliktid vene punkaritega rahumeelselt.¹⁹³

Tartu päritolu intervjueeritud rõhutasid sealsete venelaste getostumist teatud linnaosadesse. Jaanus Kivaste meenutas, kuidas 1990. aastatel polnud Tartus punkaritel ja venelastel sisuliselt kokkupuuteid; selle põhjuseks pidas ta kahe grupi erinevaid koosviibimispaiku¹⁹⁴, Raul Sillaste sõnutsi olid Tartu venelased koondunud peamiselt Hiinalinna ning Annelinna, kus punkarina viibimist oli vene kampade vägivalla tõttu targem vältida.¹⁹⁵ Vastasseisu punkarite ja venelaste vahel ilmestas Tartu Turu sillale punkarite poolt kirjutatud lause, mis deklareeris: „*Что не сделали Немецкие танки, это сделают Эстонские панки*“ („Mida ei teinud saksa tankid, seda teevad eesti punkarid“ vene k.).¹⁹⁶ Sõnum pidi punkarite vaatevinklist rõhutama nende venevastasust, võrreldes Saksamaa sõjaväe purustavat tegevust Teises Maailmasõjas Eesti punkarite nõukogudevastasusega. On väga võimalik, et venekeelse elanikkonna silmis mõjus punkareid Saksa vägedega võrdlev loosung aga kinnitusena fašistlikele kalduvustele, mida nad punkaritele omistasid.

Kahe grupi eraldatust märkasid ka Tallinnas tegutsenud punkarid: Freddy Grenzmann toonitas, et punkarina oli 1980. aastatel Tallinnaski vaja teada, millises linnaosas liikuda ning kus liikumist vältida.¹⁹⁷ Merle Jääger sekundeeris, nentides: „Koplisse keretäit nõudlema minna polnud mõtet.“¹⁹⁸ Grenzmann tõi venelaste ja punkarite vahelistest ebakõladest rääkides välja punkarite seas populaarsed kukeharja meenutavad soengud, mida venelased tõlgendasid viitena petuhhidele („*nemyx*“ tähendab vene keeles „kukke“). Petuhh tähistas aga vanglažargoonis mehi, kes olid anaalseksi submissiivseks pooleks, mistõttu sõna oli kasutusel laialtlevinud solvanguna.¹⁹⁹

Viimase vastuoluna tõid intervjueeritavad esile punkarite ja venelaste väärtushinnangu vastandumist: kui punkarid rõhutasid isemõtlemist ning kujutasid endast antikultuuri peavoolukultuurile, siis venelasi pidasid punkarid peavoolukultuuri pooldajateks. Venelaste juhtrolli tunnetamist ühiskonnas näitlikustati nende suure esindatusega ühiskondlikes institutsioonides, kultuuris ja poliitikas. Kuna Nõukogude Liitu samastasid intervjueeritud

¹⁹³ Intervjuu Raul Saaremetsaga 2016.

¹⁹⁴ Intervjuu Jaanus Kivastega 2016.

¹⁹⁵ Intervjuu Raul Sillastega 2016.

¹⁹⁶ Sealsamas.

¹⁹⁷ Intervjuu Freddy Grenzmanniga 2016.

¹⁹⁸ Intervjuu Merle Jäägriga 2016.

¹⁹⁹ Intervjuu Freddy Grenzmanniga 2016.

venelastega, kandus nõukogude kultuuri vastane viha üle venelastele ja kõigele, mis nendega seondus. Intervjueeritavate hinnangul tajusid venelased punkareid tugevalt nõukogudevastastena ning seeläbi ühiskondlike jõujoonte *status quo* püsijäämise ohustajatena:

„Neile tundus, et punk on nagu Nõukogude Liidu vastane. Ja eks ta õieti tundus. Ja tundus ilmselt, et see kuidagi ohustab nende olemasolu, või sellist nagu sovetikultuuri. Aga tunduski täiesti õigesti.“²⁰⁰

Eelnevalt välja toodud omastuste põhjal ilmneb, et punkarid ei sallinud venelasi mitmeski samadel põhjustel nagu diskomehi: neid nähti peavoolukultuuri esindajatena ning seega nende väärtuste kandjatena, millele punk soovis vastanduda. Teiseks tekkisid punkaritel nii venelaste kui diskomeestega vägivaldsed konfliktid, mille algatajaks olid intervjueeritavate väitel peaaegu alati teine pool.

6.3. Rahvuslike eestlaste ja punkarite vahelised suhted

Arvestades senises uurimuses korduvalt ilmnenu punkliikumise sidumist Eesti 1980. aastate lõpu vabadusliikumisega, pidasin oluliseks uurida intervjueeritavate kogemusi rahvuslikult meeletatud eestlastega nii ENSVs kui Eesti Vabariigis. Intervjueeritud pöörasid Eesti taasiseseisvumisele oma jutustuse narratiivis minimaalselt tähelepanu, jättes eestlusega seonduva enamasti markeerimata, vaid Eero Tamm defineeris end intervjuus kui rahvuslast.²⁰¹ Teised punkarid iseloomustasid Eesti lahkumist Nõukogude Liidust kui positiivset arengut, mainides eelkõige inimvabaduste suurenemist, kuid Eesti Vabariigile kõrget hinnangut ei andnud.

Intervjueeritute arusaam rahvuslikult meeletatud eestlaste suhtumisest punkaritesse oli varieeruv, mistõttu üldistusi teha on seniste intervjuude põhjal raske. Täielikult ühel meelel olid intervjueeritud vaid rahvuslaste suhtumises punkaritesse 1980. aastate lõpul, laulva revolutsiooni päevil, kirjeldades üldist meelsust äärmiselt positiivsena. Seevastu varasemat, perestroika- ja glasnostieelset õhustikku kirjeldasid intervjueeritavad erinevalt. Kui Valner Valme leidis, et rahvuslikud eestlased suhtusid ENSV perioodil punkaritesse positiivselt²⁰², siis Tõnu Trubetsky hinnangul muutus inimeste suhtumine punkaritesse positiivseks alles siis,

²⁰⁰ Intervjuu Raul Sillastega 2016.

²⁰¹ Intervjuu Eero Tammega 2016.

²⁰² Intervjuu Valner Valmega 2016.

kui Eestis võtsid perestroika ja glasnosti mõjul maad rahvusromantilised meeleolud.²⁰³ Intervjueeritavad naeruvääristasid tollal levinud suundumust seostada kogu loominguiline tegevus vabadusliikumise paradigmaga, mida Raul Saaremets näitlikustas lisaks punkaritele ka *indie*-muusikute rahvuslikeks vabadusvõitlejateks pidamisega.²⁰⁴ Rahvusluse tekkimise kampaanialikku iseloomu meenutas punkbändi Ave Luna liige Anu Trubetsky, kirjeldades vastuolulisi tundeid, mis teda valdasid kontserdilt „Eestimaa laul ’88“ mööda jalutades:

„Ühest küljest pani imestama, kuidas osa inimesi, kes viiskümmend aastat nõukogude võimu kiitis, rõõmsalt paraadidel marssis ja punalippu lehvitas, ilma igasuguse süümepiinata üleöö sini-must-valge kätte võttis ja isamaalisi laule laulma hakkas! ...Ja meie, va kirutud põhimõttekindlad „hullud“, saime seni nende käest mõistmatu põlguse osaliseks, kui midagi Eesti Vabariigist mainisime.“²⁰⁵

Intervjueeritavate arvamused punkarite maine kohta Eesti Vabariigis olid vastukäivad. Allan Vainola meenutas, et NSVLi päevil oli eestlaste suhtumine punkaritesse varieeruv, kusjuures Nõukogude Liidu suhtes ülikriitilised inimesed suhtusid punkaritesse üldjuhul soosivalt. Tema hinnangul muutus arvamus punkaritest 1990. aastatel selle tõttu, et rahvuslikult meelestatud inimesed ei pidanud punkarite olemasolu (eelkõige nende riigikriitilisi seisukohti) enam a(s)jakohaseks, tekitades punkarite eesmärkide suhtes mõistmatust.²⁰⁶ Valner Valme oli sarnasel seisukohal, pidades punkarite halveneva maine põhjuseks konservatiivseid väärtusi, mida ta rahvuslikele eestlastele omistas. Valme hinnangul oli gruppide vaheliste halvenevate suhete põhjuseks rahvuslaste soov säilitada ja kaitsta Eesti Vabariiki, millele vastandusid punakrite üliliberaalsed seisukohad (täielikud isikuvabadused, kosmopoliitsus).²⁰⁷ Ka Freddy Grenzmann leidis, et punkaritelt kadus 1990. aastatel neile eelneval kümnendil külge jäänud positiivne kuvand rahvuslike eestlaste seas.²⁰⁸

Raul Sillaste ja Tõnu Trubetsky sõnutsi püsis rahvuslike eestlaste suhtumine punkaritesse 1990. aastatel positiivsena, mille ainsaks põhjuseks pidasid nad eelnevalt mainitud seostatust vabadusliikumisega. Mitmed intervjueeritud ei osanud enda seisukohta antud küsimuses kujundada, leides, et Eesti Vabariigis ei olnud eestlaste suhtumine punkaritesse oluliselt erinev ENSV aegadest. Teistest erinevat seisukohta väljendas Eero Tamm, kes ennast

²⁰³ Intervjuu Tõnu Trubetskyga 2016.

²⁰⁴ Intervjuu Raul Saaremetsaga 2016.

²⁰⁵ Trubetsky, Anu. 1994. Ave Luna. Kuum, juuni/1994, lk 32–35.

²⁰⁶ Intervjuu Allan Vanolaga 2016.

²⁰⁷ Intervjuu Valner Valmega 2016.

²⁰⁸ Intervjuu Freddy Grenzmanniga 2016.

rahvulaseks pidades leidis, et tavaeestlastest rahvulaste suhtumine temasse kui rahvulasest punkarisse püsis alati kergelt negatiivne, mida näitlikustas talle osaks langenud põlgliku suhtumisega. Tamm kirjeldas, kuidas pidi tihti kokku puutuma eelarvamusega, mille kohaselt teda punkarina vähemväärtuslikuks või vähem harituks peeti, mistõttu võttis ta isiklikuks eesmärgiks eelarvamuste kummutamise.²⁰⁹

6.4. Perekondlikud olud

Täielikult on kirjanduses kajastamata jäänud punkarite suhted pere ja lähisugulastega. Ainsaks erandiks võib lugeda Tõnu Trubetsky „Haaknõela külma helki“, milles päevikuvormis antakse ülevaade muuhulgas ka perekonnas toimuvast. Perekondlikud olud jäävad siiski kõrvaliseks informatsiooniks, kulgedes ajateljel punktegevusega paralleelselt, näitlikustamata võimalikke vastastikmõjusid. Arvestades perekonna tähtsust noore isiksuse kujunemises, uurisin, kas perekondlikud olud mõjutasid intervjuerituid punkliikumisega liituma ning kui, siis kuidas seda mõju kirjeldatakse. Lisaks kaardistasin perekondade suhtumist noorte punkarite elustiilivalikutesse ning seda, millise taustaga peredest punkarid pärit on.

Intervjueritavad andsid enda suhetele perega erinevaid hinnanguid. Eero Tamm, kes alustas aktiivset punkarlust juba 1980. aastate algul, leidis, et tollased punkarid pärinesid pigem heal järjel ja vabamõtlejaliku õhkkonnaga peredest (sarnast seisukohta väljendasid intervjuudes ka Raul Saaremets, Ivo Uukkivi ja Freddy Grenzmann).²¹⁰ Teiste intervjueritavate vaated lahkesid. Raul Sillaste oli ainus intervjueritu, kes otsesõnaliselt tunnistas pereprobleemide rolli punkariks hakkamisel (mis päädis tema kodust lahkumisega 13-aastaselt). Sillaste lisas, et tema arvates olid hilistel 1980. aastatel punkliikumisse tulnud ja jäänud noored enamasti pärit probleemsetest peredest, mistõttu tundis ta nendega tugevamat grupikuuluvustunnet.²¹¹ Sarnast seisukohta väljendas Jaanus Kivaste, kelle hinnangul 1990. aastate punkarid olid valdavalt pärit keskmisest vaesematest peredest.²¹² Allan Vainola tõi esile vanemate (ning üldiselt vanema generatsiooni) jäika suhtumist teistsugune olemisse.²¹³ Freddy Grenzmann meenutas, et kuigi perekond oli üldiselt tema punkariks olemise suhtes vaid mõõdukalt negatiivselt meelestatud, põletas isa sellegipoolest ahjus tema kaks pungitagi ja saapad.²¹⁴

²⁰⁹ Intervjuu Eero Tammega 2016.

²¹⁰ Sealsamas.

²¹¹ Intervjuu Raul Sillastega 2016.

²¹² Intervjuu Jaanus Kivastega 2016.

²¹³ Intervjuu Allan Vainolaga 2016.

²¹⁴ Intervjuu Freddy Grenzmanniga 2016.

Teised intervjueeritud märkisid küll punkariks olemisega kaasnenud lahkkelisid perega, kuid ei pidanud neid olulisteks. Kõige tavalisemaks suhtumiseks punkarite peredes oli intervjuude põhjal passiivne vastupanu või mõistmatus noorte tegevuse osas, kuid otsesest takistamist esines vähe. Mitmed intervjueeritud kirjeldasid, kuidas lähisugulased taunisid punkriietust ja -soenguid, mistõttu hoidsid noored oma punkriietust peidus väljapool kodu, näiteks kuuris või keldris. Seejuures on oluline, et perekondade jaoks oli intervjueeritavate mälestuses vastuvõetamatu pigem nende välimus kui poliitilised või ühiskondlikud vaated, mille osas jäädi ükskõikseks. Perekonna jaoks vastuvõetamatute harrastustena mainisid intervjueeritud alkoholitarbimist, suitsetamist ning probleemide põhjustamist koolis või mujal avalikkuses.²¹⁵

Märkimisväärset rolli punkariks kujunemisel intervjueeritud negatiivsetel perekondlikel suhetel ei näinud. Mõned, nagu näiteks Jaanus Kivaste, Eero Tamm ja Ivo Uukkivi leidsid hoopis, et perekonnale omane vabamõtlejalik suhtumine aitas kaasa nende punkariks kujunemisele. Kivaste võrdles enda perekondlikke olusid „kahe tule vahel olemisega.“ Tema vanaisa leidis, et „kui inimene on välimuselt pesemata ja kaltsudes, on ta seda ka sisemiselt,“ samas kui ema suhtus välimusega eksperimenteerimisse positiivselt: „Ema mul ütles, et tal on jumala hea meel, et ma olen punkar, et nagu kõik teised lapsed nuruvad enda vanematelt välismaa asju, et küll mul on hea meel, et minu laps seda ei tee.“²¹⁶ Ivo Uukkivi meenutas, et tema vanemate leplik ja lubava suhtumise tõttu tegi Velikije Luki tihti proove just Uukkivide pool.²¹⁷ Ülejäänud intervjueeritud tunnistasid, et kuigi perekond võttis punkariks olemise suhtes mõõdukalt negatiivse seisukoha, ei mõjutanud eelnevad suhted perega märkimisväärselt nende maailmavaadet.

6.5. Kokkuvõte

Käesolevas peatükis uuritud nelja inimgrupi suhtumises punkaritesse saab üldistusi teha diskomeeste ja venelaste puhul; suhteid pere ja rahvuslikult meelestatud eestlastega kujutasid intervjueeritud vastukäivalt. Enamus intervjueeritud mainis konflikte diskomeestega ning väljendas lisaks vastumeelsust diskomeeste poolt hinnatud elustiili ja väärtuste suhtes (materialism vaimsuse üle). Antipaatiat süvendas diskomeeste komme lisaks punkarite avalikule mõnitamisele neile füüsiliselt kallale tungida. Samas diskomuusikale anti neutraalne, kohati isegi positiivne hinnang.

²¹⁵ Intervjuu Valner Valmega 2016.

²¹⁶ Intervjuu Jaanus Kivastega 2016.

²¹⁷ Intervjuu Ivo Uukkiviga 2016.

Suhteid kohalike venelastega iseloomustati samuti negatiivsetena. Konfliktide allikaks peeti erinevat kultuurilist tausta, suhtumist Nõukogude Liitu ning mõlemapoolselt levinud stereotüüpe, mille kohaselt venelased pidasid punkareid fašistideks ning punkarid venelasi väheharituteks ning agressiivseteks. Punkarid pidasid venelasi sarnaselt diskomeestele peavoolukultuuri (millele sooviti vastanduda) esindajateks. Sellegipoolest ei väljendanud intervjueeritud vastumeelsust eranditult kõigi venelaste suhtes, rõhutades antipaatiat Nõukogude Liitu pooldavate inimeste suhtes. Isiklikul tasandil iseloomustati suhteid venelastega positiivsetena, eriti soojad olid Eesti punkarite suhted Vene NFSVst pärit punkaritega.

Suhteid rahvuslikult meelestatud eestlastega iseloomustati erinevalt. Rahvusromantilisel ajastul oli avalik arvamus punkaritesse intervjueeritavate arvates positiivne, Eesti Vabariigi taasiseseisvumise järgseid suhteid iseloomustati võrdlemisi neutraalsetena. Kui mõned intervjueeritavad ütlesid, et vabadusvõitlejate maine jäi punkaritele külge ka 1990. aastatel, siis teiste hinnangul kadus inimestel aja jooksul huvi ja austus punkarite vastu, millega kaasnes juba ENSVs levinud põlglik suhtumine.

Intervjueeritavate suhted perega varieerusid märkimisväärselt. Levinuimaks perepoolseks suhtumiseks noorte eluviisidesse ja maailmavaadetesse oli mõistmatus. Sellega ei kaasnenud suuremaid konfrontatsioone ega konflikte, pigem näidati noorte valikute suhtes üles passiivset vastupanu. Intervjueeritavad ei pidanud peresuhteid punkariks kujunemisel üldiselt oluliseks: kuigi mõned intervjueeritud mainisid peresiseseid vastuolusid pungimeelsusele kaasa aitava tegurina, leidis vastajate enamus, et perekond mängis punkariks kujunemisel marginaalset rolli.

7. PUNKARITE VÄÄRTUSED JA HOIAKUD

Magistritöö viimases peatükis analüüsin punkarite väärtushinnanguid ja hoiakuid. Fookusesse võtsin kolm teemat: eituse, konformism ning punkarite gruppi kuulumise/mittekuulumise vastanduse. Nimetatud aspektide uurimine oli vajalik varasema käsitluse puudumise tõttu, millest tulenevalt põhineb peatükk valdavalt autori poolt 2016–2017 läbi viidud intervjuudel.

Eituse võtsin vaatluse alla intervjuudele eelnenud uurimuse käigus esile kerkinud teemade tõttu. Läbi töötatud intervjuudes väljendasid punkarid enda või pungi olemust läbi eituse ja vastandumise, sidudes nii „ei“ ütlemise punkari olemusega. Intervjuudes uurisin, kas ja millist rolli intervjuueeritavad eitusel pungis näevad ning kuidas nad seda uurimisperioodil väljendasid.

Konformismi teema on (Eesti) pungis püsinud vastuolulisena. Mis tahes subkultuuri kuulumine on paratamatult seotud konformismiga, kuna igas grupis toimub kas otseselt või kaudselt konformeerumine üldtunnustatud hoiakutega, millest tulenevalt on isikupärasus kohati vaid illusoorne. Seetõttu uurisin intervjuude abil, kui tähtsaks punkarid pidasid konformismi nii ühiskonnaga laiemalt kui punkarite grupi siseselt.

Punkarite gruppi kuulumise/mittekuulumise vastanduse uurimine osutus vajalikuks punkarite varasemate väljaütlemiste vastuolulisuse tõttu. Ühelt poolt väärtustati enda seatud reeglite järgi elamist, teisalt punkarite gruppi kuulumist (teiste punkaritega koos veedetud aeg määras punkari tõsiseltvõetavuse ja „autentsuse“²¹⁸). Seetõttu uurisin nende kahe väärtuse paralleelselt eksisteerimise võimalikkust punkkultuuris.

7.1. Eituse roll pungis

Eituse rolli kirjeldamisel jagunesid intervjuueeritute arvamused kolmeks. Esimesse gruppi kuulusid need, kes pidasid punkariks olemise seisukohalt tähtsaks konkretiseeritavate nähtuste eitamist. Teise gruppi kuulusid need, kes pidasid eitust üldistatud mõistena pungimentaliteedi alustalaks. Kolmandasse gruppi kuuluvad need intervjuueeritud, kes eitusel olulist kohta pungis ei näinud.

Esimesse gruppi kuuluvad intervjuueeritavad väljendasid eitavat suhtumist näiteks fosforiidikaevandamisesse, ühiskonnas propageeritavasse kollektivismi ning Nõukogude

²¹⁸ Ventsel 2014, lk 262.

Liitu. Just Nõukogude Liit oli kõige sagedamini mainitud vastupanuobjekt, mille reeglite eitamise tähtsust Eesti 1980. aastate pungis kinnitab viiendas peatükis välja toodud pungi demoraliseerumine Eestis pärast Nõukogude Liidu allakäiku. Eero Tamm, kommenteerides eituse rolli pungis, väitis samuti, et tema jaoks oli tähtsaim Nõukogude Liidu püsijäämise eitamine, nentides samas:

„Oma olemuselt ma ei ole eitaja; ma olen jaataja. Kuigi võib jääda mulje, et ma siin kirun ja sõiman ja tõmblen, et miks see on valesti ja miks too on valesti. Aga see ei ole eitus. See on analüüs. Et mina arvan, et negatiivses suunas analüüs, see ei ole veel eitus. Enne kui sa eitama hakkad, sa pead asja põhjalikult analüüsima.“²¹⁹

Teise gruppi kuuluvad intervjueritud rõhutasid eituse tähtsust abstraktsel kujul, mitteobjektiviseeritavate nähtuste suhtes. Sellise seisukoha esindajaid oli intervjueritavate seas enim, kusjuures eituse rõhuasetus oli erinev. Näiteks Peeter Volkonski, Propelleri endine solist nentis 1987. aastal punkpõlvkonda arvustades, et tegu on võrreldes varasemate noortepõlvkondadega „sünkide eitajatega.“²²⁰ Ivo Uukkivi arendas kaudselt edasi Eero Tamme poolt välja toodud mõtet eitusest ja kriitilisest analüüsist, kirjutades:

„Aga mulle tundub, et tihti me hoopis võimendasime olukorda läbi ülepaistatud jaatuse ja sellega kaasnevalt panime vastava olukorra, nähtuse, asja tõsiseltvõetavuse küsimärgi alla. Näiteks võib tuua kogu nõukogudeliku sümboolika kasutusse võtmisel. Nõukogude sümboolika sobis-sobib pungiga hästi. Seda ei saanud ära ka keelata, kuigi kontekst, kuhu sümbolid asetati oli vastupidine mõeldule.“²²¹

Nii Raul Saaremets kui Tõnu Trubetsky leidsid, et punkaritena väljendasid nad end paljuski läbi selle, mida nad ei olnud, kusjuures Trubetsky pidas eitust pungi peamiseks väljendusvahendiks.²²² Trubetskyga nõustusid otsesõnu nii Merle Jääger kui Valner Valme. Kui Jääger tõi esile ühiskondliku kollektivismi propageerimise eitamist, siis Valme leidis, et eitus oli aluseks üldisele maailmatunnetusele: „Kõigepealt tuleb vastanduda, siis eralduda ja siis oma mätta otsast öelda „jah“ nendele asjadele, millele enamik inimesi ei ütle „jah.““²²³

²¹⁹ Intervjuu Eero Tammega 2016.

²²⁰ Vaher 1987.

²²¹ Intervjuu Ivo Uukkiviga 2016.

²²² Intervjuu Tõnu Trubetskyga 2016.

²²³ Intervjuu Valner Valmega 2016.

Allan Vainola pidas eitust vahendiks, mille abil ühiskonnale enda rahulolematust väljendada, lisades, et riietuse ja välimusega tähelepanu pälvimine oli tema hinnangul ainsaks viisiks panna ümbritsevad inimesed punkarite seisukohti kuulama.²²⁴ Raul Sillaste jaoks oli punk viis eitada tegelikkust ning põgeneda reaalsusest, olles nii seisukohalt lähedane Vainola poolt väljendatule.²²⁵

Kolmandasse gruppi kuuluvad intervjueeritud, kes pidasid eituse rolli punkarluses vähetähtsaks. Freddy Grenzmann pidas kõige ümbritseva eitamist pigem noorusega kaasnevaks nähtuseks ning ei pidanud „eitust eituse pärast“ sisutihedaks väljendusmeetodiks, mainides seevastu pungi põhimõtete nihilistlikkust.²²⁶ Ka Jaanus Kivaste tähtsustas eitust pigem taustajõuna, öeldes, et tema jaoks oli „pungi eesmärk punk iseenesest, mille juurde käis vaikimisi vastandumine.“²²⁷

Intervjueeritavate seisukohavõttudest ilmneb arvestatava tähtsuse omistamine eitusele eneseväljendusvahendina. Kolmandik intervjueeritavatest tähtsustas eelkõige konkretiseeritavate nähtuste, näiteks Nõukogude Liidu või ühiskondliku sundluse eitamist. Teisalt tähtsustasid mõned intervjueeritavad eitust kaudse suhtumisena, kasutades seda näiteks kriitilise analüüsi ning ülepaisutatud jaatuse rakenduses.

7.2. Konformeerumine ja mittekonformeerumine

Eitus ning konformeerumine on käesoleva uurimustöö kontekstis omavahel tihedalt seotud. Intervjuudest lähtuvalt võib sedastada, et eituse tulemusena tekkis punkarite maailmapilti kaks vastandlikku poolt: „meie“ ja „nemad.“ Kui Nõukogude Liidu päevil mõisteti „nemad“ all just nõukogude süsteemi üldiselt, siis pärast Eesti taasiseseisvumist muutus mõiste „nemad“ laialivalgavamaks. Valner Valme ühendas eituse ja mittekonformismi, sõnastades need inimgrupid, kellele punk tema hinnangul 1990. aastatel vastandus:

„Karjeristid, uusrikkad, ilueedid, bürokraadid, töllmokaad... ja endiselt, kusjuures, peab ütleva, et poliitikud. Tõusikud ütlesin juba? (...) Ühesõnaga, formaalsed inimesed, kes suruvad teistele oma nii-öelda kohustuslikku elustiili peale.“²²⁸

²²⁴ Intervjuu Allan Vainolaga 2016.

²²⁵ Intervjuu Raul Sillastega 2016.

²²⁶ Intervjuu Freddy Grenzmanniga 2016.

²²⁷ Intervjuu Jaanus Kivastega 2016.

²²⁸ Intervjuu Valner Valmega 2016.

Hoolimata protestimeelsusest ümbritseva ühiskonna kitsaskohtade suhtes väljendasid paljud intervjueeritud seisukohta, mille kohaselt konformism ühiskonnaga oli paratamatu. Eelkõige vastandasid intervjueeritud nooremana väljendatud kohati äärmuslikku antikonformismi aastate jooksul tekkinud arusaamale, et „süsteemi“, mille vastu tulihingeliselt võideldi, on võimatu ignoreerida. Villu Tamme võttis enda seisukohtade muundumise kokku järgnevalt:

„Eks noorena olnud nonkonformism nagu eesmärk omaette, see on selline poisikeselik "progressiivne" ülbus – ma olen parem kui teie ega kavatsegi kuuluda teie iganenud logisevasse süsteemi. See läheb üle. Millalgi hakkasin mõistma, et olen süsteemi hammasratas ka siis, kui selle vastu mässan ja pöörlen teisele poole või teise kiirusega.“²²⁹

Tõnu Trubetsky tõi sarnaselt Villu Tammega esile, et tähtsustas nooremana enam mittekonformeerumist. Trubetsky meenutas, et otsustas olla vastu kõigele, mis on tavaline, soovides tähtsustada oma peaga mõtlemist.²³⁰ Lauri Leis, distantseerides ennast tulihingelistest punkaritest, mainis, et imetles noorena samuti „nende näilist mittekonformeerumist“, kuid nentis, et kõigist, ka veendunud punkaritest, saavad ühel või teisel moel ühiskonnaliikmed.²³¹

Eelnevatest seisukohtadest lähtuva mittekonformeerumise väärtustamise tõttu on võimalik teoretiseerida, kuivõrd kehtestas punkkogukond enda väärtushinnangud ümbritsevast keskkonnast sõltumata ning kuivõrd tekkisid nende seisukohad vastureaktsioonina üldlevinud tõekspidamistele. Punkarite seisukohavõttudest paistis läbi eelkõige vastumeelsus ühiskondlike tavade osas ning nende poolkohustusliku järgimise kriitika. Teisalt rõhutab vastandumine ühiskondlikele tavadele iseseisvuse illusoorisust, sest tegu on paratamatult vastureaktsiooniga üldlevinule, mitte endast tuleneva tahtega.

Suhtumine punkarite grupisesesse konformismi oli mõõdukam. Intervjueeritud nentisid teatud konformismi grupis ning isegi selle „loomulikkust“, kuid rõhutasid punkarite grupile omast tolerantsi ebakonventsionaalsete inimeste ja seisukohtade osas. Lisaks ei tunnetanud intervjueeritud punkarite grupi normidest irdumise korral punkarite poolt sellist hukkamõistu nagu ühiskondlikest väärtustest irdudes ühiskonna poolt. Merle Jääger toonitas seda, hinnates kõrgelt pungi „isiksust soosivat“ suhtumist. Jääger lisis, et ei pidanud punkaritega lävides

²²⁹ Intervjuu Villu Tammega 2017.

²³⁰ Intervjuu Tõnu Trubetskyga 2016.

²³¹ Intervjuu Lauri Leisiga 2016.

„kramplikult püüdma olla keegi teine“ (võrreldes diskomeeste grupiga) ning leidis, et kogu punkarite kollektiiv oli tolerantne isikupärasuse suhtes.²³²

Nii Ivo Uukkivi kui Freddy Grenzmann tõid samuti esile vabadust minna teiste punkarite arvamustega vastuollu. Grenzmann nentis otsesõnusti, et punkarite grupp mõjutas selgelt tema enda arvamusi, sest eelkõige noore punkarina oli teistega konformeerumine nii välimuse kui põhimõtete poolest talle oluline, kuid vanemaks saades hakkas ta üha enam väljendama enda isiklikke seisukohti.²³³ Uukkivi sekundeeris:

„Kui punkarite seas hakkasid mingid reeglid ja ideoloogiad pungi-sisesed-liikumised-kihistumised tekkima, siis minu jaoks muutus asi sellest hetkest jamaks ja ma ei pidanud ennast siis nii väga punkariks enam, see ei seganud mul siiski punkaritega läbikäimist ja bänditegemist. Punkarid olid ikkagi kõige ägedamad tüübid tollal. (...) Tahtsin ühel hetkel mitte olla liigitatav või asetatav kuhugi.“²³⁴

Ka Allan Vainola ja Tõnu Trubetsky meenutasid, kuidas 1980. aastate lõpul tahtsid vanemad punkarid tihti noorematele kehtestada seda, mida punk endast kujutab ning mis on selle põhimõtted. Sellise püüde taga võib näha soovi muutuste ajastul hoida alal varem levinud pungi väärtusi, sundides neid noortele punkaritele peale. Lisaks ideedele kinnistus punkari välimuse norm, millele aitas intervjueeritavate hinnangul kaasa välismaalt ostetud pungiatribuutika suurenenud kättesaadavus. Tekkis niinimetatud kõlakambri efekt, kus punkarite kogukonnas vahetatavad seisukohad kordamise mõjul võimendusid, viies lõpuks välja selleni, et reeglitevastasele subkultuurile said omaseks reeglid. Reeglistatuse negatiivset mõju punkliikumise elujõulisusele käsitlesin pikemalt punkarite ja ühiskonna vahelisi suhteid käsitlevas peatükis.

Punkarite karikatuursete joonte idealiseerimisel oli osaliste jaoks teisigi negatiivseid mõjusid. Lauri Leis meenutas, et karjamentaliteet oleks peaaegu saanud saatuslikuks tema keskkooliõpingutele, mille ta tahtis „punkarite eeskujul“ pooleli jätta (kuid mis tänu tema perekonnapoolsele survele lõpetatud said), lisades: „Punkaritel nagu ka mistahes muudel inimgruppidel tekib kergesti karjainstinkt ja tihti võetakse automaatselt üle hoiakud, mida oma grupis õigeaks peetakse. Konformism ju seegi.“²³⁵ Hierarhia teket Tartu punkarite seas

²³² Intervjuu Merle Jäägriga 2016.

²³³ Intervjuu Freddy Grenzmanniga 2016.

²³⁴ Intervjuu Ivo Uukkiviga 2016.

²³⁵ Intervjuu Lauri Leisiga 2016.

meenutas Jaanus Kivaste konfliktide näitel, kus vanemad punkarid nooremaid punkareid oma dominantsi kehtestamise eesmärgil peksid.²³⁶ Ebameeldivustunnet liikumise moraalse allakäigu suhtes väljendasid teisedki punkarid, näiteks Villu Tamme ja Valner Valme. Valme otsustas seejuures ennast määratleda mitte punkari, vaid Valnerina. Sellise käitumise taga oli tema sõnutsi soov ennast osaliselt punkari staatusest eemaldada, soovimata olla massi osa ning vastata punkariks olemisega kaasnevatele reeglitele.²³⁷

Intervjuude põhjal õnnestus välja selgitada punkarite suhtumine konformismi ühiskonnas ja punkkogukonnas. Mõlema suhtes väljendasid intervjuueeritavad vastuseisu, kuid punkseltskonna sisest konformismi peeti vähem ärritavaks kui vajadust ühiskondlikele normidele vastata. Sellegipoolest tõsteti negatiivselt esile 1990. aastate alguseks tavaliseks saanud pungireeglistikku, mida vastureaktsioonina kas eirati või millest end distantseeriti. Ühiskondliku konformismi suhtes oldi üleüldiselt hukkamõistval seisukohal, kuigi mõisteti selle paratamatust. Eelkõige toodi ühiskonnas häirivate trendidena välja normeerivat suhtumist või ühiskondlike, näiliselt vabatahtlike traditsioonide dogmastumist.

7.3. Gruppi kuulumise olulisus

Punkarite grupi sisese konformeerumisega seondub peatüki viimane aspekt, gruppi kuulumise olulisus, milles vastanduvad üksikisikut ja teisalt gruppi väärtustavad pooled. Intervjuueeritavad hindasid ühelt poolt väga kõrgelt väiksesse pungikogukonda kuulumist, samas distantseerisid ennast „punkar olemisest“ ning üldlevinud väärtushinnangute jagamisest. Selliste püüdluste subjektiivsuse ja vastuolulisuse üle mõtiskles Freddy Grenzmann sarkastiliselt:

„Punk ongi selliste nagu ühiskondlike lauslolluste eiramine. Et ei lähe kaasa, tõstab ennast välja sellistest kõikvõimalikest riiklikest ja üldse nagu, jah, ühiskondlikest nagu kampaaniahullustest. (...) Pigem ikka punkar võiks olla selline nagu isemõtlev inimene, kes nagu ei järgi pimesi kõike seda jahu, mis siin niiöelda... ei jookse karjas nagu. Hah, jookseb oma pungikarjas kuskil keldris, et „Jee, ma võitsin, me oleme vabad, me oleme targad, teised on lollid““²³⁸

²³⁶ Intervjuu Jaanus Kivastega 2016.

²³⁷ Intervjuu Valner Valmega 2016.

²³⁸ Intervjuu Freddy Grenzmanniga 2016.

Nii Freddy Grenzmann, Allan Vainola, Tõnu Trubetsky, Raul Saaremets kui Eero Tamm rõhutasid gruppi kuulumisest rääkides „oma“ pungiringkonna omamist. Allan Vainola sõnas isegi, et poleks ilma punkaritest tuttavateta tõenäoliselt punkar olnud, sest see nõudis arvestatavat vaimset jõudu.²³⁹ Eero Tamm põhjendas pungist lahkumist enda pungitutusvuskonna lagunemisega 1980. aastate lõpul, toonitades nii kaaskonna olulisust.²⁴⁰ Freddy sõnutsi oli tal pärast üksinda punkar olemist meeldiv viimaks teiste endasugustega kohtuda, sest see pakkus teatavat „solidaarsuse tunnet“.²⁴¹ Teisalt ei välistanud grupi tähtsustamine soovi ennast vajadusel grupist sõltumatuna tunda, mida konstateerisid nii Valner Valme, Lauri Leis, Jaanus Kivaste kui Ivo Uukkivi; viimane öeldes: „[Ennast] Kogukonna liikmeks ei pea. Maailmavaadet, mis kattub minu omaga, jagan ja toetan.“²⁴²

Uukkivi seisukoht peegeldab valdava osa intervjueeritavate enesepositsioneerimist. Kuigi umbes pooled intervjueeritud rõhutasid isiklikel tutvustel põhineva pungitutusvuskonna tähtsust, positsioneerisid peaaegu kõik küsitletud ennast väljaspoole stereotüüpset (välimus, käitumismallid, muusikamaitse, looming, põhimõtted) punkarit, mida näitlikustab Valner Valme harjumus end Valneriks, mitte punkariks pidada. Vastuolulisel kombel väärtustasid intervjueeritud grupi olemasolu, seda teistel hetkedel põlates. Selgub, et punkaritele oli oluline teatav kindlustunne, mida pakkus väikese hulga omasuguste heakskiit. Teisalt ei soovitud ennast grupi hinnangutega liialt siduda, soovimata ohustada enda vabadust. Sellest tulenevalt tekitas Valner Valme hinnangul pungile omane eituse ja vastandumise mentaliteet „punkromantika“; punkari sisemaailma vastanduse kogu ümbritsevale maailmale. Samas ei soovinud ta romantilise eemalseisja rolli üleliia idealiseerida, lisades:

„Autsaideri positsioonilt kaugele ei jõua, välja ei paista. Küsimus on positsioonis. Kuna jõupositsioonil olid teised ühiskondlikud jõud, siis enda positsioon tuli tahes-tahtmata hõivata oma jõuga, milleks oli siis kas väline ülbus või kohati ikkagi ka... tuleb tunnistada, et vaimne ja mõningal juhul isegi füüsiline vägivald.“²⁴³

Valme illustreeris grupisünergiat, meenutades, kuidas oma pungiseltskonnaga võeti Viljandis maha ning rikuti 54–64 punalippu (punkarite seas tollal levinud komme), millele järgnes terve rajooni miilitsate tähelepanu: vaevalt oleks mõni punkar sellise ühiskonnavaenuliku teo

²³⁹ Intervjuu Allan Vainolaga 2016.

²⁴⁰ Intervjuu Eero Tammega 2016.

²⁴¹ Intervjuu Freddy Grenzmanniga 2016.

²⁴² Intervjuu Ivo Uukkiviga 2016.

²⁴³ Intervjuu Valner Valmega 2016.

Julgenud üksinda sooritada. Võib aimata, et tutvusringkonna omamine oli vajalik kambamentaliteedi ja julgustunde tekitamiseks. Seega soovisid punkarid laveerida kahe äärmuse, üksioleku ja peavoolu vahel, hoides nii elujõulisena *status quod*. Selle tõenduseks on ühelt poolt 1980. lõpul pungile osaks saanud populaarsuse hävitav mõju grupitunnetusele, teisalt 1990. alguseks kokku kuivanud pungikogukonna suutmatus end taaskäivitada. Mõlemad äärmused – üksindus ja populaarsus – olid ebasoovitavad, mistõttu paigutati end skaala keskossa, omades kokkupuudet enda tutvusringkonnaga, kuid samastamata ennast kellegagi liialt.

7.4. Kokkuvõte

Vastandumine (eitamine), konformism ning gruppi kuulumine/mittekuulumine on Eesti pungis omavahel tihedalt seotud. Eituse abil vastandumine oli viis, mille abil punkarid ehtasid üles oma maailmavaate, tekitades nii grupi, millega samastuda (punkarid), kui grupi, millele vastanduda (ülejäanud ühiskond). Kui ühiskonnale sooviti täielikult vastanduda (mõistes samas selle näilisust), siis punkarite grupi väärtushinnangute osas anti ambivalentsemaid vastuseid. Ühelt poolt väärtustati pungis levinud seisukohti, teisalt peeti tähtsaks võimalust nendest irduda. Gruppi kuulumise/gruppi mittekuulumise teemadel on keeruline kuni võimatu seniste intervjuude põhjal järeldusi teha. Punkarid pidasid oluliseks väikearvulise sarnaseid väärtusi jagava grupi olemasolu, saamaks nii sotsiaalset kinnitust enda tegevusele. Sellegipoolest vastandasid intervjuueeritud enda tegevust ja vaateid peavoolukultuurile.

Peatükis esindatud seisukohavõttudest kumavad läbi 1980. aastate lõpul aset leidnud „pungibuumi“ mõjud punkarite väärtushinnangutele. Võrreldes vahetult enne pungi peavoolustumist ja selle ajal liikumisega liitunud intervjuueeritavate seisukohti vanemate punkarite väljaütlemistega, võib märgata erinevusi. Nooremad punkarid hindasid vanematest madalamalt gruppi kuulumise tähtsust, sest 1980. aastate lõpul tekkinud ennenägematult suur pungikogukond vähendas äsja punkariks hakanute silmis kogukonna olemasolu tähtsust, kes tunnetasid teiste punkarite olemasolu iseenesestmõistetavana. Teisalt vähendas Nõukogude Liidule vastandumise ja eituse tähtsust NSVLi kiire allakäik ning demokraatlike vabaduste levik, mille kontekstis polnud vastandumine ja teisitimõtlemine enam üllatavad või tähelepanuväärsed.

KOKKUVÕTE

Magistritöö „Punkarite roll Eestis ja nende suhted ühiskonnaga 1985–1995“ eesmärk on analüüsida Eesti punkliikumise ajalugu, punkarite ja ühiskonna vahelisi suhteid ning punkarite enesekuvandit. Magistritöö kirjutamise peamisteks põhjusteks on teema varasem puudulik käsitlus, pungi huvi pungi vastu kaasaegses Eestis ning soov panustada ENSV subkultuuride uurimisse.

Töö läbiviimiseks kasutasin kvalitatiivset uurimisstrateegiat, mis aitab tõhusalt kajastada kogemuste subjektiivseid aspekte. Fenomenoloogiline uurimusviis sai valitud, et kajastada punkarite suhteid ühiskonnaga nii, nagu uuritavad seda ise kogesid. Kirjalike allikate läbi töötamine oli eelduseks intervjueeritavate valimi ning intervjuuküsimuste koostamisel. Andmete kogumiseks kasutasin poolstruktureeritud intervjuud, et välja selgitada iga intervjueeritu isiklik vaade uurimisperioodile ning tolele omastele hinnangutele. Lisaks intervjuudele kasutasin uurimuses andmete kogumiseks ja analüüsimiseks dokumendianalüüsi. Intervjuu käigus omandatud infot kõrvutasin varasemalt läbi töötatud allikatest kogutu ning teiste intervjuude tulemustega, loomaks võimalikult tõepäraselt üldpilti. Uuringu tulemusteni jõudmiseks kasutasin temaatilist narratiivanalüüsi.

Punk ENSVs sai laiemalt tuntuks pärast Propelleri noorterahutustega päädinud 1980. aasta esinemist. 1980. aastate esimesel poolel püsis punkarite liikmeskond väiksearvuline, kuid stabiilne. Peamisteks väljendusvahenditeks olid ekstravagantne käitumis- ja riietumisviis, põrandaaluste kontsertide korraldamine ning seltsielu Tallinna kohvikutes. Punkariks olemine tõi noortele kaasa probleeme nii koolis, kodus kui avalikkuses, kus neid tihti põhjusetult vahistati, täites nõnda liikumise eesmärgiks seatud šokitaotlust.

Lisaks miilitsapoolsele survele esinesid punkaritel tihti konfliktid kahe inimgrupiga: venelastega ning diskomeestega. Venelaste ja punkarite vahel olid levinud mitmed stereotüübid, mis põhjustasid gruppidevahelist kohati vägivaldset vaenu ja mõistmatust. Peamiseks vastandumispunktiks oli venelaste valdavalt Nõukogude Liitu toetav suhtumine, samas kui punkarite üheks peamiseks ideeks oli riigivastasus. Lisaks mainisid punkarid venelastele kohati omast peremehetsevat ja väljakutsuvat suhtumist. Samas ei kirjeldatud suhteid venelastega läbinisti negatiivsetena, eriti positiivses valguses meenutati näiteks kontakte Vene NFSVst pärit punkaritega. Nõukogude Liidu langemise järel muutusid venelaste ja punkarite vahelised suhted mõnevõrra konfliktivabamaks, mida intervjueeritud

põhjendasid venelaste taandumisega ühiskondlikult juhtpositsioonilt ning noorte senisest laialdasema subkultuuridesse jaotumisega.

Diskomeestega tekkisid konfliktid samuti erinevate maailmavaadete tõttu: punkaritele oli vastuvõetamatu diskomeeste materialism, konformeerumise väärtustamine ning vaimsete väärtuste põlgamine. Diskomehed omakorda ei sallinud punkareid nende teistsugususe ning ebaesteetilise välimuse tõttu. Ka diskomeestega vähenesid konfliktid 1990. aastatel mõnevõrra, kui uute muusikaliste subkultuuride tekke tõttu toimus väiksematesse gruppidesse jagunemine.

Suhteid perekonnaga kirjeldasid punkarid vastakalt, levinuima kirjelduse järgi olid suhted perega pigem positiivsed. Vähesed intervjueeritud meenutasid otseselt negatiivseid suhteid perega või soovi pungi abil vastanduda perekonnaprobleemidele. Mitmed punkarid nentisid aga, et kuigi perekond jäi noorte teguviiside suhtes mõistmatuks, oli nendepoolne vastupanu marginaalne. Mõned intervjueeritud meenutasid koguni perekonna soosivat suhtumist punkarluse suhtes, väljendades sellega vastumeelsust peavoolukultuuri suhtes.

Avalik suhtumine punkaritesse tegi järsu muutuse läbi 1987. aastal, mil Mihhail Gorbatšovi poolt algatatud perestroika- ja glasnostipoliitika mõju ENSVsse jõudis. Varasem punkarite mahategemine asendus kiiresti nende heroiseerimisega ning vabadusliikumise etteotsa paigutamisega. Punkarid väljendasid vastukäivaid emotsioone demokraatlike vabaduste laienemise osas: kui mõned tundsid kergendust suurenenud õiguste üle, siis teiste hinnangul muutus punkliikumise kontrakultuurina mõttetuks. Ühtlasi tekitas punkarites ebamugavustunnet neile osaks saanud positiivne kuvand, eriti pungi rahvuslusega seostamine.

1980. aastate lõpu vabadusliikumine mõjutas subkultuuri koosseisu: esiteks tundsid mitmed varasemad punkarid vajadust pungist eemalduda, teisalt suurenes punkarite koguarv hüppeliselt perestroikapunkarite juurdevoolu tõttu. Liikmeskonna arvukuse kiirete muutuste ja Nõukogude Liidu sisulise mõju kadumise tõttu kaotas punkarlus oma idee ja väärtused, muutudes 1990. aastate alguseks vägivaldseks, kriminaalseks ja alkoholilembeliseks, kaotades seejuures valdava osa oma liikmeskonnast. Punkarlus oli minetanud oma võime kõrvalseisjaid ärritada ja šokeerida, mõjudes reeglistatud ametina.

1990. aastate algus märgib Eesti pungi varjusurma, mil aktiivne kogukond lakkas olemast ning grupisisised konstruktiivsed ühistegevused puudusid. Kuna punkarite roll vabadusliikumise osana oli 1991. aastaks oma aktuaalsuse kaotanud, kadus avalikkuse huvi

punkliikumise vastu. 1980. aastate lõpul saatis punkareid äärmiselt positiivne suhtumine rahvuslikult meelestatud eestlaste poolt, kes tajusid punkareid samade eesmärkide (välja astumine Nõukogude Liidust, isamaalisus) eest võitlevate inimestena. Selline suhtumine säilis mõningate intervjueeritavate hinnangul pungi varjusurma vajumise kiuste 1990. aastatel ning minevikus tekkinud positiivse konnotatsiooni tõttu nähti punkareid endiselt heas valguses. Teised intervjueeritavad vaidlustasid selle seisukoha, kirjeldades punkarite ühiskondliku maine halvenemist rahvuslike eestlaste seas, mida põhjendati rahvuslaste konservatiivsusega ja nende mõistmatusega punkarite vaadete osas.

Alates 1993. aastast hakkas punkliikumine aktiveeruma. Eestisse naasis Vennaskond, alustades aktiivselt kontsertide andmisega ning albumite avaldamisega. Järgneval kahel aastal tekkis juurde arvukalt punkbände ning anti välja seninägematutes kogustes punkmuusikat. Muutuste põhjusteks on ühelt poolt pop-pungi populaarsuse kasv läänemaailmas ning teisalt Eesti pungi ideede uueks loomine: endine Nõukogude Liidu, tsensuuri ja kollektivismi kritiseerimine asendus kauboikapitalistliku ühiskonna kritiseerimise ning sisekaemuslike mõtisklustega.

Intervjueeritavate ja trükimeedia seisukohti võrreldes ilmneb selge erinevus punkaritele omistatud rollides. Uurimisperioodi vältel nähti punkareid meedias esmalt marginaalse grupina, seejärel kriminaalidena ning lõpuks vabadusvõitlejatena, millele järgnes huvi kadumine. Punkarid ise rõhutasid soovi 1980. aastate ühiskonda raputada ning avada inimeste silmi sotsiaalsete probleemide ees, paigutades end mässaja rolli. Perestroikaegse vabadusvõitleja rolliga oli liikumise senistel liikmetel raske leppida, mis viis üldise missioonitunde kadumiseni. 1990. aastatel oli punkaritele omane vaikimisi kõrvaltvaataja rolli omaks võtmine, mida soodustas ühiskonna poolt nende suhtes üles näidatud ükskõiksus. Pigem introspektiivsust kui ümbritseva ühiskonna muutmist taotlevale punkliikumisele jäi mängida marginaalne roll ühiskonnaelu mõjutamisel, vastandudes jätkuvalt üldlevinud väärtustele ja praktikatele.

Mainitud vastandumise ja eituse rolli kirjeldades jaotusid intervjueeritud kolme gruppi. Esimese suhtumise esindajad leidsid, et eitus pungis oli oluline eelkõige konkretiseeritavate nähtuste (näiteks Nõukogude Liit) eiramisel ja eitamisel. Teine ning arvukaim grupp intervjueeritavaid arvasid, et eitus on pungis oluline üldistatud suhtumisena, mis aitab iseseisva maailmanägemise loomisele kaasa. Samuti väärtustati eitust kui ümbritseva

ühiskonna analüüsimise vahendit. Kolmas ning väiksem osa vastanutest ei näinud eitusel pungis olulist rolli.

Mittekonformeerumist hindasid intervjueeritud oluliseks väärtuseks, pidades seda maailmapildi konstrueerimise osaks. Samas nentisid punkarid, et mittekonformeerumine on näiline indiviidi paratamatu seotuse tõttu ühiskonnaga. Mittekonformeerumist peeti oluliseks üldlevinud mõttemallide lõhkumise seisukohalt ning ühiskonna kampaanialiku mentaliteedi eiramisel. Teatavat konformismi nenditi ka punkkogukonna siseselt. Sellist konformismi ei nähtud aga negatiivsetes toonides, kirjeldades seda loomulikuna ning (vastandades seega ühiskondlikku konformismi punkkogukonna sisesele konformismile) valikulisena, rõhutades punkarite suuremat sallivust teistsuguste indiviidide suhtes.

Punkarite gruppi kuulumise ja mittekuulumise temaatika sai intervjueeritavatelt kõige vastakamaid hinnanguid. Ühelt poolt väärtustati gruppi kuulumist, pidades subkultuurilist kogukonda oluliseks moraalseks tugisüsteemiks. Teisalt ei väljendatud valmisolekut ennast grupiga täielikult samastada ideede ja väärtushinnangute osas. Intervjueeritavad väljendasid soovi gruppi kuulumisest hoolimata omada isiklikke seisukohti, võtmata seejuures omaks grupi väärtushinnanguid ja säilitades seeläbi oma individuaalsust.

Punkarite ja ühiskonna vahelised suhted on kompleksne teema, mille põhjalikuma lahkamise eelduseks on uurimuse jätkamine. Kirjeldatud suhteid mõjutasid muuhulgas Nõukogude Liidu tähtsuse langus, eestlaste ja venelaste vahelised pinged, kauboikapitalismi tõus 1990. aastatel ja rahvuslike meeleolude nähtavaks tulemine uurimisperioodil. Mõjufaktorite edasiseks uurimiseks on vajalik veelgi enamate intervjuude läbi viimine sündmustes osalenutega, kes on kirjalike allikate ammendumisel viimaseks uut infot andvaks allikaks.

KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS

Intervjuud

Autori intervjuu Allan Vainolaga 15.04.2015.

Autori intervjuu Allan Vainolaga 16.12.2016.

Autori intervjuu Anti Nõmmsaluga 15.04.2015.

Autori intervjuu Eero Tammega 25.11.2016.

Autori intervjuu Freddy Grenzmanniga 02.03.2015.

Autori intervjuu Freddy Grenzmanniga 19.12.2016.

Autori intervjuu Ivo Uukkiviga 11.12.2016.

Autori intervjuu Jaanus Kivastega 24.11.2016.

Autori intervjuu Lauri Leisiga 30.11.2016.

Autori intervjuu Merle Jäägriga 14.12.2016.

Autori intervjuu Merle Jäägriga 16.03.2015.

Autori intervjuu Peep Männiliga 03.03.2015.

Autori intervjuu Raul Saaremetsaga 05.12.2016.

Autori intervjuu Tõnu Trubetskyga 01.03.2015.

Autori intervjuu Tõnu Trubetskyga 06.12.2016.

Autori intervjuu Valner Valmega 28.11.2016.

Autori intervjuu Villu Tammega 03.04.2017.

Kirjandus

Aro, Rein (Toim.) 2006. Väike entsüklopeedia. Tallinn: Tallinna Entsüklopeediakirjastus.

- Blaikie, Norman W. H. 2010. *Designing social research: the logic of anticipation*. 2nd ed. Cambridge: Polity Press.
- Denzin, Norman K.; Lincoln, Yvonna S. 2008. Introduction: The Discipline and Practice of Qualitative Research. In N.K. Denzin, & Y.S. Lincoln (Toim.-d), *Collecting and interpreting qualitative materials*. Thousand Oaks: Sage Publications, lk 1–44.
- Esterberg, Kirstin G. 2002. *Qualitative Methods in Social Research*. Boston: McGraw-Hill.
- Flick, Uwe. 2006. *An introduction to qualitative research*. Third edition. London: Sage Publishing.
- Guest, Greg; Bunce, Arwen; Johnson, Laura. 2006. How many interviews are enough?: An experiment with data saturation and variability. *Field Methods* 18, lk. 59–82.
- Juur, Mart. 2010. 101 Eesti popmuusika albumit. Tallinn, Varrak, lk 58–59.
- Laherand, Meri-Liis. 2008. *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: Sulesepp.
- Riessman, Catherine Kohler. 2008. *Narrative methods for the human sciences*. Los Angeles: SAGE.
- Trubetsky, Tõnu. 2009. *Eesti punk: 1976–1990: Anarhia ENSVs*. Tallinn: Varrak.
- Trubetsky, Tõnu. 2012. *Haaknõela külm helk: Eesti punk 1972–1990*. Tallinn: Kunst.
- Turk, Pirjo. 2013. *Eesti punk – Miilitsast presidendini*. Rmt Airi-Alina Allaste (Toim.), *Subkultuurid. Elustiilide uurimused*. Tallinn: Tallinna Ülikool, lk 79–118.
- Uusma, Hannaliisa. 2014. Romantiline *macho*: mässav mees Eesti punk-rokis. *Ariadne Lõng*. 1/2014, lk 42–67.
- Vahter, Tarmo. 2015. „Karuks istus vangitornis...“ 1980 – aasta, mis raputas Eestit. Tallinn: Eesti Ekspressi raamat.
- Vainola, Allan. 2011. *Inventuur*. Tallinn: Eesti ajalehed AS.
- Ventsel, Aimar. 2014. *Old School Lonsdale: Authenticity and Clothes in Streetpunk and Skinhead Culture*. Russell Cobb (Toim.), *Genuine Copies: The Paradox of Authenticity in a Globalized World*. London: Palgrave Macmillan, lk 261–276.

Viires, Piret. 1999. Eesti punkluule. Käsikiri autori valduses.

Viires, Piret. 2002. Kirjanduse kohandumisi 1990. aastatel ehk kauboikapitalismi kultuuriloogika. Kohandumise märgid. (Toim.) Virve Sarapik, Maie Kalda, Rein Veidemann. Collegium litterarum 16. Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus, Tallinn: http://www.kirikiri.ee/article.php3?id_article=298 (10.02.2017).

Ajakirjandus

Aule, Andres. 1995. Kahepalgeline Psychoterror. Eesti Ekspress, 22. juuni.

Haug, Jürgen. 1988. J.M.K.E. Noorus, 7/1988.

Kahu, Tõnis. 1996. Ei - sündroom. Postimees, 7. veebruar.

Klein, Kaidi. 1994. VILLU TAMME: „„J.M.K.E.“ on Venemaal legendaarne bänd“. Päevaleht, 16. märts.

Kraan, Ülo. 1985. Varblasevabadus? Noorte Hää, 5. oktoober.

Kraan, Ülo. 1986a. Kes on PUNKARID? Noorte Hää, 5. august.

Kraan, Ülo. 1986b. Kes on PUNKARID? Noorte Hää, 6. august.

Kruus, Rein. Saateks. Vikerkaar, 11/1989.

Laansalu, Andreas. 1996. Läbi ukse. Postimees, 7. veebruar.

Laulik, Jott. 1993. Propeller pandi pöörlema stagnatsioonitaevas. Areen 26/1993.

Leis, Lauri. 2011. Uims, löö esimesena! Eesti Ekspress. 11. oktoober.

Lepp, Kristjan. 1992. Iivan pakkus tasuta rokki. Muusik, juuni/1992.

Luts, Lembit. 1988. 80-ndate algus/punklaulud/miks. Kultuur ja elu, 10/1988.

Maiste, Valle S. 1994. Kes armastavad Vürsti ehk armastus ja anarhia kalapeakastmes. Postimees, 24. november.

Meos, Aivar. 1988. Meil oli punk-üritus. Tallinna Polütehnik, 6. mai.

- Morna, Erik. 1993. Võtke istet, vanamutt. Muusik, 12/1993.
- Mägi, Marko. 1995a. Kõikehõlmav eitus viimases hoiatuses. Õhtuleht, 7. märts.
- Mägi, Marko. 1995b. Psychoterrori ausad poosid, Freddy vaated elule. Õhtuleht, 5. detsember.
- Müül, Margus. 1998. Villu Tamme kleppildilugu. Kroonika 46/1998.
- Oksa, Elmet. 1996. eesti alternatiivrock. NYROK CITY. Postimees EXTRA, 28. september.
- Peterson, Mari. 2010. PSYCHOTERROR: puuduv spetstörts ehk pooltaotluslik lõpetamatus. Metroo, märts/2010.
- Pulver, Andres. 2005. Propeller pöörleb ikka edasi. Virumaa teataja, 23. juuli: <http://virumaateataja.postimees.ee/2276063/propeller-poorleb-ikka-edasi> (31.01.2017).
- Raudsepp, Koit. 1990. J.M.K.E. „Kylmälle maalle“ (Stupido Twins, TWIN 1). Muusik, 1/1990.
- Sildam, Toomas. 1987. Mitte võidelda, vaid esmalt uurida. Noorte Hääl, 17. juuni.
- Sirbits, Heili. 2000. Jaan-Eik Tulve väärtustas *punk*'is välist sära. Mida punki? Nael, nr 3, juuli 2000.
- Trubetsky, Anu. 1994. Ave Luna. Kuum, juuni/1994.
- Vaher, Vaapo. 1987. Pisut tõde Peeter Volkonskist. Noorus, 13. november.
- Valme, Valner. 2000. Rein Sillar: haaknõel läbi nina! Milleks? Mida punki? Nael, nr 3, juuli 2000.
- Valne, Valmer. 2000. Moskva ja Varblane. Mida punki? Nael, nr 3, juuli 2000.

Internetileheküljed

Ernits, Rutt. 2014. Muusikaekspertid hindasid aegade parimaks Eesti albumiks J.M.K.E. „Külmale maale“: <http://menu.err.ee/v/uudised/muusika/e0d4d7ef-8693-4b30-97c7-561208c2ca9c> (02.02.2017).

ETV24. 2005. Eesti Televisioon ja Eesti Raadio tähistavad 25 aasta tagust legendaarset jalgpallimatši. 8. september: <http://etv.err.ee/index.php?1530393&kuu=2012-02-22#.UcIIPJwXcgc> (19.02.2017).

Garšnek, Igor. 2014. Vastab Tõnu Trubetsky. Teater. Muusika. Kino. Juuni 2014: <http://www.temuki.ee/archives/609> (01.03.2017).

Haav, Margus. 2006. Valner Valme: kultuur pole mingi klaaskastis asi. Sakala, 2. september: http://www.sakala.ajaleht.ee/141206/laupaev/inimene/5022560_1.php (15.01.2017).

Hiio, Toomas. 2009. 40 kiri. Estonica: http://www.estonica.org/et/40_kiri/ (28.02.2017).

Sommer, Lauri. 2001. Haaknõela vari. Looming 2–3/2001: <http://www.vikerkaar.ee/archives/19829> (24.02.2017).

Muusikakogumikud

Grenzman, Freddy. 1998. „Mind peksti“. Mätta Fondi 25 Kuldset Lööklaulu 2. Osa. Mätta Fond – MÄF 3.

Tamme, Villu. 1993. „Gringode kultuur“. „Gringode kultuur“. Stupido twins, TWINCD13.

SUMMARY

The Role of Punks in Estonia and Their Relationships with the Society 1985–1995

The aim of this thesis is to analyze the Estonian punk movement between 1985 and 1995, concentrating on the personal views of the punks who were involved in the movement at that time. The importance of this thesis lies in the insufficiency of previous works on the subject, the continuing interest towards the punk movement in today's Estonia and a wish to contribute to the academic writing on subcultures in the Estonian SSR.

Qualitative research methods were used to effectively reflect the subjective nature of the experiences. The phenomenological approach was chosen in order to describe the relations between punks and Estonian society as the punks saw it. The main method of phenomenological approach is using half structured interviews which was also one of the main research methods used for this thesis. In addition to conducting interviews, document analysis was used to analyse articles, interviews, biographies and the card catalog of the National Library of Estonia.

Gathering data from previous written sources was needed in order to compile a list of interviewees, as well as to determine the exact questions for the interviews. In addition to collecting historical data, the aim of the interviews was to gather personal views of the interviewees. Information gathered during the interview was then compared to the data collected from written sources and the data from other interviews.

The first punk bands in the ESSR were established at the end of the 1970s. After youth riots caused by the punk band Propeller's concert in September 1980, punk was blacklisted in the ESSR. During the first half of the 1980s the punk movement was small but stable in size. Their main means of expression were extravagant behaviour and clothes, as well as organizing illegal concerts and social life in Tallinn's cafés. Still, being a punk was socially frowned upon and created problems with family, in schools and in public space where the punks were often arrested by the militsiya. Confrontations by the militsiya were nevertheless inevitable, taking into account the punks' wish to shock the public both with their appearance and with their actions.

In addition to problems with the militsiya, punks particularly conflicted with two groups: Russians living in the ESSR and the so-called disco-guys (youths who frequented discos). Widespread stereotypes were the main reason for the conflicts between Russians and the

punks, often ending in violent clashes. The main reason for opposition was the two groups' stance on the Soviet regime, with Russians being more in support of the USSR and the punks being extremely hostile towards the Soviet system. In addition to opposing political views, the punks that were interviewed mentioned a widely spread, patronizing and dominating attitude amongst the Russians towards the punks. According to the interviewees, this attitude lessened after the demise of the USSR due to the weakening social role of the Russians. Interestingly, the interviewees did not describe their relations with Russians to be bad without exception: the punks did mention having exceptionally good relations with visiting punks from the Russian SFSR.

Conflicts with the disco-guys were also mainly based on opposing views: the materialism, conformity and anti-intellectualism valued by the disco-guys were widely despised by the punks. The disco-guys, on the other hand, did not approve of the punks style of dress and their acting in a way that they regarded to be different and unaesthetic. Physical conflicts were common between the two groups up until the 1990s when many new subcultures emerged (indie, grunge, techno, rave culture etc) and the two opposing groups largely dissolved.

The interviewees' relationships with their families were mixed to moderately positive. Only a few interviewees recalled having family-related problems and saw the punk movement as a way to rebel against their families. A vast majority of the punks recalled their families being moderately unapproving or not understanding towards their lifestyle and stated that their families' actions only had a marginal effect on their thoughts and opinions. Some interviewees even described their families' attitudes as being positive towards the punk movement, seeing it as an opposition to the cultural mainstream.

The public opinion on the punk movement vastly changed in 1987, when the influence of Mikhail Gorbachev's reforms finally became perceptible in the ESSR. The unapproving attitude towards the punks that had been prevalent before was now changed to a positive, even praising attitude that put the punks on the forefront of the political fight for restoring Estonian independency. The punks themselves expressed contradicting views on the sudden change of public opinion with some of the interviewees seeing the democratic reforms as a positive change and others seeing it as the end of the punk movement as a counterculture. Being universally praised and associated with the nationalist movement was another aspect that widely demoralized the punks.

The punks as a group went through a series of changes: first, a great deal of former punks felt the need to distance themselves from the movement. Second, the overall number of punks skyrocketed due to the immense number of the so-called perestroika-punks that had joined the movement due to its popularity. The new generation of punks and the decline of the Soviet Union's influence caused the punk movement to lose its goals, values and its ability to shock or surprise the general public, becoming a well-regulated subculture.

With the restoration of Estonian independence the public interest towards the punk movement declined. By the early 1990s, the number of punks had again significantly declined and alcoholism, violence and criminality were widespread in the group. The beginning of the 1990s thus marked an all time low for the Estonian punk movement characterized by the lack of a *raison d'être* and the disappearance of previously existing social ties within the group.

A new surge in activity slowly became noticeable during 1993 when one of the most popular Estonian punk bands Vennaskond returned from Finland to Estonia, holding concerts and releasing numerous studio albums. Between 1994 and 1995, a number of new punk bands were established with even more albums being released. The activity of Vennaskond, combined with the global emergence of pop-punk saw an increase in public interest towards punk. By then, the Estonian punk movement had overcome its old opponent, the USSR and found new enemies in cowboy capitalism and public indifference.

The role of punks in Estonia remained controversial. In mid 1980s, punks were seen as a marginal group in society. As the punk movement grew, they soon became viceful criminals in the public eye. In the light of perestroika and glasnost, punks were soon declared freedom fighters, who, after the restoration of Estonian independence, were mostly forgotten. The punks themselves placed themselves in the role of a rebel during the Soviet regime and strictly opposed the role of Estonian freedom fighters that was associated with the punk movement in late 1980s. In 1990s, punks became the outsiders of society: still within the rules of regulations of it but unable to have an impact on the way people think and act. Thus, being an outcast caused Estonian punks to become more introspective and more concerned with their own personal problems and imperfections.

Another important goal of this thesis was to ascertain the values and ways of the self-positioning of the punks. Due to the absence of previous studies on the subject, this part of the thesis was largely based on interviews conducted from 2016 to 2017. In the interviews, the

punks were asked to comment on their personal opinions on three main subjects: negation in punk, conformism and being part or opposing the group.

The views of the interviewees on negation in punk fell into three groups. The first group of interviewees described negation in punk mostly being important in the form of opposing specific phenomena (for example, the USSR). The second and most prevalent group saw negation in punk as an important tool for creating one's worldview and as being a general attitude towards the outside world. The third and smallest group did not find negation to be important in punk.

Nonconformism was seen as a way for creating and carrying out one's personal worldview. Nevertheless, the interviewees described nonconformism as being an illusion due to the individual's inability to completely seal themselves from the influences of society. Nonconforming was mainly seen important in order to oppose popular ways of thinking and to overthrow the campaign-like mentality of society. Interviewees admitted to being influenced by other punks within the group but did not see it as being a negative thing. They considered it to be natural and far less of a burden than the dictate of society as a whole, with the punks having a larger tolerance towards different people or ideas in the punk movement being one of the main reasons for this difference.

The question of belonging or not belonging to the group received mixed answers. While having a small group of supporters in the punk movement itself was seen as a necessity which was described as a moral support system, the interviewees expressed reluctance towards considering themselves a part of the group, especially towards adapting to the group's value standards. The interviewees expressed the wish to both belong to a group and keep their own personal views (possibly contradicting the group's views in the process) and thus to maintain their individuality and independence.

Interactions between the Estonian society and Estonian punk movement have proved to be a complex subject in need of further study. The factors influencing these relations include the changing influence of the Soviet Union, the pre-existing conflicts between Estonians and Russians, the particularities of cowboy capitalism and the prevalent nationalist sentiments in Estonia during the study period. The effect of these factors can further be analyzed by conducting additional interviews with an even wider array of punks. Due to the lack of existing written sources, interviews become an even more valuable source that needs to be further documented.

Lisad

Lisa 1. Intervjuu küsimused

Küsimus 1: Millisena näed Eesti punki aastatel 1991–1995? Mis leidis aset ja mis muutus?

Küsimuse eesmärk on koguda ajaloolist ja kronoloogilist infot punki kohta Eesti Vabariigis, uurida, kas ja milliseid muutuseid intervjueeritavad sel perioodil tajusid ning kaardistada intervjueeritavate jaoks olulisi sündmusi.

Küsimus 2: Kuidas võrdleksid 1985. ja 1995. aasta „keskmist punkarit“ Eestis? Mis olid punkarite jaoks olulised väärtused?

Küsimuse eesmärk on välja selgitada, milliseid muutuseid intervjueeritavad punkskeenes märkasid ning kuidas muutusid väärtused ja arvamused grupisiseselt. Lisaks palusin intervjueeritavatel seda võrrelda/kõrvutada nende jaoks isiklikult oluliste temadega.

Küsimus 3: Milline oli punkarite suhtumine venelastesse ning kas see muutus ajas? Kuidas punkarid (kui eestikeelne kogukond) said venelastega läbi? Kuidas suhtusid venelased punkaritesse? Kui oli konflikte, siis mille põhjal need tekkisid?

Küsimuse eesmärk on uurida punkarite ja Eestis/ENSVs elavate venelaste vahelisi suhteid. Küsimuse esitamise põhjuseks on eestlaste ja venelaste tihti ebasõbralikud suhted nii ENSVs kui Eesti Vabariigis ning varasemates kirjeldustes ja intervjuudes korduvalt mainitud vägivaldsed vastuolud. Küsimusega soovisin kaardistada suhteid, uurida neis aset leidnud dünaamikaid grupi- ja isiklikul tasandil ning leida neis sarnasusi või erisusi.

Küsimus 4: Kui oluline oli sinu jaoks konformeerumine/mittekonformeerumine ühiskonnaga ning konformeerumine/mittekonformeerumine teiste punkaritega?

Küsimuse eesmärk on uurida, mil määral punkarid võtsid omaks ühiskonnas levinud väärtusi ning mil määral punkarite grupis levinud väärtusi. Küsimust ajendab küsima ühelt poolt punki

alustalana püsiv vastandumine peavoolühiskonnale, teisalt mõningate punkarite vastandumine ka punkarite endi väärtushinnangutele. Soovin uurida, kas punkarid enda hinnangul ühildasid oma arvamusi, tõekspidamisi või väärtushinnanguid teise punkaritega.

Küsimus 5: Kuidas tunnetasid enda punki kuulumist/mittekuulumist? Kas pidasid ennast punkarite kogukonna liikmeks või autonoomseks üksuseks?

Küsimuse eesmärgiks on uurida punkarite enesedefineerimist ja paigutamist grupisiseseks/grupiväliseks jõuks. Soovin uurida, milline roll võeti ümbritseva maailmaga suhtlemiseks/mitte suhtlemiseks.

Küsimus 6: Kas punkliikumise ühine suhete tõttu perega? Millised olid sinu suhted perekonnaga?

Küsimuse eesmärgiks on uurida, kas suhted lähisugulastega võis olla põhjuseks, miks noored punkliikumisega liitusid. Intervjuudest on seni läbi käinud kaks peamist stsenaariumit: kas see, et pungiga liituti kodus levinud boheemlaslike meeleolude tõttu või vastupidine olukord, kus katkestest peredest pärit noored soovisid punkarluse läbi perekonnaprobleemide eest põgeneda. Uurin, mil määral kodune olukord mõjutaks punkliikumise liitumist ning kuidas perekond noorte punkelustiili suhtus.

Küsimus 7: Millised olid vastupanu põhilised väljendusviisid?

Küsimuse eesmärk on uurida, kuidas ja miks intervjuueeritavad väljendasid oma rahulolematust ümbritsevaga. Uurin, kuidas ja kas noored oma hääle ühiskonnas kuuldavaks tegid.

Küsimus 8: Eitus pungis. Kui oluline oli sulle pungi puhul „ei“ ütlemine vastanduse väljendusena?

Küsimuse eesmärgiks on edasi arendada mitmetes intervjuudes nii intervjuueeritavate kui intervjuueerijate poolt tõstatatud eitust pungi väljendusviisina. Uurin, kas ei ütlemine oli viis enese positsioneerimiseks, kuivõrd oli tegu sisulise eitusega ja kuivõrd oli tegu lihtsalt sooviga end kõigest ühiskonnas kehtivast lahti öelda, vabastamaks ennast vastutusest.

Küsimus 9: Millele punkarid ennast 1990. aastate esimeses pooles vastandasid?

Küsimuse eesmärgiks on uurida, mis oli punkariks olemise ideeliseks aluseks 1990. aastate esimesel poolel. Küsimust ajendab see, kuidas varasema kirjanduse põhjal seostatakse Eesti punk 1980. aastatel peamiselt Nõukogude Liidu vastasusena. Soovin uurida, millele vastanduti siis, kui pungi peamine vastane, Nõukogude Liit, lakkas eksisteerimast.

Küsimus 10: Millest tuleneb punkarite viha „disko“ vastu? Kuidas ise „diskosse“ suhtusid (mõiste „disko“ defineeri nii, nagu sina seda mõistad)?

Küsimuse eesmärk on mõista punkarite vastandumist diskole, mis käib läbi nii eelnevatest intervjuudest, uurimustest kui ajalehe- ja ajakirjaartiklitest. Soovin mõista, mis oli see, mis punkareid disko puhul ärritas ning kuidas sõna/mõistet „disko“ mõista.

Küsimus 11: Kuidas ja kas mõjutas sinu vaateid ühiskonnale kauboikapitalismi levik Eestis 1990. aastatel?

Küsimuse eesmärk on uurida, kas ja kuidas mõjutasid 1990. aastate majanduslikud muutused ja ühiskondlike väärtuste teisenemine punkareid ning mis hinnangu nad sellele andsid. Küsimust ajendab küsima 1990. aastate alguse punkmuusikas laialdaselt kajastust leidnud majanduspoliitiliste muutuste potentsiaalne mõju punkarlusele.

Küsimus 12: Kuidas suhtusid rahvuslikult meelestatud eestlased punkaritesse ENSVs, kuidas Eesti Vabariigis?

Küsimus eesmärk on omandada lisateavet eestlastest rahvuslaste suhtumise kohta punkaritesse eri perioodidel. Küsimust ajendab küsima levinud seisukoht, mille järgi punkarid kehastavad vabadusvõitlust ja rahvusromantikat *versus* seisukoht, mille järgi punkarid on ühiskondlikult mittesallitud kogukond.

Lisa 2. Intervjueeritute lühitutvustused

Jaanus Kivaste on sündinud 1975. aastal. Pungiga puutus esmakordselt kokku 1980. aastate lõpul. Kivaste on pärit Lõuna-Eestist ning käis algkoolis Taageperas, suundudes hilisemas elus Tartusse, mistõttu andis Kivaste ülevaate 1990. aastate pungi-elust Tartus ja sealses Kunstikoolis. Osales bändi Nyrok City tegevuses.

Eero Tamm on sündinud 1965. aastal. Pungiga puutus Tamm kokku 1980. aastate algul ning tema aktiivne periood subkultuuris kestis 1980. aastate lõpuni. Sarnaselt Kivastele käis ka Tamm Tartu Kunstikoolis ning oli üks 1988–1992 toimunud näitusesarja „Defekt“ korraldajatest.

Raul Sillaste on sündinud 1974. aastal. Sillaste on pärit Põlvast, kus algas tema aktiivne pungi-periood, lisaks Põlvale oli Sillaste tegev ka Tartu pungseltskonnas. Sillaste liitus punkliikumisega 1980. aastate lõpus, olles hiljem tegev bändis Vennaskond.

Raul Saaremets on sündinud 1967. aastal Kohtla-Järvel, olles sealse väike pungi-kogukonna üks aktiivsemaid liikmeid. Saaremetsa aktiivne punkariks olemise periood algas 1980. aastate algul, kümnendi lõpul liikusid ta huvid edasi *indie*-muusika suunas. Oli tegev bändis Röövel Ööbik.

Valner Valme on sündinud 1970. aastal. Valme oli aktiivne peamiselt Viljandi punkarite kogukonnas, kusjuures tema aktiivsed pungi-aastad tegelemise aastad ühtivad käesoleva töö uurimisperioodiga. Kuulus punkarite kunstirühmitusse Ilusad Moodsad Idioodid.

Tõnu Trubetsky on sündinud 1963. aastal ning on üks Eesti tuntumaid punkareid, olles tegev peamiselt Tallinnas. Trubetsky ühines punkliikumisega 1970. aastate lõpul ning on püsinud aktiivne tänapäevani. Lisaks mitmete luulekogude välja andmisele on Trubetsky kaasa teinud bändides Vürst Trubetsky ja J.M.K.E. ja Vennaskond. Ühtlasi on ta avaldanud kaks seni ainsat Eesti punki käsitlevat teost.

Merle Jääger on sündinud 1965. aastal, liitudes punkliikumisega 1980. aastate algul. Jääger oli tegev nii Tallinna kui Tartu pungskeenes, eemaldudes aktiivsest tegevusest 1990. aastate algul. Jääger on välja andnud mitmeid punkluulekogumikke ning olnud tegev bändis Verine Pühapäev.

Lauri Leis on sündinud 1971. aastal ning olnud tegev peamiselt Tallinna pungiskeenes. Leisi huvi pungi vastu tärkas 1980. aastate lõpul ning bändi Psychoterror liikmena on ta tegevaks jäänud tänapäevani.

Ivo Uukkivi on sündinud 1965. aastal ning oli tegev peamiselt Tallinna punkarite seltskondades. Uukkivi liitus punkliikumisega 1980. aastate algul, osaledes bändis Kopli Otell ja olles bändi Velikije Luki solist. Uukkivi eemaldus pungiskeenest 1990. aastate alguses, andes Velikije Lukiga harvasid kontserte tänapäevani.

Freddy Grenzmann on sündinud 1972. aastal ning olnud tegev Tallinna pungiskeenes. Grenzmann alustas aktiivse pungiga 1980. aastate keskel, jäädes aktiivseks tänapäevani. On olnud tegev bändides Anonüümne AK ning Psychoterror.

Allan Vainola on sündinud 1965. aastal. Vainola liitus punkliikumisega 1980. aastate algul ning jäi Tallinna skeenes tegevaks vahepealsete pausidega kuni 1990. aastate keskpaigani. On osalenud bändides Velikije Luki ja Vennaskond.

Villu Tamme, Eesti üks tuntumaid punkareid, on sündinud 1963. aastal, olles punkarina tegev kõikjal Eestis, peamiselt aga Tallinnas, alustades pungiga juba 1970. aastate lõpul. Lisaks punkluulekogule „Tuvi oli tihane“ on Tamme osalenud bändide Vürst Trubetsky ja J.M.K.E., Velikije Luki ja J.M.K.E. tegevuses.

Lisa 3. „Gringode kultuur“

*Meil on nüüd uudne eetika
Läänestumistaktika
Me maale saabumas on gringode kultuur
Lipsudega kaabakad
Uut kultuuri kannavad
Nad ammu süümepeinadest
On vabanend valuuta eest*

*Mu vabariik on petnud mind
Mu vabariigil puudub hind
Ei leidu vabariigis meest
Keda ära osta ei saaks kilo vase eest
Sest kõik mehed olla sooviksid proua Silvesed*

*Kui Peugeot on perse all
Ja hambaid põletab Pall Mall
Siis arvab Eesti kamalõug
Et ta on mingi Lääne tõug
Oh kuulge ärigeeniused
Te vales suunas teete tööd
Te äri pole kaubandus
Te kätes hukkub majandus*

*Me tõusikud on tõpra tõust
Neil veidi vajaka jääb jõust
Et jõuda kord Euroopasse
Ja gringodele järele
Ma tean Ameerikas on hea
Ka Eestist Ameerika kujundama peab*

*Ja kui on veidi ärimeelt
Ja veidi vigast ingliskeelt
Siis saabub unistustemaa
Pseudoameerika
Laps ema rinnast Pepsit joob
Ja vanaema stretše koob
Kui taskusse jäänd viimne kroon
End jalgupidi üles poon*

*Ja nooreneb me kodumaa
Kui vanad nälga kõngevad
Ja mehistub me ühiskond
Kui lapsed ära kärvand on
Oh rõõmu ja õnnistust suurt
Saabund me maale on gringode kultuur
Oh kaitse jumal me juhmi valitsust
Ja kaitse me õnnist rahvast
Vaimust vaest²⁴⁴*

²⁴⁴ Tamme, Villu. 1993. „Gringode kultuur“. „Gringode kultuur“. Stupido twins, TWINCD13.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Joonas Vangonen (sünnikuupäev: 02.02.1992)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose, magistritöö „Punkarite roll Eestis ning nende suhted ühiskonnaga 1985–1995“, mille juhendaja on Olaf Mertelsmann,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 05.05.2017